

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Kristjan Lill

**KAASAITAMISKOHUSTUSE JA ENESE MITTESÜÜSTAMISE
PRIVILEEG PARALLEELMENETLUSES**

Magistritöö

Õppekava HAJM08/09, peeriala Õigusteadus

Juhendaja: Dmitri Teplõhh, mag.jur

Tallinn 2018

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 19591 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Kristjan Lill

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 130495HAJMM

Üliõpilase e-posti aadress: lill.kristjan@gmail.com

Juhendaja: Dmitri Teplõhh:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. Kaasaaitamiskohustuse olemus paralleelmenetluses.....	9
1.1. Kaasaaitamiskohustuse olemus pankrotimenetluses	10
1.1.1. Pankrotimenetluse olemus.....	10
1.1.2. Pankrotivõlgniku kaasaaitamiskohustus pankrotimenetluses.....	11
1.2. Kaasaaitamiskohustuse olemus konkurentsimenetluses.....	17
1.2.1. Konkurentsimenetluse olemus.....	17
1.2.2. Konkurentsimenetluse kehtiv kaasaaitamiskohustus	21
2. Konflikt paralleelmenetluses enese mittesüüstimise ja kaasaaitamiskohustuse vahel	26
2.1. Enese mittesüüstimise privileegi olemus	26
2.1.1. Enese mittesüüstimise privileegiga kaitstud isikute ring	32
2.1.2. Enese mittesüüstimise privileegiga kaitstud informatsioon.....	37
2.2. Privileegile tuginemine konkurentsi- ja pankrotimenetluses	39
2.2.1. Kas kehtivas pankrotimenetluses ja konkurentsi asjades esineb “karistuslikku” sanktsiooni EIK tähenduses?.....	47
2.3. Enese mittesüüstimise privileeg vs kaasaaitamiskohustus paralleelmenetluses praktilised probleemkohad	54
2.3.1. Süüteomenetluse alustamise printsiip ehk legaliteedi põhimõttest tulenev konflikt paralleelmenetluses.....	54
2.3.2. Info lekke võimalikkus paralleelmenetluses ning võimalikud kaitse mehhanismid ...	59
KOKKUVÕTE	65
SUMMARY	69
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	73
Teadusraamatud.....	73
Teadusartiklid	74
Eesti õigusaktid	75
EL'i rahvusvahelised õigusaktid	76
Eesti kohtulahendid	76
Muud kohtulahendid.....	78
Muud allikad.....	79

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk on uurida, kas paralleelsetes menetlustes eelkõige konkurentsi- ja pankrotimenetluses on võlgnikul või ettevõtjal õigus tugineda enese mittesüüstamise privileegile, kui nõutav teave on süüstava iseloomuga. Nimelt sätestab pankrotiseadus halduri või kohtu teavitamiskohustuse prokurörile või politseile, kui võlgniku käitumises ilmnevad kuriteo tunnused. Konkurentsiamet on asutus, kellele on antud pädevus teostada haldus- ning riiklikujärelevalvet ja samuti süütegude menetlemise pädevus. Sisuliselt on tekkinud olukord, kus menetlussubjektil (võlgnikul või ettevõtjal) on kohustus esitada nõutud teavet ning teiselt poolt ei näe kehtiv menetlusõigus ette ühtegi sõnaselget normi, mis keelaks kaasaaitamis kohustust täites välja antud teabe kasutamist süüteomenetluses. Lähtuvalt eeltoodust on töö eesmärgiks analüüsida, kas enese mittesüüstamise privileegile tuginemine on paralleelsetes menetlustes absoluutne õigus. Probleemsituatsioonist on püstitatud hüpotees: enese mittesüüstamise privileegile tuginedes on võimalik vabaneda kaasaaitamiskohustusest paralleelmenetluses.

Magistritöö esimene peatükk põhineb peaausjalikult kvalitatiivsel ehk teoreetilisel uurimismeetodil ning teine peatükk tugineb peamiselt sünteesivale uurimismeetodile, kuna kirjeldatakse allikates avaldatud seisukohti ning nende seisukohtade abil tehakse järeldusi. Esimeses peatükis analüüsitakse, kaasaaitamiskohustuse tähtsust pankroti- ning konkurentsimenetlustes ning kinnitust leidis, et tõendi allikaks on enamjaolt õigusrikkuja ise, seetõttu saab efektiivne ja kiire menetlus tagatud olla menetlussubjekti kaasabiga. Viimases peatükis järeldas Autor, et vaikimis privileeg ei ole kriminaalmenetluses absoluutne õigus ning esineb olukordi, kus eeldatakse isikult teabe või selgituste andmist. Samuti jõuti järeldusele, et kehtivas õiguses esinevad menetluslikud garantiid selleks, et kaitsta kaasaaitamise teel välja antud teavet. Seega püstitatud hüpotees ei leidnud kinnitust. Menetlussubjektil on kohustus täita oma kaasaaitamiskohustust olenemata sellest, et esitatav teave võib teda süüstada.

Võtmesõnad: Enese mittesüüstamise privileeg, inimõigus, paralleelmenetlus, kaasaaitamiskohustus.

SISSEJUHATUS

Riik ei tohi käituda isikuga oma heaksarvamise järgi, vaid võimu teostamine on piiratud individuaalsete põhiseaduslike õigustega. Riigivõim tohib isiku õigusi kitsendada üksnes siis, kui ta suudab rakendada abinõu õigustada. Õigusriigi üks keskseid põhimõtteid on õiguskindlus – see printsiip peab looma kindluse kehtiva õigusliku olukorra suhtes.¹ Süüteomenetluse peamisi printsiipe on põhimõte, mille kohaselt peab kohtumõistmine olema õiglane. Õiglase kohtumenetluse põhimõtte kohaselt peab riik olema pooleks, kellel lausub karistamise ja tõendamise kohustust. Vastupidise arusaama järgi oleks tegemist süülisuse presumptsiooniga, kus isik peab ise tõendama oma süü puudumist. See omakorda viiks isiku olukorrani, kus ta jääb üksi vastamisi riigivõimu aparaadiga ning selles olukorras oma süütust tõendada on praktiliselt võimatu.² Enese mittesüüstamise privileeg on üks meetmetest, mille abil garanteeritakse, et riigil tuleb teha ponnistusi isiku süü tõendamiseks ja isiku karistamiseks süüteomenetluses.³

Enese mittesüüstamise privileegile vastandub tsiviil- ja haldusmenetluses isiku kaasaaitamiskohustus. Mis tähendab seda, et menetlusosalisel on kohustus pädeva ametniku nõudmisel esitada nõutud dokumente, tuvastamaks menetluses tähtsust omavad asjaolud, millest lõppkokkuvõttes saab teha menetluse jaoks järeldusi. Probleemkohaks on olukord, kus isikult nõutav teave viitab rikkumisele või on süüstava iseloomuga ning nendele rikkumistele võivad kaasneda süüteomenetluslikud järeldused.

Sellised süüteomenetluslikud järeldused eksisteerivad pankroti- ja konkurentsimenetluses. Nimelt sätestab pankrotiseadus halduri või kohtu kohustuse teavitada prokuröri või politseid, kui on tuvastatud kuriteo tunnustega tegu.⁴ Konkurentsimenetluses on Konkurentsiamet kahel toolil istuv

¹ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne.* (2012) /Toim. Ü. Madise, R. Narits, P. Vinkel, Jt. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 148.

² *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1,* lk 285

³ Õiguskantsler. (2013). *Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta: Isiku kaasaaitamiskohustus ja enese mittesüüstamise õigus maksumenetluses,* lk 3 Kättesaadav:

http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamine_isiku_kaasaaitamiskohustus_ja_enese_mittesüüstamise_oigus_maksumenetluses_0.pdf, 20.aprill.2017

⁴ Pankrotiseadus RT I, 26.06.2017, 29

amet, kellel on nii järelevalve- kui süütegude menetlemise pädevus⁵. Menetluste paralleelsusest saame rääkida siis, kui sarnaste faktiliste asjaolude suhtes on ette nähtud tsiviil- või haldusmenetlus ning süüteomenetlus. Kuna Eestis ei ole kehtivat menetlusnormi, mis otsesõnu keelaks menetlussubjekti välja antud tõendite kasutamist süüteomenetluses, tõstatub küsimus, kas isikul on õigus keelduda kaasaaitamiskohustuse täitmisest tuginedes enese mittesüüstamise privileegile. Sisuliselt on ühelt poolt isikul kohustus aidata kaasa menetluse läbiviimisele, teisalt ei ole keegi kohustatud andma teavet, mis võiks teda süüstada. Nimetatud probleemi analüüsimisel keskendub autor pankrotimenetlusele ja konkurentsialastele menetlustele. Esialgelt oli plaanis kaasata ka maksumenetlus, kuid arvestades magistritöö formaati, peasjalikult selle mahtu ning asjaolu, et maksumenetlusest ja selle paralleelsusest on juba kirjutatud⁶ jäi valikuks eelnimetatud kaks valdkonda. Konkurentsioiguse ja pankrotioiguse teeb huvitavamaks asjaolu, et nendes ei ole PS 22 lg-st 3 tulenevat õigust otseselt seaduses määratletud nii nagu seda on maksukorralduse seaduse § 64 käsitletud⁷. Samuti ei ole Autorile teadaolevalt keegi antud teemat käsitlenud.

Teema aktuaalsust seisneb peasjalikult selles, et pankrotimenetluses pankrotivõlgniku kaasaaitamiskohustuse välistamine tooks kaasa olukorra, kus pankrotimenetlus oma loomult muutuks sisutühjaks. Sisutühi pankrotimenetlus ei teeni kuidagi moodi usaldusväärse ärikeskkonna arengut ning võlausaldajate kaitset. Konkurentsioigus terviklikuna teenib vaba ettevõtluse tagamist ja tarbijate kaitset. Olukorras, kus me absolutiseerime ettevõtja vaikimisõiguse jääb meil tuvastamata asjaolud, mis pikas perspektiivis pärsivad Eesti majandust ning seega riigi toimimist tervikuna. Lähtuvalt eeltoodust on töö eesmärgiks analüüsida, kas enese mittesüüstamise privileegile tuginedes on paralleelsetes menetlustes absoluutne õigus. Lähtuvalt töö eesmärgist on püstitatud hüpotees: enese mittesüüstamise privileegile tuginedes on võimalik vabaneda kaasaaitamiskohustusest paralleelmenetluses. Magistritöö kirjutamisel analüüsitakse erinevaid kohtulahendeid peasjalikult Euroopa Inimõiguste kohtu ja Riigikohtu lahendeid, samuti leiavad analüüsimist erinevaid teadusartiklid. Töö kirjutamisel ja järelduste tegemisel analüüsitakse erinevate Euroopa riikide praktikat, samuti käsitletakse Kanada, Austraalia Lõuna-Aafrika ja Ameerika praktikat enese mittesüüstamise privileegi regulatsioonis.

⁵ Konkurentsiameti põhimäärus RT I, 15.11.2017, 2

⁶ Aida, A. Isiku kaasaaitamiskohustus ja enese mittesüüstamise privileeg maksumenetluses, magistritöö. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2016. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/53015/aida_ma_2016.pdf.jpg?sequence=4&isAllowed=y, 20.märts. 2017; Aaremäe, H. Maksukohustuslase enese mittesüüstamise privileegi ulatus maksuõigusnormi rikkumisel paralleelmenetluses, magistritöö. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2014. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42854/aaremae_helen.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 20. märts. 2017

⁷ Maksukorralduse seadus RT I, 03.04.2018, 6

Magistritöö on jaotatud kahte peatükki, esimene peatükk põhineb eelõige kvalitatiivsel ehk teoreetilisel uurimismeetodil. Esmalt analüüsid, pankrotimenetluse olemust ning seejärel tuvastada, millist rolli mängib võlgniku kohustus anda haldurile ja kohtule vajalikku teavet. Nimetades võlgniku teabe andmise kohustust üldisemalt võlgniku kaasaaitamiskohustuseks ning saada lõpuks vastus, kas võlgniku kaasaaitamiskohustus pankrotimenetluses omab tähtsat rolli või mitte. Samas peatükis analüüsitakse sarnaselt pankrotimenetlusega konkurentsimenetluse olemust ning ettevõtja kaasaaitamiskohustuse tähtsust. Siinkohal märgin ära, et nii võlgniku (pankrotimenetluses) ja ettevõtjat (konkurentsimenetluses) käsitlen töö edasistes peatükkides menetlussubjektina või menetlusaluste isikutena, autor mõtleb selle all isikut, kellel on kaasaaitamiskohustusest tulenevalt kohustus anda selgitusi, dokumente või mis tahes muud teavet.

Teine peatükk tugineb peamiselt sünteesivale uurimismeetodile, kuna kirjeldatakse allikates avaldatud seisukohti ning nende seisukohtade abil tehakse järeldusi, mille abil lahendatakse magistritöö hüpotees. Teine peatükk jaguneb omakord kolmeks peatükiks, millest esimeses analüüsib autor enese mittesüüstamise privileegi üldist olemust, milles vastab küsimusele, kas vaikimisõigus on kriminaalmenetluses absoluutne õigus või esineb teatud erandeid. Samuti vastatakse küsimusele, kellel on õigus vaikimisõigusele tugineda, kas ainult füüsilistel isikutele või kehtib privileeg ka juriidilistel isikutel. Alapeatüki viimases peatükis analüüsitakse erinevaid kohtulahendeid jõudmaks järeldusele, milline informatsioon, teave või dokumendid ei ole privileegiga kaitstud mh seda, kas krüpteeritud andmebaasi krüptvõti on privileegiga kaitstud või mitte.

Teise peatüki teine alapeatükk käsitleb otseselt magistritöös püsitatud küsimust, kas enese mittesüüstamise privileeg on paralleelmenetluses absoluutne õigus ning kas püsitatud hüpotees saab kinnitust või mitte. Eelõige käsitletakse selles jaotises seda, kas kehtivas menetlusõiguses esinevad menetluslikud garantiid, mis välistaksid kaasaaitamiskohustust täites teatavaks saanud informatsiooni kasutamist süüteomenetluses. Lisaks uuritakse, kas pankroti- ja konkurentsimenetluses esineb selliseid tagajärgi, mida EIK praktika kohaselt loetakse "karistuseks". Teise peatüki viimases alapeatükis käsitletakse magistritöö kirjutamisel teatavaks tulnud probleemkohti. Esmalt analüüsid, kas enese mittesüüstamise privileegile saab tugineda pankroti- ja konkurentsimenetluses, seetõttu et esitatava süüstava teabe pinnalt võidakse alustada süüteomenetlus. Viimases peatükis soovitakse vastata küsimusele, kas ja kuidas kaitseb kehtiv regulatsioon pankroti- ning konkurentsiasjades menetlussubjektide poolt välja antud info kasutamist süüteomenetluses. Samuti analüüsitakse, kuidas erinevates riikides kaitstakse

kaasaaitamise teel teatavaks saanud teabe jõudmist süüteomenetlusse ning mida kätkevad endas terminid *use-immunity* ja *derivative-use immunity*. Lõppkokkuvõttes vastab autor, kas kehtiv regulatsioon vajaks kaasaaitamise teel välja antud teabe kasutamise osas täiendust või mitte.

1. Kaasaaitamiskohustuse olemus paralleelmenetluses

Menetluste paralleelsusest, saame rääkida siis, kui üheaegselt sarnase sisuga asja menetletakse nii haldus- või tsiviilmenetlus ja süütemenetluse (väärteo või kuriteo) raames. Menetluste paralleelsuse korral põrkuvad eri menetlusharude menetlusõiguslikud garantiid ja põhimõtted. Mõneti võivad need garantiid ja põhimõtted üksteisest erineda ja probleemkohaks on olukord, kus nendes sisalduvad põhimõtted on omavahel vastuolus. Põhimõtete omavaheline vastuolu tuleneb menetluste erinevast eesmärgist.

Süüteomenetluses on keskseks eesmärgiks isiku karistamine. Karistamine täidab kahte eesmärki: eripreventiivne eesmärk, mille läbi mõjutatakse isikut ennast ja üldpreventiivne eesmärk, mille ülesanne on näidata karistusõigust ühiskonda kaitstava institutsioonina, kinnitamaks inimestes usku normi kehtivusse ja usaldust õiguskorra vastu.⁸ Seevastu näiteks pankrotimenetluse peamine eesmärk on võimalikult efektiivselt realiseerida võlgniku varaline vastutus⁹ ning konkurentsimenetluse eesmärk on tagada õiguslik keskkond vaba turu toimimiseks¹⁰. Eesmärkide erinevusest lähtuvalt on eri menetlustes antud menetlusosaliste õigused ja kohustused erinevad. Üheks komplektsemaks vastuoluks on olukord, kus isikult nõutud teave on süüstava iseloomuga ning selle teatavaks tegemisel riskib isik sellega, et tema suhtes võidakse algatada süüteomenetlus. Antud olukorras põrkuvad kaks äärmiselt tähtsat põhimõtet, esiteks haldus- ja tsiviilmenetluses kehtiv kaasaaitamiskohustus (teabe andmise kohustus) ning PS § 22 lg-st 3 tulenev enese mittesüüstamise privileeg. Alljärgnevalt analüüsitakse, milline on kaasaaitamiskohustuse olemus pankroti- ja konkurentsimenetluses ning millist rolli see kohustus endaga kaasas kannab.

⁸ Kruusamäe, M. (2012). *Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas, analüüs*. Kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf>, lk 19

⁹ Saarma, T. (2008). Pankrotimenetluse põhimõtted, *Juridica* Nr 6, lk 351.

¹⁰ Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

1.1. Kaasaaitamiskohustuse olemus pankrotimenetluses

1.1.1. Pankrotimenetluse olemus

Pankrotiõigus on keeruline valdkond, mida erinevalt tavalisest võlasuhtest iseloomustab osapoolte paljusus.¹¹ Erinevalt tavalisest võlaõiguslikust suhtest on pankroti korral tegemist võlasuhtega, kus osalevad nii võlgnik ja võlausaldajad, kuid konkurents käib ka võlausaldajate endi vahel. See, kuidas iga riik pankrotiga seotut reguleerib, sõltub enamasti riigi poliitilisest, majanduslikust ja sotsiaalsest taustast - kas riik tõstab esikohale võlausaldajate huvid või asetab esikohale võlgniku.¹² Üldjoontes jagunevad eri riikide pankrotiseadused kaheks: need, mis üritavad jätta võlgnikule võimalust oma majandustegevust jätkata ja need, mis keskenduvad võlausaldajate huvile nõue rahuldatud saada.¹³

Pankrotimenetluse keskseks eesmärgiks on võimalikult tõhusalt realiseerida võlgniku varaline vastutus. Pankrotimenetlusele on iseloomulik võlausaldajate nõuete sissenõudmine ja nende rahuldamine, kogu võlgniku vara tuvastamine, võlausaldajate osalemine varade jagamisel, arvestades suhtelisuse põhimõtet ja võlausaldajate võrdset kohtlemist. Pankrotimenetluse ülesanneteks on kindlaks teha võimalikud nõuded võlgniku vastu ja tuvastada võlgniku varaline olukord ning realiseerida võlgniku vara, nõuete rahuldamiseks. Nende kesksete ülesannete täitmine on seotud õiglase ja efektiivse pankrotimenetluse läbiviimisega.¹⁴ Õiglane ja efektiivne pankrotimenetlus teenib tsiviilkäivet tervikuna, suurendades majanduse usaldusväärset potentsiaalsete võlausaldajate ees ja suurendab üldist ettevõtluskeskkonda.¹⁵

Pankrotimenetlust iseloomustab eesmärkide paljusus, see omakorda toob kaasa eesmärkide vastuolulisuse ja võistlevuse, mis omakorda viitab sellele, et kõikide eesmärkide saavutamine pankrotimenetluses on komplitseeritud. Pankrotimenetluse eesmärk on saavutada tasakaal eri põhimõtete vahel. Näitena saab tuua olukorra, kus ühes menetluses jõutakse võlausaldajate nõuete võimalikult suures ulatuses rahuldamise ja ärimoraali tugevdamiseni. Võlausaldajate huvide

¹¹ Kasak, A. Võlausaldajate võrde kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses, magistritöö. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond 2010, lk 3. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/53015/aida_ma_2016.pdf.jpg?sequence=4&isAllowed=y, 10.märts.2017.

¹² Saarma, *supra nota* 3, lk 351.

¹³ Alekand, A. (2004). *Sundtäitmis ja pankrotiõigus*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 9.

¹⁴ Saarma, *supra nota* 3, lk 351

¹⁵ *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne 4. Täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne.* (2015) /Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 901.

kaitset saab rakendada mitmel viisil. Näiteks saab seada esikohale võlgniku kiire vara realiseerimine, jagades see võlausaldajate vahel ära, kuid jätta samas vastutusele võtmata isikud, kes oma süülise käitumisega tekitasid maksejõuetuse.¹⁶ Pankrotimenetluse eesmärkide osas leiab R. Goode, et esmalt tuleks võimaldada võlgnikul taastada oma likviidsusvõime. Seejärel koguda kokku varalised vahendid ning suurendada selle likviidsust. Kolmandaks luua õiglane jaotussüsteem tulemi jaotamiseks võlausaldajate vahel ning viimaseks selgitada välja maksejõuetuse põhjus ja sanktsioneerida maksejõuetuse põhjustajad.¹⁷ Kehtiva redaktsiooni kohaselt seab pankrotiseadus sarnased eesmärgid, jättes eelnimetatust välja isiku sanktsioneerimise eesmärgi.¹⁸ Küll aga on pankrotihalduril või kohtul teavitamiskohustus prokuröri või politseile, kui ilmneb, et võlgnik on seoses maksejõuetusega tekkimisega toime pannud kuriteo tunnustega teo (PankrS § 28 lg 1). Samas tuleks kaaluda, milline eesmärk peaks olema pankrotimenetluses see nõ kõige tähtsam, kas sanktsioneerida maksejõuetuse tekitajaid või seada võlausaldajate huvid esmakohale. Autori arvates ei saa isikute sanktsioneerimine olla eesmärk omaette vaid pankrotimenetluse peamine eesmärk peaks olema võlausaldajate nõuete rahuldamine võimalikult suures ulatuses tagamaks konkurentsivõimeline ettevõtluskliima.

Kokkuvõtlikult tuleb järeldada, et pankrotimenetluse eesmärk on võimalikult efektiivselt ja õiglaselt toimetada menetlust nii, et kaitstud oleks võlausaldajad, kui ka üldine ettevõtluskeskkond. Selleks, et eelnimetatud eesmärk saaks võimalikult suures osas täidetud peab aktiivseks pooleks olema võlgnik, ehk teisisõnu võlgnik peab aktiivselt koostööd tegema pankrotihalduriga. Järgenas peatükis keskendutakse võlgniku teabe andmise kohustusele, kui oluline selline üldine kaasaaitamiskohustus pankrotimenetluses üldse on ning samas liikuda lähemale magistr töö hüpoteesi kontrollimisele.

1.1.2. Pankrotivõlgniku kaasaaitamiskohustus pankrotimenetluses

Käesoleva magistr töö teema raames käsitleb autor pankrotimenetluses võlgniku õigusi ja kohustusi ning teiselt poolt kohtu kui ka pankrotihaldur õigusi ja kohustusi, teistele pankrotimenetluses osalejatele väga pikalt ei keskenduta.

¹⁶ Kerstna-Vaks, K. (2005). Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. *Juridica* Nr 4, lk 657.

¹⁷ Kasak, A, *supra nota* 11, lk 9 viidatud R.M Goodele (R.M.Goode. (1997). *Principles of Corporate Insolvency Law*. London: Sweet & Maxwell, lk 25-28).

¹⁸ Pankrotiseadus, RT I, 26.06.2017, 29

Esmalt tuleks vaadelda, millal saame rääkida pankrotist. Pankrotiseaduse kohaselt on pankrot võlgniku kohtumäärusega väljakuulutatud maksejõuetus. Pankrotimenetluse kaudu rahuldatakse võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel pankrotiseaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu.¹⁹ Pankrotimenetluse käigus selgitatakse välja võlgniku maksejõuetuse põhjused. Maksejõuetus ja pankroti vahele ei saa panna võrdus märki. Maksejõuetust tuleb vaadelda objektiivse nähtusena. Maksejõuetus on üldisema iseloomuga, mis oma loomult kajastab võlgniku majanduslikku olukorda. Pankrotil seevastu on pigem juriidiline tähendus, mis eeldab kohtu poolt tuvastatud maksejõuetust.²⁰

Teiseks tuleks selgitada, kes on võlgnik pankrotiseaduse (PankrS) mõistes. PankrS § 1 lg 2 kohaselt on võlgnik maksejõuete, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt on juriidilisest isikust võlgnik maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine.²¹ Seega pankrotimenetluse üks esmaseid eesmärke oleks välja selgitada, kas võlgnik on maksejõuetu või mitte. Kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik, siis eeldatakse, et ta on maksejõuetu (PankrS § 31 lg 4). Kehtiva Riigikohtu praktika kohaselt ei näita ainuüksi võlgniku täitmata kohustused veel võlgniku püsivat maksejõuetust. Maksejõuetusest saab rääkida olukorras, kus sissenõutavaks muutunud võlad ületavad võlgniku vara väärtust.²²

Võlgnik pankrotiseaduse § 8 lg 1 sisalduva definitsiooni järgi on isik, kelle suhtes on kohus algatanud pankrotimenetluse, seega isik kes on maksejõuetu. Pankrotivõlgnikuks võib olla iga füüsiline ja juriidiline isik, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Täpsustusena on toodud, et pankrotivõlgnikuks ei saa olla riik ega kohalik omavalitsusüksus.²³ Kuna riigi ja kohaliku omavalituse finantsraskuste kõrvaldamiseks näeb õiguskord ette teistsuguseid mehhanisme.²⁴ Võlgniku vara läheb vastavalt PankrS § 36 lg 1 kohaselt üle pankrotihaldurile ning võlgnikul ei ole õigust pankrotivara valitseda ja käsutada, va juhul kui seaduses ei ole sätestatu teisiti. Näiteks PankrS § 36 lg 6 kohaselt võib füüsilisest isikust võlgnik pankrotivara käsutada halduri

¹⁹ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29.

²⁰ Varul, P. (1994). Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. *Juridica* Nr 1, 1994, lk 7

²¹ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

²² RKTko 3-2-1-120-02 p 7

²³ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

²⁴ Alekand, A. *supra nota* 13, lk 30.

nõusolekul.²⁵ Pankrotihaldur üldises plaanis on kohtu usaldusisik, kes kontrollib maksejõuetu võlgniku majandustegevust ja kaitseb võlausaldajate huve. Samuti esindab võlgniku, kes teeb võlgniku nimel tehinguid pankrotivaraga ning esindab teda varalistes vaidlustes.²⁶ Füüsilisest isikust võlgniku pankroti puhul võib haldur teha pankrotivaraga ainult neid tehinguid ja õigustoiminguid, mis on vajalikud pankrotimenetluse eesmärgi saavutamiseks ja halduri ülesannete täitmiseks.²⁷

Selleks, et haldur saaks välja selgitada maksejõuetuse tekkepõhjused ja seotuse võlgnikuga ning otsustada, kas ja milliseid mõjutusvahendeid tuleb nende isikute suhtes kasutada vajab ta andmeid ja infot.²⁸ Andmeteks saavad olla ettevõtte finantsnäitajad. Finantsnäitajaid saab vaadelda ettevõtte raamatupidamise dokumente analüüsid. Maksevõime hindamise seisukohast on oluline, kas võlgnik on raamatupidamiskohustuslane või mitte. Olukorras, kus võlgnik on raamatupidamiskohustuslane, on ta kohustatud ajutise halduri nõudmisel esitama talle eelmise majandusaasta aruande koos ülevaatega võlgniku finantsseisundi, majandustulemuste ja rahavoogude kohta ajutise halduri nimetamise päeva seisuga (PankrS § 22 lg 4).²⁹ Raamatupidamiskohustuslaseks tuleb pidada avalik-õigusliku juriidilist isikut (edaspidi riik), kohaliku omavalitsuse üksust, iga Eestis registreeritud era- või avalik-õiguslikku juriidilist isikut, füüsilisest isikust ettevõtjat (RPS § 2 lg 2). Raamatupidamiskohustuslane on kohustatud korraldada oma raamatupidamine nii, et oleks tagatud aktuaalse, olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamine raamatupidamiskohustuslase finantsseisundist, finantstulemusest ja rahavoogudest, et oleks võimalik dokumenteerida oma majandustehinguid ning kajastada algdokumentide alusel majandustehinguid registrites ning aruannetes (RPS § 4 lg 5).³⁰ Eeltoodust tuleb järeldada, et raamatupidamiskohustuslane on kohustatud ajutise halduri nõudmisel esitama sisuliselt mistahes raamatupidamislikke dokumente.

Halduri laiaulatuslik teabe nõudmise õigus on seotud halduri kohustusega selgitada välja võlgniku varaline seisund, mh on halduril kohustus tuvastada võlgniku kohustused, kontrollida, kas vara katab menetluskulud, annab hinnangu võlgniku varalisele seisundile ning maksejõulisusele samuti annab hinnangu, kas võlgniku ettevõtte tegevuse jätkamine ja võlgniku tervendamise väljavaadete

²⁵ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

²⁶ Piiraja, M. (2009). *Pankrot*. Tallinn: Kirjastus agitaator, lk 25.

²⁷ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

²⁸ Piiraja, M *supra nota* 26, lk 26.

²⁹ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29.

³⁰ Raamatupidamise seadus, RT I, 09.05.2017, 30

on perspektiivi. Eelnimetatud faktide tuvastamiseks on halduril PanrS § 22 lg-st 3 tulenevalt õigus saada võlgnikult vajalikku teavet ja dokumente, eelkõige võlgniku vara ja kohustuste kohta. Õigust viibida võlgniku valduses oleval maatükil ja majandus- või kutsetegevuseks kasutatavates ruumides. Õigust saada riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuselt ning krediitiasutuselt, samuti muult isikult teavet ja dokumente, mis on vajalikud võlgniku varalise seisundi väljaselgitamiseks. Eelnimetatud halduri kohustustest tulenevalt saab väita, et pankrotihalduril on kohustus hinnata esitatud nõudeid ning nende põhjendamatus korral nõuetele võlgniku ja võlausaldajate huvide kaitseks vastu vaielda, seda võib nimetada ka pankrotihalduri uurimispõhimõtteks³¹, mis käib käsikäes pankrotihalduri teabe nõudmise õigusega. Uurimispõhimõtet sõnaselgelt pankrotiseadus ei määratle, küll aga tuleneb see seaduse mõttest (PankrS § 3 lg 3), samuti on uurimispõhimõtte olemasolu pankrotimenetluses kinnitanud ka Riigikohus.³²

PankrS § 22 lg 3 p 4 kohaselt halduril õigus saada riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuselt ning krediitiasutuselt, samuti muult isikult teavet ja dokumente, hindamaks võlgniku varalist seisundit.³³ Autori arvates tuleb sõnapaari muult isikult sisustada laialt, halduril on laiaulatuslik õigus nõuda teavet ja dokumente mistahes isikutelt, kellel on informatsiooni võlgniku varalise seisundi kohta, näiteks Maksu- ja Tolliametilt³⁴.

Halduri teabe nõudmise kohustus ja uurimispõhimõte vastandiks on võlgniku teabe andmise kohustus. Äärmiselt oluline on pankrotimenetluses saada tõele vastavat teavet just võlgniku enda käest, kuna tema peab teadma seda, mida teised osapooled ei tea.³⁵ Tulenevalt pankrotiseaduse mõttest on võlgniku peamine kohustus anda tõest teavet oma vara kohta (PankrS § 85 lg 1). Nii võlgnikul olemasolevate asjade kui ka õiguste ja kohustuste kohta peab ta koostama nimekirja, mille tõele vastavust võib kohus kohustada võlgniku vandega kinnitama, et kohtule esitatud andmed vara, võlgade ja majandus- või kutsetegevuse kohta on talle teadaolevalt õiged.³⁶

Ilmestamiseks võlgniku tähtsust anda teavet pankrotimenetluses on seadusandja pidanud vajalikuks sätestama ka sanktsioonid ja piirangud selleks, et tagada võlgniku kohustuste täitmine

³¹ Alekand, A. *supra nota* 13, lk 45.

³² RKTko, 3-2-1-27-16 p 12; RKTko, 3-2-1-59-08 p 13.

³³ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

³⁴ Lõhmus, U. (1994) Pankrotihaldur. *Juridica* Nr 1, lk 14.

³⁵ Varul, P. (1994), *supra nota* 20, lk 7

³⁶ Alekand, A. *supra nota* 13, lk 30.

pankrotimenetluses. Nimelt sätestab PankrS § 89 lg 1 kohtu õiguse trahvida, kohaldada sundtoomist või arestida võlgniku, kui võlgnik takistab pankrotimenetlust sellega, et ei täida teabe andmise kohustust (§ 85); ei täida pankrotimenetlusest osavõtu kohustust (§ 87); ei täida vande andmise kohustust (§ 86); rikub elukohast lahkumise keeldu (§ 88). Aresti saab kohaldada võlgnikule kuni kolmeks kuuks.³⁷ Trahvi osas on maksimummäär, kuni 3200 eurot, arvestades varalist seisundit (TsMS § 46 lg 1)³⁸, viimane sanktsioon on pankrotiseaduse loomu mõttest lähtuvalt huvitav tagamisvahend aga seda ei hakka käesolevas töös vaagima. Kokkuvõtlikult võib öelda, et seadusandja on ette näinud erinevaid sanktsioone, millega tagada võlgniku osalus- ja teabe andmise kohustuse pankrotimenetluses. Autori arvates on seadusandja kindel tahe olnud, et kaasaaitamiskohustusest keeldumine ei saa olla pankrotimenetluses lubatav, vastasel juhul ei oleks seaduseandja sätestanud selliseid koormavaid sanktsioone eesmärgiga tagada võlgniku osalus pankrotimenetluses. Professor P. Varul on samuti nimetanud võlgniku teabe andmise kohustust üheks olulisemaks võlgniku kohustuseks pankrotimenetluses. Lisades, et see on eelduseks eduka ja kiire pankrotimenetluse läbiviimiseks, kuna võlgnik võib omada teavet, mida on võimalik saada ainult võlgniku enda käest.³⁹

Teabe andmise temaatikaga on tihedalt seotud tagasiulatuva õiguskaitse mehhanismiga - milleks on tagasivõitmine. Nimelt võimaldaks pankrotivõlgniku teabe andmisest keeldumine varjata tagasivõidetavaid tehinguid⁴⁰. Tagasivõitmist on nimetatud kui võlausaldajate vanimat ja klassikalisemat juriidilist relva, millega on võimalik võlausaldajate nõuete rahuldamiseks vajaminev vara tagasi tuua⁴¹.

Tagasivõitmise mõiste tuleneb PankrS § 109 lg-st 1, mille alusel saab kohus tunnistada kehtetuks võlgniku tehingu või muu toimingut, mis on tehtud enne pankroti väljakuulutamist ja mis kahjustab võlausaldajate huve.⁴² Teoorias esineb tagasivõitmise objektiivsed ja subjektiivsed alused. Objektiivse aluse puhul piisab sellise seaduses nimetatud tehingu tegemise faktist, kui seaduses nimetatud tehing on teostatud saab seda nõ lihtsustatud korras tagasivõitmise korras kehtetuks

³⁷ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

³⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 04.07.2017, 31

³⁹ Varul, P. (2003). Võlgniku vastutus pankroti korral. *Juridica* Nr 7, lk 452.

⁴⁰ RKTkm, 3-2-1-103-15, p 3

⁴¹ Havansi, E. (2008). Tagasivõitmine ja teised võlausaldajate kaitsevahendid maksejõuetusõiguses – Soome vaatepunkt. *Juridica nr 6*, lk 406.

⁴² PankrS, RT I, 26.06.2017, 29.

tunnistada.⁴³ Näiteks juhul kui tehing on tehtud kuue kuu jooksul enne ajutise halduri nimetamist, siis eeldatakse, et tehingu teine pool teadis, et võlgnik kahjustab tehinguga võlausaldajate huve, samuti eeldatakse võlausaldajate huvide kahjustamist tehingutes võlgniku lähikondsega (PankrS § 110 lg 2 ja lg 3).

Subjektiiivse aluse kohaselt peab pankrotihaldur tehingu vaidlustamisel suutma tõendada, et võlgnik teadlikult kahjustas võlausaldajate huve. Praktikas on selline tõendamine küllaltki keeruline ning mõningatel juhtudel peaaegu võimatu.⁴⁴ Näiteks on Riigikohus sedastanud, et ainuüksi põhjendamatu makse tegemist ei saa pidada kinkilepinguks ning tuvastamist vajab asjaolu, kas kinkijal oli tahe kingisaajat tasuta rikastada⁴⁵. Autor on seisukohal, et subjektiiivse aluse tõendamise eelduseks saabki olla võlgniku kaasaaitamiskohustuse täitmine, vastasel juhul oleks tehingu tagasi võitmine praktiliselt võimatu, arvestades fakti, et tehingu vaidlustajal on kõrgendatud tõenduskoormus⁴⁶ ning infot võimaliku rikkumise kohta on vaidlustajal keeruline iseseisvalt praktikas hankida.

Tagasivõitmise olemus väljendub oma eesmärkide kaudu. Üldjoontes jagunevad eesmärgid kaheks: kindlustada võlausaldajaid võlgniku pahatahtlike tehingute vastu, mis vähendavad pankrotivara, ning õigus oma nõuete rahuldamisel võrdsele kohtlemisele.⁴⁷ Võlausaldajate huvide kaitse tagamiseks ei näe kehtiv pankrotiseadus ette ühtegi teist meetet väljaviidud vara tagasi saamiseks peale tagasivõitmise⁴⁸. Autor on seisukohal, et tagasivõitmise menetluse protsessis on hädavajalik, et võlgnik annaks vajaminevat infot vara võõrandamise ja selle üksikasjade kohta, kuna vaidlustajal on keeruline vajaminevat infot hankida ning vastasel juhul muutuks tagasivõtmine praktikas sisutühjaks.

Kaasaaitamiskohustus, kui võlgniku teabe andmise kohustus pankrotihaldurile või kohtule on hädavajalik kohustus pankrotimenetluses. Esiteks muudab see pankrotimenetluse efektiivseks ja kiireks, kuna pankrotihalduril ja kohtul puudub vajadus pöörduda kolmandate isikute poole, kuna vajaminev informatsioon tuleneb võlgnikult endalt. Samuti on võlgniku teabe andmise kohustus

⁴³ Havansi, E *supra nota* 41, lk 407.

⁴⁴ Sutt, M. (2000). Tagasivõtmine pankrotimenetluses. *Juridica* Nr 10, lk 648.

⁴⁵ RKTko, 3-2-1-145-16 p 13.1

⁴⁶ Sutt, M. *Supra nota* 44, lk 647

⁴⁷ *Ibid.*, lk 645.

⁴⁸ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

selgelt seotud pankrotimenetluse peamise eesmärgiga⁴⁹ - võlausaldajate võrdne ja erapooletu kohtlemine, kuna just selgete asjaolude pinnalt saab võlausaldajaid kohelda võrdselt. Riigikohus on sedastanud, et pankrotimenetluses eeldatakse võlgnikult täielikku teabevahetust⁵⁰. Lisaks sellele, et seadusandja on võlgniku teabe andmise kohustuse tähtsale kohale paigutanud pidas ta samatähtsaks teabe andmata jätmise sanktsioneerimist. Võlgniku vastutuse vormideks võivad olla pankrotiõiguslik vastutus, mis väljendub pankrotiseaduses sätestatud spetsiifilistes õiguskaitsevahendites⁵¹, näiteks aresti või trahvi kohaldamine võlgniku suhtes ja kriminaalõiguslik vastutus karistusseadustiku järgi, tagamaks õigushüvede kaitse ning õiguskorra terviklikkust⁵².

Olukorras, kus pankrotihaldur või kohus ei saa pankrotimenetluses täielikku ülevaadet võlgniku varalise seisundi ja sooritatud tehingute kohta on suur oht, et pankrotimenetluse peamine eesmärk - võlausaldajate osaline või täielik nõuete rahuldamine jääb saavutamata. Seega tuleb kokkuvõtlikult asuda seisukohale, et võlgniku kaasaaitamiskohustuse täitmine on otseselt seotud üldise ärikeskkonna parendamisega ning võlausaldajate nõuete kaitsega pankrotimenetluses. xx

1.2. Kaasaaitamiskohustuse olemus konkurentsimenetluses

1.2.1. Konkurentsimenetluse olemus

Põhiseadus § 31 sätestab igäihe õigust tegeleda vaba ettevõtlusega.⁵³ Ettevõtlus on tegevus, mille eesmärgiks võib olla tulu saamine kauba tootmisest, müümisest ja teenuste osutamisest, loetelu ei ole lõplik, sisuliselt võib ettevõtluseks nimetada mistahes tegevust, mille eesmärgiks võib olla tulu teenimine. Kuid tulu teenimine ei pea olema alati ettevõtluse eesmärgiks nimelt Euroopa Kohus on oma lahendis ECJ Höfner and Elser v Macrotron GmbH sedastanud, et ettevõtjaks loetakse igat isikut, kes tegeleb majandustegevusega sõltumata tema õiguslikust staatusest ja rahastamise viisist.⁵⁴ Seega ei ole oluline, kas ettevõtja tegutseb kasumi saamise eesmärgil või mitte. Samuti

⁴⁹ Saarma, *supra nota* 3, lk 354

⁵⁰ RKTkm, 3-2-1-103-15, p 15.

⁵¹ Varul (2003), *Supra Nota* 39, lk 449.

⁵² Sootak, J. (2003). *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 18.

⁵³ Eesti Vabariigi Põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.

⁵⁴ Kohtuotsus, 23.04.1991, Höfner ja Elser vs. Macrotron, C-41/90, ECLI:EU:C:1991:161, punkt 21.

ei ole oluline ettevõtja juriidiline vorm ning välistatud ei ole avalike organite lugemine ettevõtjaks. Peamiseks tingimuseks on tegelemine majandustegevusega (kaupade või teenuste pakkumisega turul)⁵⁵. Ettevõtlusvabadus on õiguslik vabadus, mille vastas seisab riigi kohustus mitte teha põhjendamatu takistusi ettevõtluseks. Ettevõtlusvabadus ei kohusta riiki andma ettevõtjale vahendeid, kuid vabaduse realiseerimine eeldab toetamiskohustust. Riik peab tagama õigusliku keskkonna vaba turu toimimiseks. Kohtupraktikas on ettevõtlusvabadust mõistetud ka õigusena nõuda riigi sekkumist konkureerivate ettevõtjate tegevusse, et kaitsta isikut teiste ettevõtjate õigusvastase tegevuse eest.⁵⁶ Esimene Eesti Vabariigi Konkurentsiseaduse seletuskiri kannab edasi mõtet, et just konkurents peab saama tagatiseks, et majanduse areng vastaks ühiskonna põhiväärtustele – vabaduse, heaolu ja õigluse kasvule.⁵⁷

Seega ühelt poolt on riigi põhjendamatu ettevõtluse keskkonda sekkumine lubamatu ning teiselt poolt peab riik toetama ettevõtluskeskkonda selliselt, et see tagaks turuosalistele võrdsed võimalused ehk riigi sekkumine ettevõtluskeskkonda peab olema proportsionaalne. Proportsionaalsuse põhimõtte tuleneb põhiseaduse §-st 11 teisest lauseosas ning proportsionaalsuse põhimõtte vastavust kontrollitakse kolmel astmel – sobivus, vajalikus ja mõõdukus⁵⁸.

Riigi sekkumine ettevõtlusvabadusele võib toimuda mitmel eri viisil. Mõnel tegevusalal on nõutud majandustegevuse registreering, kvalifikatsiooni nõue või muu piirav tingimus. Riigikohus on sedastanud järgmist: “Põhiseaduse § 31 teine lause näeb ette, et seadus võib sätestada ettevõtlusvabaduse kasutamise tingimused ja korra, annab seadusandjale suure vabaduse reguleerida ettevõtlusvabaduse kasutamise tingimusi ja seada sellele piiranguid. Ettevõtlusvabaduse piiramiseks piisab igast mõistlikust põhjusest. See põhjus peab johtuma avalikust huvist või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitse vajadusest, olema kaalukas ja enesestmõistetavalt õiguspärane. Mida intensiivsem on ettevõtlusvabadusse sekkumine, seda mõjuvamad peavad aga olema sekkumist õigustavad põhjused.”⁵⁹ Sarnast mõtet kannab edasi ka teine Riigikohtu lahend. Nimelt on Riigikohus pidanud üldapteegi tegevusloa väljaandmiseks ette

⁵⁵ Ginter, C., Eichhorn, K. H. (2007). *Euroopa Liidu ja Eesti konkurentsioigus*. Tallinn, Brüssel: Kirjastus Juura, lk 49.

⁵⁶ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1*, lk 385

⁵⁷ *Konkurentsiseaduse nr 174 SE eelnõu seletuskiri*. (1993). Kättesaadav:

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/02e34dd5-1e52-3a5f-bfc7-80eb95e6d76b/Konkurentsiseadus> , 04. jaanuar 2018.

⁵⁸ RKPJKo 3-4-1-1-02, p 15.

⁵⁹ RKPJKo 3-4-1-1-99, p 13.

nähtud piiranguid õigustatuks põhjendusega, et see aitab piirata ülemäärast konkurentsi, mis piirangute puudumisel võiks seada ohtu adekvaatse rahvatervise kaitse.⁶⁰ Seega kokkuvõtlikult tuleb väita, et piirangud või nõuded ettevõtjatele on seotud konkreetset avaliku huvi või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitse vajadusest. Seda, kas ka enese mittesüüstamise privileeg piiramine võiks nende alla kuuluda analüüsib autor käesoleva töö teises peatükis.

Riik on kohustatud tagama õigusliku keskkonna vaba turu toimimiseks. Kehtivas kohtupraktikas on ettevõtlusvabadust mõistatud ka õigusena nõuda riigi sekkumist konkureerivate ettevõtjate tegevusse, et kaitsta isikut teiste ettevõtjate õigusvastase tegevuse eest.⁶¹ Majandusteooria kohaselt soovib iga ettevõtja suurendada oma kasumit ja vähendada riske. Kasumi suurendamine ja riskide vähendamine ongi teatud piirini tervitatav nähtus, kuid teatud piirist alates ei ole enam ettevõtja kasumi suurendamine ja riskide vähendamine enam ühiskonna ja majanduse huvides. Konkurentsioigus ongi selleks, et sätestada piir, lubatud ja lubamatu konkurentsi vahel. Konkurentsioigus tugineb eeldusel, et ühiskonna huvides on ettevõtjavaheline konkurents kaupade loomisel, tootmisel ja turustamisel ning saavutada majandusressursside mõjus kasutus.⁶²

Lubatud või lubamatu konkurentsi piiri sätestab Riik konkurentsiseaduses, mis omakorda on sisuliselt dubleering EL'i õigusaktidest. Konkurentsiseaduses kehtivad sätted teenivad peamiselt kahte aspekti. Esmalt sätestades piirangud turgu valitsevale ettevõttele, reeglid konkurentsi kahjustava eesmärgi või tagajärjed ettevõtjate vaheliste kokkulepetele, kooskõlastatud tegevusele ja ettevõtjate ühenduse otsuste ning ettevõtjate koondumiste kohta. Eelnimetatu eesmärk on ära hoida konkurentsi takistamine, piiramine või kahjustamine. Teiseks reguleerib riigiabi andmist ettevõtjatele, mille eesmärk on doteerida teatud ettevõtmist või kauba müüki või tootmist.⁶³ Uuenduslik institutsioon konkurentsiseaduses on sätted, mis reguleerivad konkurentsi kahjustavast kokkuleppest, kooskõlastatud tegevusest ja ettevõtjate ühenduse otsusest või turgu valitseva seisundi kuritarvitamisest tekkinud nõudeid (konkurentidele ja tarbijatele). Olukorras, kus konkurentsiamet on tuvastanud rikkumise, ei pea hageja rikkumise toimepanemist enam tõendama, kuna see loetakse juba Konkurentsiameti poolt tuvastatud asjaoluks.⁶⁴ Seega on

⁶⁰ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 387.*

⁶¹ *Ibid* lk 385.

⁶² *Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne 4. Täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne (2015), supra nota 15, lk 957.*

⁶³ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 387-388.*

⁶⁴ *Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 386 SE eelnõu seletuskiri.* (2017), lk 4. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7355c673-7b94-4538-a1f5-baf20e7bbbce>, 20. veebruar. 2018.

Konkurentsiameti tuvastatu, kasutatav ka keelatud teo toimepanemisest tekkinud kahju nõude menetluses.

Konkurentsi analüüsimise lähtekohaks on raamistiku loomine, hindamaks konkreetset tegevuste ja meetmete mõju konkurentsile. Selleks tuleb kindlaks teha ettevõtja turujõud. Konkurentsioiguse tuum seisnebki peamiselt, selles, et selgitada välja, kas ettevõtjal on positsioon, millelt turujõudu kehtestada või seda kuritarvitada.⁶⁵

Konkurentsiamet on Justiitsministeeriumi valitsemisalas tegutsev valitsusasutus⁶⁶, kes teostab konkurentsiasjades riikliku- ja haldusjärelevalvet ning kohaldab riikliku sundi.⁶⁷ Konkurentsiseaduse reguleerimisala on vaba ettevõtluse huvidest lähtuva konkurentsi kaitsmine loodusvarade kaevandamisel, toodete valmistamisel ja teenuste osutamisel ning toodete ja teenuste (kaubad) ostmisel ja müümisel ning muus äritegevuses konkurentsi takistamise, piiramise või kahjustamise (kahjustamine) ärahoidmine ja kõrvaldamine. Nimetatu tuvastamine toimub haldusmenetluse seaduse sätetele tuginedes⁶⁸.

Konkurentsikeskkonda analüüsib, kavandab konkurentsi soodustavaid meetmeid, annab soovitusi konkurentsiolukorra parandamiseks ja teeb ettepanekuid õigusaktide vastuvõtmiseks või muutmiseks ning arendab koostööd teiste riikide ja riikide ühenduste konkurentsialase järelevalve asutustega Konkurentsiamet. Lisaks on Konkurentsiameti peamine ülesanne teostada riikliku ja haldusjärelevalvet, välja arvatud riigiabi ja kõlvatu konkurents.⁶⁹ Seega laias laastus tegeleb Konkurentsiamet tuvastamismenetlusega - kus selgitatakse välja, kas on tegemist konkurentsi kahjustavate kokkulepete, kooskõlastatud tegevuse või ettevõtjate ühenduse otsustega. Samuti järelevalvemenetlus – kus teostab riikliku järelevalvet turgu valitseva seisundit omava ettevõtja üle ning kontrollimenetlus – kus kontrollitakse ettevõtte koondumisi. Eelnimetatud kolme menetlust viiakse läbi haldusmenetluse raames, arvestades konkurentsiseaduse erisusi, kuna eriseaduse olemasolu ei välista haldusmenetluse seaduse kohaldumist⁷⁰.

⁶⁵ Ginter, Eichhorn, *supra nota* 55, lk 35.

⁶⁶ Vabariigi Valitsuse seadus RT I, 28.12.2017, 19

⁶⁷ Konkurentsiameti põhimäärus RT I, 15.11.2017, 2

⁶⁸ Konkurentsiseadus RT I, 28.12.2017, 21.

⁶⁹ Konkurentsiameti põhimäärus RT I, 15.11.2017, 2

⁷⁰ Aedmaa, A. Lopman E. Jt. (2004) *Haldusmenetluse Käsiraamat*, Tartu: Kirjastus Tartu Ülikool, lk 26.

1.2.2. Konkurentsimenetluse kehtiv kaasaaitamiskohustus

Eelnevalt sai analüüsitud Konkurentsiameti põhifunktsioone ja nende seadusest tulenevaid kohustusi. Konkurentsiameti põhiliseks ülesandeks on kaitsta vaba konkurentsi ja vaba ettevõtlust, seda mistahes majandustegevuse valdkonnas. Konkurentsiameti poolt tehtavaid toiminguid viiakse läbi haldusmenetluse raames, arvestades konkurentsiseaduse sätte erisusi. Konkurentsiameti tegevust reguleerib Konks 8. peatükk, mis sätestab riikliku- ja haldusjärelevalve teostamise kohustuse.⁷¹

Konkurentsiseadus ei sätesta *expressis verbis* menetlusosalise kaasaaitamiskohustust, küll aga on Konkurentsiametile sätestatud laiaulatuslik õigus nõuda teavet (Konks § 57) ning nõuda materjale (Konks § 59)⁷² seega on autori arvates tegemist siiski üldise kaasaaitamiskohustusega menetlusosalisele. Enne, kui alustakse analüüsi, milles seisneb Konkurentsioiguses kaasaaitamiskohustus peab autor vajalikuks selgitama, kes on konkurentsiseaduse mõttes menetlusosalised, seejärel saame rääkida, milline teabe esitamis kohustus menetlusosalisele langeb. Konkurentsiseadus otseselt menetlusosalisi ei määratle ning neid tuleb otsida haldusmenetluse seadusest.

Menetlusosalisteks saab olla taotleja (HMS § 11 lg 1 p 1), kes on konkurentsiseaduse mõttes isik, kes taotleb haldusakti või toimingut sooritamist või teinud ettepaneku halduslepingu sõlmimiseks. Taotluse esitamise õigus võib tuleneda otseselt seadusest või muust õigustloovast aktist.⁷³ Näiteks koondumiste puhul on menetlusosaliseks taotleja, kellel lausub teatamiskohustus Konkurentsiametile. Koondumise osalisteks saavad olla: ühinev ettevõtja või ettevõtja, kelle osa ühendatakse; füüsiline isik või ettevõtja, kes omandab valitseva mõju ühe ettevõtja või tema osa või mitme ettevõtja või nende osade üle; füüsilised isikud või ettevõtjad, kes ühiselt omandavad valitseva mõju ühe ettevõtja või tema osa või mitme ettevõtja või nende osade üle ja ettevõtja, kelle üle või kelle osa üle omandatakse valitsev mõju.⁷⁴ Menetlusosaliseks saab olla ka adressaat (HMS § 11 lg 1 p 2), kelleks on isik, kellele haldusakt või toiming on suunatud või kellele haldusorgan on teinud ettepaneku halduslepingu sõlmimiseks. Haldusakti adressaat on enamasti siis, kui menetlus haldusakti andmiseks algas haldusorgani enda initsiatiivil või kellegi taotlusel,

⁷¹ Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

⁷² *Competition Law Handbook for the EU and Nordic-Baltic area.* (2007) Helsinki: WS Bookwell, lk 77.

⁷³ Aedmaa. Lopman, *supra nota* 68 lk 62-63.

⁷⁴ Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

sest paratamatult peab haldusakt olema suuantud kellegi jaoks õiguste või kohustuste tekitamisele.⁷⁵ Näiteks on adressaadiks konkurentsioiguse mõttes isik, kellelt nõutakse teavet või dokumente (Konks § 57 ja 59).

Üldine teabe nõudmise regulatsioon tuleneb HMS-ist ning konkurentsiseaduses on HMSi üldist regulatsiooni täiendatud. Haldusmenetluses sätestatud teabe nõudmise üldine eesmärk on õige otsuse tegemine. Üldise teabe andmise kohustusega on tihedalt seotud haldusmenetluse uurimispõhimõttega. HMS § 6 sätestab uurimispõhimõtte, mille kohaselt on haldusorgan kohustatud haldusmenetluses välja selgitama menetletavas asjas olulise tahendusega asjaolud ja vajaduse korral koguma selleks tõendeid oma algatusel.⁷⁶ Haldusorganile tuleneb kohustus ja pädevus kontrollida, kas esinevad haldusakti andmiseks faktilised ja õiguslikud alused.⁷⁷ Sarnast mõttekäiku kinnitab kehtiv Riigikohtu praktika: “Uurimisprintsipiist tulenevalt peavad kõik protsessiosalised esitama tõendeid tema sfääri kuuluvate asjaolude kohta”⁷⁸ Seega tuleb asuda seisukohale, et haldusmenetluse uurimispõhimõtte ja teabe nõudmine käivad omavahel käsikäes.

Haldusmenetluses osalevad erinevad osapooled, kelle käsutuses on õige otsuse tegemiseks vajalik teave, siis on täieliku ning objektiivse lõpptulemuse saavutamise seisukohalt lisaks haldusorganil poolt asjaolude väljaselgitamisele vajalik ka menetlusosalise enda aktiivne osalus. HMS § 38 lg-s 3 väljendub kohustus esitada haldusorganile talle teada olevaid, menetluses tähtsust omavad asjaolud ja tõendid. Taoline kohustus tugineb üldisemale, HMS § 38 lg-s 1 sisalduvale haldusorgani õigusele nõuda asja lahendamiseks vajalike tõendite ja andmete esitamist. Selle kohustuse täitmata jätmisel menetlusosalise poolt on võimalik isikut soodustava haldusakti andmata jätmise. Koormava haldusakti andmise menetluse korral aga võib tuvastatud asjaolud lugeda tõendatuks menetlusosalisele kahjulikus suunas, põhjendusel, et menetlusosaline ei esita tõendeid, mida ta tõendamiskohustusest tulenevalt oleks pidanud esitama ja millele haldusorgan tema tähelepanu juhtis, kui see ei ole vastuolus teiste menetluses kogutud tõenditega.⁷⁹

HMS § 38 sätestab üldise tõendite nõudmise õiguse haldusmenetluse, Konks § 57 konkretiseerib haldusmenetluse sätteid. Nimelt, sätestab Konks väga laia isikute ringi, kellelt võib menetluse

⁷⁵ Aedmaa. Lopman, *supra nota* 68, lk 64-65.

⁷⁶ Haldusmenetluse seadus, RT I, 28.12.2017, 21

⁷⁷ Pilving, I. (2002). Riigikohtu 2001.a praktika haldusmenetluse valdkonnas. *Juridica* Nr 2, lk 140.

⁷⁸ RKHKm 3-3-1-32-03, p 24.

⁷⁹ Aedmaa. Lopman, *supra nota* 68, lk 188

käigus teavet nõuda. KonkS seletuskirjadest ei selgu, miks on seaduseandja soovinud isikute ringi nii laiaks ajada, kuid see võib olla tingitud asjaoluga, et vastasel korral oleks Konkurentsiameti uurimispõhimõtte rakendamine komplitseeritud. Samuti on viidatud asjaolule, et teised riigiasutused võivad olla tõrksad aitamaks kaasa konkurentsipoliitika parendamisele⁸⁰. Konkurentsiamet võib teavet nõuda kõigilt füüsilistelt ja juriidilistelt isikutelt ning nende esindajatelt, samuti riigiasutustelt ja kohaliku omavalituse üksustelt ning nende ametiisikutelt teavet. Teabe küsimine peab olema seotud alljärgnevaga: konkurentsiolukorra analüüsimiseks; kaubaturu piiritlemiseks; kokkuleppe, tegevuse või otsuse kontrollimiseks; turgu valitsevat seisundit omava ettevõtja tegevuse kontrollimiseks; koondumise või koondumise loa tingimuste täitmise kontrollimiseks ning konkurentsiseaduse täitmise üle riikliku järelevalve teostamiseks.⁸¹ Teabe nõudmine eelnimetatud rikkumiste tuvastamiseks ongi ametniku peamisi võimalusi tuvastamiseks rikkumine, kui võrd konkurentsioiguse rikkumised on üldjoontes väga salajased ning raskesti märgatavad ning tõendi allikaks saabki enamjaolt olla õigusrikkuja ise.⁸²

Teavet nõutakse kirjaliku taotlusega, milles nimetatakse teabenõude eesmärk ja õiguslik alus ning viidatakse ettekirjutuse tegemise võimalusele teabe esitamata jätmise või mittetäieliku, ebaõige või eksitava teabe esitamise korral. Teabe esitamise tähtjaks määratakse vähemalt kümme kalendripäeva.⁸³

Olukorras, kus haldusakti adressaat ei täida või täidab mittetäielikult või esitab eksitavat teavet, on Konkurentsiametil õigus koostada ettekirjutis. Ettekirjutise täitmata jätmise korral on asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud korras rakendatav sunniraha ülemmäär, milleks füüsilisele isikule on 6400 eurot ning juriidilisele isikule 9600 eurot (KonkS § 57¹).⁸⁴

Lisaks teabe nõudmise õigusele on Konkurentsiametil õigus välja nõuda materjale. Nimelt sätestab KonkS § 59 isikute ringi, kellelt võib nõuda dokumente, nende kavandite või muude materjalide originaale või nende ära kirju, mille vastavust originaalile kinnitab nende esitaja oma allkirjaga. Ära kirja esitamise korral on Konkurentsiametil õigus nõuda algdokumenti ära kirja õigsuse kontrollimiseks. Seadus ei sätesta otsesõnu haldusmenetluslikke sanktsioone, mis juhtub siis, kui

⁸⁰ Ginter, Eichhorn, *supra nota* 55, lk 133

⁸¹ Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

⁸² *Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 386 SE eelnõu seletuskiri*, *supra nota* 64, lk 18

⁸³ Ginter, Eichhorn, *supra nota* 55, lk 133

⁸⁴ Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

isik, kellelt materjale nõutakse seda ei tee. Kuid seaduse mõttest saab järeldada, et kehtivad sarnased reeglid, mis teabe andmata jätmise või mittetäieliku, ebaõige või eksitava teabe esitamise korral. Lisaks haldusmenetluslikele sanktsioonidele on võimalik isikut karistada väärteomenetluse raames selles, et isik takistab riikliku järelevalve teostamist dokumentide ja teabe andmata jätmisel väärteokorras (KarS § 279)⁸⁵, siinkohal on eelduseks asjaolu, et dokumentide ja teabe andmata jätmise tõesti takistab menetluse läbi viimist.

Kokkuvõtlikult tuleb märkida, et seadusandja on Konkurentsiametile andnud laiaulatusliku teabe nõudmise õiguse, mille alusel saab järelevalve raames nõuda infot ja materjale erinevatelt isikutelt. Samuti haldusakti adressaadilt endalt, kuna eelduslikult peakski kõige väärtuslikum ja kvaliteetsem informatsioon olema konkurentsialase rikkumise toimepannud ettevõtte enda ja tema töötajate käes. Teatud tüüpi rikkumistes, näiteks hinnakokkulepetes võibki vajaminev informatsiooni omada ainult ettevõtte ise või tema töötajad⁸⁶. Sellise info kättesaamine saabki toimuda ainult läbi kaasaaitamiskohustuse täitmise, vastasel korral oleks info kätte saamine välistatud. Samuti on isiku valduses oleva taealiku ja õige teabe saamine oluline järelduste tegemiseks järelevalvemenetluses. Seega on hädavajalik, et teabe taotluse adressaati oleks võimalik ettekirjutuse ja sunniraha kohaldamise hoiatuse abil kohustada ametile vajaliku teabe andmiseks.⁸⁷ Kaasaaitamiskohustuse tähtsust silmas pidades on seadusandja läbi aegade pidanud vajalikuks teabe andmata jätmist sanktsioneerida⁸⁸. Sanktsioneerimise eesmärk on tagada kaasaaitamiskohustuse täitmine ning seeläbi kindlustada menetluse kiire ja efektiivne läbiviimine. Sanktsiooni olemasolu ja selle määramise võimalus on paralleelmenetluses ja antud teema kontekstis äärmiselt oluline faktor, kuna just see element on üks privileegile tuginemise aspekte. Nimelt PS § 22 lg-st 3 eeldab sündi, “Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu”⁸⁹. Sund võibki seisneda mingit teatud tüüpi sanktsioonis, olgu selleks rahaträhv, arest või sunniraha. Samuti teiseks faktoriks on asjaolu, et nii pankrotimenetluses kui konkurentsi asjades on ette nähtud erinevad süüteomenetluslikud järeloomid, sisuliselt on tegemist kaheastmelise

⁸⁵ Karistusseadustik RT I, 31.12.2016, 14

⁸⁶ Wils, W. (2003). Self-Incrimination in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis. *World Competition* vol 26, No 4 pp. 567-588 lk 13.

⁸⁷ *Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 321 SE eelnõu seletuskiri*. (2013), lk 20 Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2bd7069c-c7ed-4e76-928f-0f096bbc02bf/Konkurentsiseaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>, 10. jaanuar. 2018.

⁸⁸ *Konkurentsiseaduse 174 SE eelnõu seletuskiri, supra nota 57; Konkurentsiseaduse 591 SE eelnõu seletuskiri* (1998). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/eaae79f4-1179-36a2-a150-cb711823baf6/Konkurentsiseadus>, 15. jaanuar. 2018

⁸⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus, RT I, 15.05.2015, 2.

menetlusega, kus ühelt poolt on isikule kohustus anda selgitusi ja teavet ning teises menetluses (süüteo menetluses) on isikul kõrgendatud menetluslikud garantiid, mh. mitte anda ütlusi enda vastu. Täpsemalt käsitleb autor enese mittesüüstamise privileegi kohaldumisest paralleelmenetluses teises peatükis.

2. Konflikt paralleelmenetluses enese mittesüüstamise ja kaasaaitamiskohustuse vahel

2.1. Enese mittesüüstamise privileegi olemus

Enese mittesüüstamise privileegi põhimõte sisaldub Põhiseaduse § 22 lg-s 3, mille kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedase vastu.⁹⁰ Ladina keeles tuntakse nimetatud põhimõtet sõnadega: *nemo tenetur se ipsum accusare* ning inglise keeles on põhimõtet nimetatud *the privilege against self-incrimination* ja *right to silence*.⁹¹ Analüüsisid erinevat erialakirjandust nimetati enese mittesüüstamise põhimõtet erineva nimega, kuid oma loomult kannavad nad ühte ja seda sama mõtet edasi. Samas on S. Trechsel arvates mõned eelnimetatud väljendid liiga ühemõttelised ning moonutavad põhimõtte olemust. Tema seisukoha järgi peaks põhimõtte sisaldama sõna *sunnitust*. Ehk teisisõnu, mitte andma ütlusi enda vastu olukorras, kus sind selleks sunnitakse, olla kaitstud igasuguse sunni eest enda vastu ütluste andmisel. Samuti nimetab Trachsel enese mittesüüstamise privileegi kõige kompleksemaks põhiseaduslikuks garantiiks kriminaalmenetluses.⁹² Siinkirjutaja on Trachseli enese mittesüüstamise privileegi mõiste sedastamisega nõus, sest vaikimisõigus üldises mõttes (*right to silence*) ei annaks edasi mõtet, mida enese mittesüüstamise privileeg enda laias tähenduses edasi kannab. Vältimaks pikale venivat väljendit nimetab autor edaspidises töös enese mittesüüstamise privileegi ka lihtsalt privileegiks.

Privileeg on määratletud Kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis (KPÕRP), mille § 14 lg 3 p g kohaselt on igal inimesel õigus mis tahes temale esitatud kriminaalsüüdistuse arutamisel

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 295.

⁹² Trechsel, S. (2005). *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, lk 341.

mitte anda tunnistusi iseenda vastu või tunnistama end süüd.⁹³ Kuigi Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕK) otsesõnu enese mittesüüstamise privileegi ei sätesta, on Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) oma praktikas järjekindlalt väljendanud seisukohta, et õigus vaikida ja enese mittesüüstamise privileeg on art 6 lg 1 nõuetele vastava õiglase menetluse peamine komponent, olles ühtlasi tihedalt seotud art 6 lg-s 2 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõttega.⁹⁴

Süütuse presumptsiooni on kokkuvõtlikult selgitatud EIK asjas *Barbara, Messegue ja Jabardo vs Hispaania*, kus kohus sedastas, et artikkel 6 nõuab muuhulgas seda, et kohtu liikmed ei tohi kohtumõistmist alustada eelarvamusega, et süüdistatav on toime pannud teo, mida talle ette heidetakse. Tõenduskoormis lausub süüdistajal ning iga kahtlus selles asjas peab minema kahtlustatava kasuks.⁹⁵ Seega peamine mõte, mida magistritöö raames tuleks silmas pidada on põhimõte, mille kohaselt tõenduskoormis lausub süüdistajal ehk riigil. Süüdistaja peab ära tõendama asjaolud, mille pinnalt saab asuda seisukohale, et isik on süüdi. Olukorras, kus süüdi mõistmine tõendatakse ainult isiku ülestunnistusel võib tekkida oht, kus süüdi tunnistatakse süütu inimene. Andrew Choo toob välja kolm peamist valetunnistuse liiki, mida erialakirjanduses on analüüsitud. Esimeseks on vabatahtlik vale ülestunnistus (*Voluntary False Confession*), mis esineb juhul, kui isik soovib läbi süüteo saada kuulsaks, isegi kui see eeldab vabaduse kaotust; või isikul esineb süü mingis teises süüteo või asjaolus ning soovib end nõ karistada; samuti võib olla olukord, kus isik soovib kaitsta tegelikku teo toimepanijat ja olukord, kus isik näeb, et tal on keeruline tõendada oma süütust ja nõustub leebema karistusega. Teiseks sunnitud, kuid tulu eesmärgil antud ütlused (*Coerced-Compliant False Confessions*), need ütlused antakse siis, kui valeütluste sanktsioon jääb alla saadavale tulule. Näiteks kellegi süü enda peale võtmine ja selle eest mingi hüve/tulu saamine. Ning viimaseks ütlused, mis antakse seetõttu, et inimesed hakkavad uskuma, et nad võisid süüteo toime panna, kuid ei oma selle teo kohta mälestusi (*Coerced-Internalised False Confessions*). A Choo väljendab uskumust, et enese mittesüüstamise privileeg peaks üleüldiselt kaitsma süütu inimese süüdimõistmist.⁹⁶ Süütuse presumptsiooni üks iseloomustav tunnus on rangem tõendamisstandard. Kui tsiviilõiguslikus deliktistruktuuris eeldatakse kahju tekitaja süüelisust siis süütoemenetluses kehtib rangem tõendamisstandard, see

⁹³ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11

⁹⁴ RKKKo 3-1-1-39-05, p 13.

⁹⁵ Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduse kaitse*. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 384

⁹⁶ Choo, A. (2013). *The Privilege Against Self-incrimination and Criminal Justice*. Oxford: Hart Publishing, lk 5.

tähendab, et kedagi süüdlaseks nimetada peab see olema tõendatud väljaspool mõistlikku kahtlust (*beyond reasonable doubt*).⁹⁷ Seega peab riigi kui süüdistaja funktsiooniks jääma tõendusteabe kogumine selliselt, et sellega ei kahjustataks isiku õigusi mh. ei tohiks menetluse subjekti ütlused või esitatud dokumendid olla iseenesest peamiseks tõendi allikaks.

Privileeg paigutab toimeala poolest kohutumenetluslike põhiõiguste hulka. Üldisemalt hõlmab privileegi isikuline kaitseala kahte liiki kriminaalmenetluse ja väärteomenetluse subjekte (väärteomenetluses kohaldatakse kriminaalmenetluse sätteid⁹⁸). Esiteks füüsilisi isikuid, kelle süüteoasja menetletakse, seega nii kahtlustatavat ja süüdistatavat kriminaalmenetluses kui ka menetlusalust isikut väärteomenetluses. Nimelt ei või neid isikuid kõnealuse põhiõiguse kohaselt sundida end süüdi tunnistama. Privileeg on käsitletav kahtlustatava ja süüdistatava või menetlusaluse isiku õigusena, on see lahutamatu seotud ka süütuse presumptsiooniga - oma süütuse tõendamise kohustuse puudumine peab põhimõtteliselt kahtlemata sisaldama ka vaikimise võimalust.⁹⁹ Vaikimise võimalus on suunatud eelkõige sellele, et austada süüdistatava soovi vaikida.¹⁰⁰ Seega enese kohta ütluste andmine (enda inkrimineerimine) ja õigus ütlustest keelduda käivad käsikäes. Privileeg on kokkuvõtlikult menetluslik garantii, mille tulemusel peaks süüdistus põhinema objektiivsetel tehioleudel/kogutud tõendusteabele, mitte tuginema menetlussubjekti ütlustel või esitatud dokumentidel. Autor on seisukohal, et menetlusaluse subjekti ütlustele või dokumentidele ei tohiks juba seetõttu tugineda, sest kehtiva kohtupraktika kohaselt on isiku karistamine välistatud selle eest, et ta esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid eesmärgiga mitte paljastada enda poolt toime pandud kuritegu.¹⁰¹ Autori arvates tähendab see mh ka seda, et menetluse subjekt võib esitada süüteomenetluses andmeid, mis võivad viia ametniku eksiteele, sisuliselt esitada valeandmeid.

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) otsused ja neis antud tõlgendused on lahutamatu seotud Eesti õiguskorraga ning neis antud tõlgenduste järgimine on kohtuvõimu kohustus.¹⁰² Tulenevalt eeltoodust on hädavajalik analüüsida, kuidas käsitletakse enese mittesüüstamise privileegi ja vaikimisõigust EIK praktikas.

⁹⁷ Maruste, *supra nota* 95, lk 385

⁹⁸ Väärteomenetluse seadustik, RT I, 30.12.2017, 22.

⁹⁹ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota* 1, lk 295

¹⁰⁰ Lõhmus, U. (2003). *Inimõigused ja nende kaitse Euroopas*. Tallinn: Iuridicum Sihtasutus, lk 179.

¹⁰¹ RKKKo 3-1-1-60-07 p 29

¹⁰² RKÜKo 3-1-3-13-03, p 31

Enese mittesüüstamise privileegi käsitleti EIK'i praktikas esmakordselt Funke vs Prantsusmaa lahendis.¹⁰³ Kaasuse sisu seisnes selles, et Prantsusmaa tolliametnikud toetasid läbiotsimist Funke majas, nad leidsid tõendi, et Funke omab välisriigis pangakontot. Ametnikud andsid talle korralduse anda välisriigi pangakonto väljavõtte. Funke keeldus sellisest korraldusest ning ei andnud nõutud väljavõtteid. Funki tegevusetuse tõttu alustati tema suhtes süüteo menetlus. Süüteo menetluse karistuseks oli trahv, mis suurenes iga päevaga, kuna ta jätkuvalt ei esitanud dokumente. Tema avalduses sisu kohtule seisnes selles, et tõendid, mida temalt sooviti võisid teda inkrimineerida. EIK järeldusel on Prantsusmaa rikkunud õiglase kohtumenetluse põhimõtet ning isiku vaikimisõigust, kuna ametnikud kasutasid lubamatud sündi ennast süüstavate dokumentide nõudmisel. Samuti oli kohtul põhjendatud kahtlus, et kontode väljaandmise tulemusel oleks Prantsusmaa võimud võtnud Frank'i kriminaalvastutusele¹⁰⁴. Kohtulahendis nähtub, et need pangakonto väljavõtted olid menetluse jaoks hädavajalikud ning võiks eeldada, et need pangakontod võisid *per se* Franki inkrimineerida. Iseenesest on selline fakt oluline, kuna järkevates EIK lahenditest selgub, et teatuid olemasolevaid tõendeid ei pruugi langeda enese mittesüüstamise privileegi kaitse alla. *Funke* lahendiga avas EIK ukse enese mittesüüstamise privileegi, kuid ei andnud privileegi kasutamise osas mingeid juhiseid, ei täpsustanud selle ulatust ega selle tähtsust.¹⁰⁵

Privileeg keelab üheselt igasuguse, nii psüühilise kui ka füüsilise sunni tunnistuse andmiseks iseenda või oma lähedase vastu. Põhimõte eeldab, et inimväärikust tuleb austada, menetlus ei tohi tekitada inimeses kõlbelist konflikti ning sundida teda valima iseenda või oma lähedaste hoidmise ja kaitsmise ning sellega vastuollu mineva õigusliku kohustuse vahel.¹⁰⁶ Sunni all tuleb mõista igasugust vahetut või vahendlikku survet menetlusalusele isikule, mis võiks kaasa tuua privileegi rikkumise.¹⁰⁷ Seega loetakse ähvardamiseks näiteks rahatrahvi või teisi õiguslikke ja faktilisi tagajärgi - selleks võib olla ka vaime ähvardamine.

¹⁰³ Berger, M. (2007) Self-Incrimination and the European Court of Human Rights: Procedural Issues in the Enforcement of the Right to Silence. *European Human Rights Law Review*, lk 525.

¹⁰⁴ Funke v. France, judgment of 25 February 1993, Series A no. 256-A.

¹⁰⁵ Berger, M. (2006). Europeanizing Self-Incrimination_ The Right to Remain Silent in the European Court of Human Rights. *Columbia Journal of European Law* Vol 12, lk 343.

¹⁰⁶ Maruste, *supra nota* 95, lk 391.

¹⁰⁷ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota* 1, lk 295-296.

Oluline on silmas pidada, et privileegist lähtuvalt hõlmab sundimiskeeld otseselt vaid uurimistoiminguid, mille raames antakse ütlusi, ega välista veel iseenesest kaasatud isikute suhtes absoluutselt igasuguse sunni kohaldamist. Eelkõige ei saa PS 22 tuginedes jääda süüteomenetluse raames menetleja (kriminaalmenetluses uurija, kohtuvälise menetleja või kohtu) kutsel lihtsalt ilmumata.¹⁰⁸ Samuti on Riigikohus leidnud, et joobeekspertiis ei ole vastuolus privileegiga ning sellise materjali kasutamisel, mida võidakse võtta süüdistatavalt sunni rakendamisega, kuid mis eksisteerib tema tahtest sõltumata - näiteks läbiotsimisel äravõetud dokumendid; hingeõhu-, vere- ja uriinianalüüsid, ning koeproovid DNA testideks.¹⁰⁹ Samas on EIK leidnud, et isiku tahte vastaselt saadut tuleb tõlgendada enese mittesüüstamise privileegi rikkumiseks. Nimelt asjas *Jalloh vs Saksamaa* manustati isikule, kes oli alla neelanud kokaiiniga täidetud kotikese oksendamist esile kutsuvat ravimit, ilma tema nõusolekuta. Selleks, et ravimit manustada hoiti isikut kinni ning topiti ninna toru, mille kaudu manustati isikule ravimit. Ravimi eesmärk oli tekitada tema kehas patoloogiline seisund selleks, et saada asitõend tema kehast kätte. Kohus oli veendumusel, et selles kaasuses oli kasutatud üleliigset jõudu/meetmeid, et omandada asitõendit ning meede oli vastuolus enese mittesüüstamise privileegiga, kuna asitõend eksisteeris isiku tahtest sõltuvalt. Samuti lisas EIKohus, et *Saunders'i* kaasuses viidatud tõendite nt. sõrmejälgede, vereproovi või keha koe võtmine saab toimuda vähesel sekkumisel ning asitõendi kogumine ei toimu ebainimlikul moel.

Jalloh, kaasus tekitas mõneti segadust, kuna siin kaasuses oli kokaiiniga täidetud kott juba eelnevalt olemasolev tõend (*pre-existing*), mille kasutamine *Saunders'i* kaasuse kohaselt ei ole vastuolus privileegiga. Kohus motiveeris seda sellega, et praeguses kaasuses oli kokaiin reaalne asitõend ning *Saunders'i* kaasuses oli tegemist asitõenditega, mis võivad tulevikus muutuda süüstavaks, kui neid analüüsida või nendest järeldusi teha.¹¹⁰

Autori arvates on EIK olnud selles küsimuses vastuoluline, jah kohus annab selgesti vastuse selles, et tõendid mis on eelnevalt olemasolevad, kuid on oma loomult otseselt inkrimineerivad võivad jääda privileegi kaitsealasse. Samas tuleb arvestada sellega, et nt vereanalüüsid tuvastamaks seda, kas isikul on kriminaalne joove või mitte on samuti otseselt süüstav. Sarnaselt vereproovile on vaja analüüsida alla neelatud ampulli sees olevat ainet, väitmaks seda, kas tegemist on keelatud ainega või mitte. A Choo on õigesti märkinud, et kui menetlev ametnik lisab ühe või teise analüüsi

¹⁰⁸ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 296.*

¹⁰⁹ RKKKo 3-1-1-120-05 p 14.

¹¹⁰ Choo *supra nota* 96, lk 45.

või proovi tõendite loetelusse on see juba *per se* inkrimineeriv.¹¹¹ Sellest tulenevalt tekib põhjendatud küsimus, kas peaksime eristama otseselt süüstavaid tõendeid tõenditega, mida on eelnevalt vajadus analüüsida, kuid mis lõppjärgeldusena muutuvad siiski süüstavaks. Seda, millised tõendid võiksid olla kaitstud enese mittesüüstamise privileegiga analüüsib autor käesoleva peatüki teises alapeatükis. Kui üldjoontes kohaldub privileeg vaikimisõigusele ning sellele, et isik ei pea enda kohta süüstavaid ütlusi andma, siis esineb ka erand olukordi. Need erandid peavad olema piisavalt kaalukad. Tuleb arvestada, et vaikimise privileeg on PS § 22 lg-s 3 kirjas seadusereservatsioonita põhiõigusena¹¹². Seadusereservatsioonita põhiõigusi ei saa piirata igal mõeldaval põhjusel, selleks peab olema kaalukas põhjus. Säärane kaalukas põhjus saab olla ainult PS-s eneses sisalduv põhjus¹¹³. R. Alexy on veendumusel, et PS sätestatud enese mittesüüstamise privileeg on pigem reegel ning selle kitsendamine ei ole üldjuhul lubatud.¹¹⁴

Esimene erand on tehtud EIK'i poolt lahendis John Murray vs Ühendkuningriigid. Üldjoontes eitatakse olukorda, kus vaikimisest tehtakse menetlusaluse isiku jaoks negatiivseid järeldusi¹¹⁵ siis EIK Murray lahendis väljendas kohus veendumust, et olukorras, kus eeldatakse selgituste andmist, kuid seda ei tehta, võidakse vaikimist tõlgendada vaikija vastu. Siinkohal on oluline, et ülejäänud tõendid kogumis peavad toetama negatiivse järeldamist isiku kahjuks. Selle lahendiga kinnitas EIK, et privileeg ei saa olla absoluutne õigus ning ka vaikimisest saab teha süüdistatava kahjuks järeldusi.¹¹⁶ Sarnast enese mittesüüstamise privileegi riivet on jaatanud ka Riigikohus, kus sedastas, et mõningatel juhtudel tuleb süüdistataval enda kaitseargumenti tõendada. Sisuliselt peab süüdistatav looma menetlejale võimaluse kontrollida esitatud kaitsevaidet, see eeldab seda, et süüdistataval on kohustus esitada tõendeid väidetava kaitseväite tõendamiseks.¹¹⁷ Seega kehtiv kohtupraktika toetab seisukohta, et mõningal juhul on isik kohustatud selgitusi või tõendeid andma, vastasel juhul võib vaikimisõigust või kontrollimatut väidet kasutada süüdistatava vastu. Arusaadavalt võib praktikas tekkida olukord, kus vaikimisõigust kasutatakse selleks, et varjata mingit teist raskemat süütegu. Sellisel juhul tuleb arvestada süüdistatava õigusega mitte anda

¹¹¹ Ibid. lk 46.

¹¹² Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 298.

¹¹³ Ibid. lk 113.

¹¹⁴ Alaxy, R. (2001). *Põhiõigused Eesti Põhiseaduses*. Tallinn: Iuridicum, lk 48.

¹¹⁵ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 291.

¹¹⁶ Lõhmus, U. (2014). *Põhiõigused Kriminaalmenetluses*. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 120.

¹¹⁷ RKKKo 3-1-1-11-07 p 36.

ennast süüstavaid ütlusi ja ka seda, et vaikimisest võib teha süüdistatava kasuks negatiivseid järelmeid.

Teine erand tuleneb kaitstavast õigushüvest. ÜRO Inimõiguste Nõukogu (OHCHR leidis lahendis Sanchez Lopez v Spain (777/97), et kiirusekaamerale vahele jäänud kiirust ületav rikkuja¹¹⁸ ei saa tugineda enese mittesüüstamise privileegile ning on kohustatud edastama infot, kes autot sellel aja hetkel kasutas. Kuna isiku tuvastamine, kes realselt autot juhtis ei ole muul moel võimalik.¹¹⁹ Samasugusele järeldusele on jõudnud ka EIK erinevates teistes lahendites¹²⁰. Esmalt tuvastas EIK O'Halloran ja Francis vs Ühendkuningriigid, et isik, kes sõidab autoga on võtnud endale teatud vastutuse ja kohustused ning ka seda, et teatud juhtudel peab liiklussüütegude puhul andma teavet selle kohta, kes autoga sõitis¹²¹. Kohus järeldas, et nõutud info on piiratud loomuga, isikult võib nõuda ainult teavet selle kohta, kes sellel ajahetkel autoga sõitis. Seega võib tekkida olukord, kus teatud õigushüve(de) kaitse (eelnimetatud näite puhul ohutus liikluses, õigus elule, omandi kaitse) kaalub üle enese mittesüüstamise privileegi ja PS riive võib mingitel juhtudel olla kohane (kuigi EIK oma lahendites sellele otsesõnu ei viita, kuid kohtuotsuse motivatsioonist¹²² võib seda välja lugeda).

Kokkuvõtlikult tuleb järeldada, et kui üldjoontes tuntakse privileegi (mh vaikimise õigus), kui kriminaalmenetluse absoluutse õigusena, siis mõningatel juhtudel (kui asjaolud seda eeldavad) eeldatakse isikult selgitusi ning nende puudumisel peab arvestama negatiivsete järelmittega. Samuti seda, et teatud juhtudel võib mingi teine põhiõiguslik hüve(d) olla kaalukam kui PS § 22 lg 3 sätestatud õigus. Kuna levinud ettekujutuse kohaselt nähakse § 22 sätestatud füüsiliste isikute kaitsjat¹²³ analüüsib autor järgmises alapeatükis seda, kas privileegiga on kaitstud ka juriidilised isikud.

2.1.1. Enese mittesüüstamise privileegiga kaitstud isikute ring

¹¹⁸ Autor lisab, et Hispaanias on sarnane süüteo menetluse ülesehitus nagu Eestis ehk kriminaalmenetluse kõrval on ka väärteomenetlus (*misdemeanor proceeding*).

¹¹⁹ Schultz, J. Joseph, S. Castan, M. (2000). *The International Covenant on Civil and Political Rights – Cases, Materials, and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, lk 329-330.

¹²⁰ RIEG v. AUSTRIA, no. 63207/00, 2005; Weh v. Austria, no. 38544/97, 2004; LÜCKHOF and SPANNER v. AUSTRIA, no. 58452/00; 61920/00, 2008.

¹²¹ O'HALLORAN AND FRANCIS v. THE UNITED KINGDOM [GC], no. 15809/02; 25624/02, §57, ECHR 2007-III

¹²² *Ibid.* § 57-58

¹²³ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1*, lk 291.

Füüsiliste isikute osas ei ole küsimust, kas enese mittesüüstamise privileeg laieneb neile või mitte, pigem on küsimus selles, millal enese mittesüüstamise privileeg füüsilistele isikutele laieneb, sellele küsimusele annab Autor vastuse teise peatüki teises alapeatükis. Nimelt on eelnevalt vaja analüüsida, kas juriidilistele isikutele laienevad PS § 22 lg 3 tulenevad õigused, kuna just juriidilised isikud on üldjuhul konkurentsiseaduse ja pankrotiseaduse subjektiks.

Juriidilised isikud ei saa esitada kaebust ÜRO Inimõiguste Nõukogu'le (OHCHR). Põhjendatud on seda sellega, et juriidilised isikud ei saa omandada endale ohvri staatust. Juriidiliste isikute õiguste tagamata jätmise otsustati juba siis ära, kui Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni alles koostati. Samas ei ole selgitatud, miks ühingud ja teised juriidilised isikud jäid konventsiooni kaitsest ilma.¹²⁴

Euroopa Kohtu seisukoht on olnud umbmäärane juriidilise isiku enese mittesüüstamise privileegi osas. Nimelt vaagis Kohus ühte konkurentsi kaasust, kus isik ei esitanud enda majandusaastaaruannet, põhjusel et see võib teda süüstada. Kohus sedastas järgmist: "... isegi kui selline põhimõte on juriidiliste isikute puhul olemas eeldab selle kohaldamine, et isikutele on esitatud kriminaalsüüdistus selle laias tähenduses, mis vastavalt Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohast lähtuvaalt tähendab pädevate ametiasutuste ametlikku süüdistust kuriteo toimepanemises või teatud juhtudel muid vahendid, mis viitavad süüdistusele ja millega kaasneb negatiivne mõju kahtlustatava olukorrale.¹²⁵ Direktiiv millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul sätestab juriidilise isiku õiguse süütuse presumptsioonile olukorras, kus kriminaalmenetlus on juba alustatud¹²⁶. Samas viitab direktiiv selgelt, et tõlgendust tuleb otsida konventsioonist ning EIK'i ja Euroopa Kohtu praktikast.¹²⁷ Üldjoontes võib järeldada, et privileeg laieneb juriidilistele isikutele, kuid, selle ulatus ja piirid on ebaselged. Selge on see, et Euroopa komisjoni läbiviidud konkurentsi menetlus ei ole Nõukogu määruse (EÜ) nr 1/2003 artikkel 23 kohaselt toimetatud kriminaalmenetluse valguses (iseenesest on eelnimetatud seisukoht vaieldav aga seda analüüsime

¹²⁴ V.Kempen, H. (2010). Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 14.3, lk 3. Kättesaadav : <https://www.ejcl.org/143/art143-20.pdf> , 10.jaanuar.2018

¹²⁵ Kohtuotsus, 21.06.2006, Danzer vs. nõukogu, T-47/02, ECLI:EU:T:2006:167, punkt 45.

¹²⁶ EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV (EL) 2016/343, 9. märts 2016, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul, OJ L 65, 11.3.2016, p. 1–11, art 7.

¹²⁷ Ibid. p 14.

teise peatüki teises alapeatükis).¹²⁸ Seega tuleb järeldada, et enese mittesüüstamise privileeg kohaldub siis, kui menetlussubjekti liikmesriigis endas alustatakse isiku suhtes konkurentsialast süüteomenetlust. Seega tuleks analüüsida, millisel seisukohal ollakse teistes riikides mh anda hinnang, kas privileeg kohaldub Eesti PS kontekstis juriidilistele isikutele.

Ameerikas konventsioon tagab inimõigused igale isikule. Isiku all aga mõistetakse aga “igat inimest (*human being*)”. Kuna konventsiooni all kaitstavad õigused on üldjoontes mõeldud inimestele (inimõigused), mitte juriidilistele isikutele, ei laiene enese mittesüüstamise privileeg või vaikimisõigus juriidilistele kehadele. Seda põhjendatakse asjaoluga, et juriidilised isikud on õiguslikud abstraktsioonid ning tegelikult neid reaalsuses ei eksisteeri.¹²⁹

Kehtiva Hollandi kõrgeima kohtu seisukohalt kohaldub süüteomenetluses juriidilistele isikutele vaikimisõigus. Vaikimisõigus on tuletatud sellest, et juriidilist isikut esindav juhatus või seda asendav organil on õigus mitte süüstada juriidilist isikut. Lisaks juriidilise isiku vaikimisõigusele on seda ka juriidilise isiku töötajatel, töötajad võivad aga ei pea andma infot juriidilise isiku kohta. See tuleneb põhimõttest, et juriidilist isikut esindab juhatus ja tema otsustab, kas ta inkrimineerib ennast või mitte.¹³⁰ Autori arvates raskendaks selline käsitlus oluliselt majanduskuritegude tõendamist. Näiteks võiks juriidilisele isikule raamatupidamise teenust osutav isik keelduda ütluste andmisest ja dokumentide esitamisest. Lisaks sellele võib üleüldist tõendusteavet vallata ka mõni töötaja, kes on teadlik mingitest tehivoludest, mis võiksid viidata teiste tõenditega koostoimes nt kartellikokkuleppele. Samas võib siin tekkida olukord, kus raamatupidaja või töötaja on ka ise rikkumisest teadlik ning oma tööiseloomust tulenevalt viib seda mingis vormis ellu (osavõtja KarS § 22 tähenduses). Sellisel juhul saaksid isikud sarnaselt menetluse subjektile tugineda privileegile.

Inglismaa kriminaalmenetluses laieneb juriidilisele isikule enese mittesüüstamise privileeg. Sellisele järeldusele jõuti lahendis *Rio Tunto v. Westinghouse Electric Corporation*¹³¹. Kuid vastupidiselt Hollandi käsitlusele, ei laiene enese mittesüüstamise privileeg juriidilise isiku töötajatele va juhul kui see võiks neid ennast süüstada.¹³² Esines ka eriarvamusi nimelt väljendas

¹²⁸ Nõukogu määrus (EÜ) nr 1/2003, 16. detsember 2002, asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta, ELT L001, 04.01.2003, art 23 p 5.

¹²⁹ Kempen, *supra nota* 124, lk 4.

¹³⁰ Veenbrink, M. (2015). The Privilege against Self-incrimination in EU Competition Law: A Deafening Silence? *Legal Issues of Economic Integration* 42, nr 2. The Netherlands: Kluwer Law International, lk 129.

¹³¹ Breslin, J. (1996). Self-incrimination: Recent Developments. *Journal of Financial Crime*, Vol. 4, lk 48.

¹³² Veenbrink, *supra nota* 130, lk 129.

kõrgema kohtu kohtunik Lord Denning, et enese mittesüüstamise privileeg ei tohiks laieneda korporatsioonidele, kuna nad on fiktsioonid ning lähtuvalt avalikust huvist ei tohiks korporatsioonidele sellise kaitse andmine olla õigustatud.¹³³ Autorile teadaolevalt ei ole Lord Denningu käsitlus Inglismaal käiku läinud ning privileeg laieneb ka juriidilistele isikutele. Eesti käsitlus privileegist ja selle kaitsealast juriidilistel isikutele sarnaneb suuresti Inglismaa omaga.

Põhiseaduse § 13 lg 1 sätestab igäihe õiguse riigi ja seaduse kaitsele.¹³⁴ Kehtiva kohtupraktika kohaselt on PS § 13 sätestatud üldine kaitseõigus igäihel, mis tuleb tagada võrdselt kõikidele isikutele.¹³⁵ Igäiiks on mõtte kontekstis nii füüsiline kui ka juriidiline isik ning isikud, kellel ei ole juriidilise isiku õigusvormi.¹³⁶ Sellegipoolest on erialakirjanduses vaieldud selle üle, kas juriidilisel isikul on õigus tugineda enese mittesüüstamise privileegile või mitte. PS esimeses kommenteeritud väljaandes, tugineda seisukohal, et olemuselt (esemelisest kaitsealast) tulenevalt ei hõlma privileeg isikuline kaitseala juriidilisi isikuid, sest juriidiline isik ei saa põhimõtteliselt ütlusi anda.¹³⁷

KarS § 14 sätestab juriidilise isiku vastutuse. KrMS § 4 lg 1 kohaselt kehtib kriminaalmenetlusõigus võrdselt kõigile isikutele (va rahvasaadikud jms). Juriidiline isik on õiguslik abstraktsioon, mis tegutseb läbi füüsilise(te) isiku(te)¹³⁸. Samasisuline mõte tuleneb ka KrMS §-s 36, mis sätestab, et juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav osaleb kriminaalmenetluses oma juhatuse või seda asendava organi liikme kaudu, kellel on kõik kahtlustatava või süüdistatava õigused, sealhulgas õigus anda juriidilise isiku nimel ütlusi. Kuna juriidiline isik võib olla kahtlustatav, süüdistatav või väärteomenetluses juriidilisest isikust menetlusalune isik, kellele kehtivad kõik kriminaalmenetlusõiguse põhimõtted, siis miks ei peaks juriidilistele isikutele laienema enese mittesüüstamise privileeg. Autori arvates tuleb arvestada asjaoluga, et juriidilise isiku vastutusele võtmine ei välista süüteo toime pannud juriidilise organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja vastutusele võtmist. Nimelt on tavapärane, et ettevõtte omanik ja juhatuse on üks ja see sama isik ning pakub ainuisikuliselt oma teenust (nt maakler). Sisuliselt tekiks olukord, kus ühes ülekuulamises (äriühingu esindajana) on subjektil kohustus

¹³³ Breslin, *supra nota* 131, lk 48.

¹³⁴ Eesti Vabariigi Põhiseadus, RT I, 15.05.2015, 2

¹³⁵ RKPJKo, 3-4-1-14-06, p 22.

¹³⁶ Maruste, *supra nota* 95, lk 288.

¹³⁷ Eesti Vabariigi Põhiseadus. *Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota* 1, lk 295.

¹³⁸ *Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.* (2010). /Koost. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tallinn: Kirjastus Juura, lk 80.

anda ennast süüstavaid ütlusi ning teise isiku ülekuulamisel (füüsilise isikuna) on isikul õigus ütlustest keelduda. Ühelt poolt süü tunnistamine ja teiselt poolt ütlustest keeldumine tooks endaga kaasa inimeses kõlbelise konflikti. Samuti tekitaks see praktikas olukorra, kus läbi juriidilise isiku hakkab toimuma info hankimine ning menetluse jooksul toimub info legaliseerimine. Autori arvates ei ole juriidilise ja füüsilise isiku eristamine ettevõtte enda ja esindaja osas kooskõlas PS § 22 lg 3 sätte olemusega.

Autorile teadaolevalt ei ole Euroopa Inimõiguste kohtu praktikas olnud kaasust, kus oleks tekkinud küsimus, kas enese mittesüüstamise privileeg laieneb juriidilistele isikutele või mitte. Samas ei ole teada ühtegi kohtulahendit, kus oleks kaebus, mis on suunatud õiglasele kohtumenetlusele tagasi lükatud põhjusel, et kaebaja on juriidiline isik.¹³⁹ Lisaks sellel on EIK väljendanud kindlat veendumust, et artikkel 6 kohaldub samadel alustel nagu ta kohaldub füüsilistele isikutele, sellisele lahendusele jõuti CORIGLIANO vs. Itaalia ja Fortum Oil ja Gas Oy vs. Soome. Viimane nendest on konkurentsikaasus, kus EIK asus seisukohale, et tegemist oli kriminaalsüüdistusega artikkel 6 tähenduses ning sellest lähtuvalt peavad kohalduma artikkel 6-st tulenevad õigused.¹⁴⁰ Seega ei ole vahet konventsiooni kohaldamisel, kas tegemist on füüsilise isiku, ühemehe firma või suure rahvusvahelise ettevõttega, EIÕK artikkel 6 kohaldub juhul kui on esitatud kriminaalsüüdistus või tegemist on kriminaalmenetlusega EIÕK artikkel 6 tähenduses.

Seega tuleb järeldada, et enese mittesüüstamise privileeg on süütuse presumptsiooni üks osa, mis oma olemuselt on kriminaalmenetluse põhimõte, kuna KarS § 14 koosmõjus KrMS § 36 sätestab juriidilise isiku vastutuse peavad ka juriidilised isikud saama tugineda menetlus garantiidele mh privileegile. Samas tõdeb autor, et lahtiseks jääb asjaolu, kas juriidilise isiku töötajad võiksid tugineda enese mittesüüstamise privileegile olukorras, kus menetlus subjekt on nende tööandja. Autor jätab selle küsimuse vastamata, kuna nimetatud teema vajaks laiemat käsitlust ning praegune töö formaat ei võimaldaks sellele küsimusele vastata. Samas ei ole vaidlust selles, et privileeg kohaldub juriidilise isiku töötajatele juhul kui see teda *per se* inkrimineerib.

¹³⁹ Kempen, *supra nota* 124, lk 14.

¹⁴⁰ CORIGLIANO v. ITALY, judgment of 10 December 1982, §34, Series A no. 57; FORTUM OIL AND GAS OY, no. 32559/96, § 2, 2002.

2.1.2. Enese mittesüstamise privileegiga kaitstud informatsioon

Eelnevalt leidis tuvastamist, et privileeg ei ole ainult füüsiliste isikute tagatis ning sellele saavad tugineda ka juriidilised isikud. Enne seda jõuti järeldusele, et enese mittesüstamise privileeg ei ole kriminaalmenetluses absoluutne õigus. Kui üldjoontes kehtib põhimõte, et süüdistaja ei tohi asja tõendamisel, kasutada selleks tõendeid, mis on saadud süüdistatavalt tema tahte vastaselt, sunni- või survemeetod kasutamisel¹⁴¹, siis käesoleva alapeatüki eesmärgiks on analüüsida, milline informatsioon laias tähenduses on privileegiga kaitstud ning analüüsitakse erinevaid kohtulahendeid jõudmaks järeldusele, milline informatsioon, teave või dokumendid ei ole privileegiga kaitstud.

Analüüsides EIK ja Eesti kehtivat kohtupraktikat, viimane on üldjoontes enamuses suunised võtnud just EIK kohtupraktikast, siis enamjaolt on vaidluse all küsimus kas, üks või teine ütlus, tõend või muu kehaline tõend liigitub enese mittesüstamise privileegi alla või mitte. Selge on see, et teave, mis on *per se* inkrimineeriv ja sellele teole on ette nähtud süüteo menetluslik karistus jääb teave privileegi kaitsealasse. Viimast väidet ilmestab EIK'i esimene privileegi tutvustav lahend *Funke vs Prantsusmaa*, kus Funkilt välja nõutud pangakonto pidi kohalike tolliametnike teadmiste kohaselt teda süüstama ning selle väljastamise korral oleks Funk'ile esitatud kriminaalsüüdistus.¹⁴² Esialgu tundub kõnealune kohtulahend selge ja arusaadav. Ebamääraseks teeb asjaolu *Saunders vs Ühendkuningriigid* kus EIK sedastab, et privileeg ei laiene materjalidele, mis on omandatud süüdistatavalt sunniga, kuid mis on olemas süüdistatava tahtest sõltumata. Lisades, et veri, uriin, hingeõhk ja kehakoed, üldisemalt tõendusteave, mis on mõeldud analüüsimiseks ei ole kaitstud privileegiga.¹⁴³ Sisuliselt tähendab see seda, et privileegi kaitsealasse ei kuulu dokumendid, mis on saadud sunniga. Sisuliselt võiks siia liigitada konkurentsiasjades toimetatud valduse läbivaatused¹⁴⁴. Mis sisuliselt ei erine KrMS'is sätestatud läbiotsimise regulatsioonist. Nimelt võib KorS-i alusel valdaja nõusolekuta siseneda ettevõtte territooriumile sh avada uksi või kõrvaldada muid takistusi. Siinkirjutaja on seisukohale, et sellisel juhul kogutud tõendid ei liigitu privileegi kaitsealase, kuna nad on kogutud seadusliku sunni teel ning need tõendid on oma olemuselt juba

¹⁴¹ RKKKo 3-1-1-57-07, p15.

¹⁴² *Funke v. France*, judgment of 25 February 1993, §44, Series A no. 256-A.

¹⁴³ *Saunders v. the United Kingdom*, judgment of 17 December 1996, §69, Reports 1996-VI.

¹⁴⁴ Korrakaitse seadus RT I, 02.12.2016, 6

olemas. Võimalik on, et valduse läbivaatusel kogutud tõendid, võivad teatud juhtudel olla kasutatavad tulevases süüteomenetluses.

Saundersi kaasuses tõi kohus välja, et juba olemasolevad (*pre-existing*) materjalid, mis eksisteerivad isiku tahtest olenemata ei ole kaitstud privileegiga, siis *Funki* kaasuses nimetatud pangakontod langesid konventsiooni artikkel 6 kaitse alasse. Hilisem lahend pärineb aastast 2001, kus EIK lahendas kaebust, kus nõuti sarnaselt dokumente, mis näitaksid, kui suures summas kaebaja erinevatesse firmadesse investeeris. Kaebaja keeldus nimetatud väljavõtete esitamisest ning kuna isikut süüdistati kriminaalmenetluse tähenduses leidis EIK, et tegemist on konventsiooni rikkumisega.¹⁴⁵ Sisuliselt olid JB ja Funk'i lahendid oma loomult suhteliselt sarnased, tegemist oli küll eelnevalt eksisteerinud dokumentidega, kuid sellegi poolest kohaldus nende puhul konventsiooni artikkel 6. A. Choo tõi välja kaks eeldust, millal võib järeldada, et privileegi on rikutud. Esiteks asjaolu, et *Saunders-i* kaasuses, ei andnud isik ise tõendeid välja, vaid need võeti ära sunniga ehk privileegi üks eeldusest on, et menetlussubjektid peavad ise koostööd tegema. Mis väljendus Funki puhul selles, et ta pidi edastama pangakontod ning J.B puhul selles, et ta pidi andma teavet, millistesse firmadesse ta investeerib. Teiseks asjaolu, et välja nõutud materjal/teave võib isikut *per se* süüistada.¹⁴⁶ Seega eelduseks tuleb võtta asjaolu, kas materjal on eelnevalt eksisteeriv ning hinnangu andmiseks tuleb tuvastada, kas saadud info on süüteomenetluslikus mõttes neutraalne tõend või otseselt inkrimineeriv. Olukorras kus tõend on otseselt inkrimineeriv on tegemist materjaliga, mis langeb privileegi kaitsealasse.

Lisaks eeltoodule on tänapäeva infoühiskonnas tähtsal kohal andmete kaitsmine, seda enamasti tehakse andmete krüpteerimisega. Andmete lahti krüpteerimiseks on tavaliselt vaja mingit salasõna ehk võtit. Autorile teadaolevalt ei ole EIK kohtupraktika krüpteeritud andmete temaatikal seisukohta andnud. Samuti on Eesti kohtupraktika puudulik selles küsimuses, põhjus peitub tõenäoliselt asjaolus, et Eestis puudub sellesisuline seaduse säte. Nimelt Ühendkuningriikide seadusandluses on krüptovõtme omanikul kohustus kaasaadata andmete ligipääsule. Ühendkuningriikide kõrgeim kohus analüüsis olukorda, kus isik ei andnud krüptovõtit ning tugines privileegile. Kohtu hinnangul on krüptovõti võti nagu iga teinegi ning eksisteerib isiku tahtest sõltumata, samuti tuvastas kohus, et krüptovõti oma loomult ei ole süüstav. Süüstav võib olla informatsioon, mis on krüptovõtmega avatav. Kohus tõi võrdluse vereprooviga, kus vereproov

¹⁴⁵ J.B. v. SWITZERLAND, no. 31827/96, §§ 64; 65, 2001-III

¹⁴⁶ Choo, *supra nota* 96, lk 44-45.

iseenesest ei ole süüstav vaid järgnevad testid võivad viia tulemina, millest võib järeldada, et isik on joobes või keelatud mõnuaineid tarbinud. Seega asjaolu, kas krüpteeringuga kaitstud andmed on süüstava iseloomuga või neutraalsed saab tuvastada alles siis, kui krüpteeringuga kaitstavad andmed on analüüsitud.¹⁴⁷

Autori arvates on eelnimetatud lahendi mõttekäik õige, kuna krüptovõtit ei saa käsitleda tavapärase võtmena, mida saab purustada, mõistliku aja jooksul lahti muukida või muul moel avada. Krüpteeritud andmete ligipääsu andmine ei ole iseenesest *per se* süüstav küll aga eeldab see mõningal määral koostööd. Sealjuures ei ole koostöö niivõrd intensiivne, sisuliselt võiks võrdluseks tuua kehakoe, uriiniproovi või hääle testi andmise, mis eeldab mingil määral koostööd menetlussubjektilt. Selline koostöö ei ole EIK praktika kohaselt vastuolus privileegiga. Seega võib järeldada, et teatud juhtudel ei ole koostöö sh krüptovõtmete andmine privileegiga kaitstud. Mõttekäiku toetab argument, et enese mittesüüstamise privileegi tuvastamine toimub nõ tagantjärele, esiteks ei saa koheselt väita, et saadud info on süüstav ning teiseks ei ole teada, kas saadud krüpteeritud infot kasutatakse isiku vastu või mitte. Eelnimetatud mõttekäik juhatab hästi sisse järgmist peatükki, kus käsitletakse peamist probleemi, kas enese mittesüüstamise privileeg on haldus- või kohtueelses menetluses privileeg, millele menetlussubjekt saab tugineda ning seega jätta oma kaasaaitamiskohustus täitmata.

2.2. Privileegile tuginemine konkurentsi- ja pankrotimenetluses

Enese mittesüüstamise privileegi ja kaasaaitamiskohustuse vahel võib tekkida kõlbeline konflikt, eriti olukordades, kus nähakse ette kaheastmelist (paralleelset) menetlust. Karistusliku sanktsiooniga menetlustes on menetlussubjektile menetluslikuks garantiiks mitte anda enda kohta süüstavaid ütlusi ning tuvastusmenetluses (mille sisuks on tuvastada menetluse jaoks vajalikud faktilised asjaolud ning seejärel teha nendest järeldusi) on menetlussubjektile kaasaaitamiskohustus (koostöökohustus). M. Bergeri arvates ühest vastet, millal privileege kohaldub ja millal mitte ei ole, kuna enese mittesüüstamise privileeg võib tõstatuda väga erinevates kontekstides ning ühest kokkulepet, kuidas privileeg laieneb ei ole.¹⁴⁸

¹⁴⁷ *Ibid.* lk 48-50

¹⁴⁸ Berger (2006), *supra nota* 105, lk 345.

Üldjoontes tuntakse enese mittesüüstamise privileegi kriminaalmenetluse garantiina (KrMS § 34 lg 1 p 1, KrMS § 71 lg 2 p 1)¹⁴⁹. Samas on vaikimisõigus sätestatud ka teistes alama astme seadustes. Näiteks leiab samasisulise regulatsiooni tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 257 lg-st 2.¹⁵⁰ Kehtiva põhimõtte kohaselt on tunnistajal kohustus anda tõeseid ütlusi. Eranditeks on juhtumid, kus tunnistaja kohustamine ütluste andmiseks rikuks tema põhiseaduslikke õigusi. Nimelt sätestab TsMS § 257 lg 2, et tunnistaja võib keelduda ütluste andmisest ka siis, kui ütlused võivad kuriteo või väärteo toimepanemises süüstada teda ennast või TsMS § 257 lg-s 1 p 1 nimetatud isikuid.

Lisaks tsiviilkohtumenetlusele kehtib samasugune regulatsioon ka halduskohtumenetluses, nimelt HMS § 39 lg 3¹⁵¹ sätte kohaselt kuulatakse tunnistaja üle tsiviilkohtumenetluse seadustikuga sätestatud korras. Seega kehtivad tunnistajale samasugused õigused nagu tsiviilkohtumenetluses, eriseadusest (MKS)¹⁵² võib leida vaikimisõiguse laiendusi. Seega tuleb asuda seisukohale, et seadusandja on ette näinud, et privileeg ei ole ainult süüteomenetluslik garantii, see privileeg on leidnud koha tsiviil- ja haldusmenetluse seadustikus. Samas tõstatub küsimus, kas enese mittesüüstamise privileeg laieneb kohtueelses- (tsiviil) või haldusmenetluses osaleva isiku suhtes, kes on menetluse subjektiks.

Analüüsidest kehtivat siseriikliku kohtupraktikat, ei ole selles osas selget vastust. Esiteks on kõrgem kohus asunud seisukohale, et isik saab privileegile tugineda siis, kui nõutav tõendusteabe faktiline iseloom viitab isiku poolt toime pandud kuriteole seejuures ei ole tähtis asjaolu, kas kriminaalmenetlus on isiku suhtes alustatud või mitte.¹⁵³ Seega tuleb asuda seisukohale, et olukorras kus nõutav teave viitab süüteo on isikul õigus keelduda teabe andmisest. Samuti ei ole privileegile tuginemisel tähtsust selles, millisele kuriteole teave viitab. Nimelt vaagis Riigikohus olukorda, kus isikuid süüdistati KarS § 291¹ järgi selles, et nad panid grupiviisiliselt toime riikliku järelevalve ebaseadusliku teostamise. Teabe andmisel oleksid süüdistatavad pidanud avaldama teavet, mis viidanuks suure tõenäosusega nende poolt varem toime pandud

¹⁴⁹ Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 05.12.2017, 8

¹⁵⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 04.07.2017, 31

¹⁵¹ Halduskohtumenetluse seadustik RT I, 28.11.2017, 3

¹⁵² Maksukorralduse seadus RT I, 03.04.2018, 6

¹⁵³ RKPJKm 3-4-1-15-10 p 27

maksusüüteo (MKS § 153¹) ning võimalik, et ka mõnele ametialasele süüteo.¹⁵⁴ Seega saab enese mittesüüstamise privileegile tugineda olukorras, kus isikult nõutav tõendusteabe faktiline iseloom viitab süüteo ning ei oma tähtsust isiku formaalne menetluslik seisund.¹⁵⁵

Samas ei saa tahaplaanile jätta asjaolu, et menetlustes, kus kehtib koostöökohustus ei saa ilma menetlussubjekti aktiivse osaluseta menetlust efektiivselt läbi viia. Võlgniku ja konkurentsimenetluse subjekti kaasaaitamiskohustust sai analüüsitud esimeses peatükis ning järeldada saab, et olukorras, kus menetlussubjektidel oleks vaba voli oma äranägemise järgi tugineda privileegile muudaks see mõlemad menetlused sisutühjaks ning menetlused ei täidaks oma eesmärki või täidaks seda osaliselt.

Saunders v. the United Kingdom kaasuses nähtub, et enese mittesüüstamise privileeg kohaldub juhul, kui tõendeid kasutatakse kriminaalmenetluses, määravaks ei ole see, kas neid kasutatakse *per se* süüstamiseks või kaudselt süüdistatava vastu.¹⁵⁶ Lisaks eeltoodule pidas Kohus vajalikuks selgitada seda, et menetlused, mis on suunatud puhtalt faktiliste asjaolude kogumisele, mille menetluste eesmärk on kindlaks teha ja koguda tõendeid, mis lõppkokkuvõttes võiksid olla aluseks mõne teise menetluse alustamiseks (distsiplinaar-, seadusandlik-, või süüteomenetlus) ei saa kaitstud olla konventsiooni artikkel 6'ga, kuna selline käsitlus praktikas takistaks põhjendamatult finants- ja majandussektoris tegutsevate isikute järelevalvet.¹⁵⁷ Seega tuleb järeldada, et selles lahendis on EIK järeldanud, et puhtalt menetlustes, kus ei võeta otsust isiku süü osas ei saa tugineda privileegile, vastasel juhul muutuks järelevalve menetlus sisutühjaks, kui iga teabe nõude peale kohalduks artikkel 6 tulenev vaikimisõigus.

Veel hilisemas lahendis, O'Halloran ja Francis vs Ühenkuningriigid sedastas EIK, et artikkel kuue kohaldamine peab lähtuma konkreetsest kaasusest ning ühte kindlat reeglit, millal privileeg kohaldub ning millal mitte anda ei saa. Iga otsene sund ei too automaatselt kaasa artikkel 6 kohaldumist¹⁵⁸ Samas toodi O'Hallorani ja Francis lahendis välja kolm kriteeriumit, vastamaks, kas enese mittesüüstamise privileegi on rikutud või mitte. Esimeses kriteeriumis tuleb tuvastada

¹⁵⁴ RKKKo 3-1-1-85-10 p 21

¹⁵⁵ RKKKo 3-1-1-39-05 p 14

¹⁵⁶ Saunders v. the United Kingdom, judgment of 17 December 1996, §§ 71-72, Reports 1996-VI.

¹⁵⁷ *Ibid.* § 67.

¹⁵⁸ O'HALLORAN AND FRANCIS v. THE UNITED KINGDOM [GC], no. 15809/02; 25624/02, §53, ECHR 2007-III.

millist sundi ja mis ulatuses kasutati, teiseks kriteeriumiks, tuleb tuvastada võimalikud menetluslikud garantiid ning kolmandaks kuidas materjale kasutati.¹⁵⁹ Samasisulist käsitlust on kinnitanud ka Riigikohus, sedastades järgmist “/.../ Kohtu arvates tuleb seejuures silmas pidada, missuguse karistuse ähvardusel ütluste andmisele sundimine toimus, missugused menetlusgarantiid isikul olid ja kuidas saadud teavet kasutati.”¹⁶⁰ Kui tõendamist leiab, et sund ei ole ülemäärane, esinevad menetluslikud garantiid, mis kaitsevad kaasaaitamise teel välja antud tõendite ja selgituste kasutamist süüteomenetluses saab järelda, et pankrotimenetluses ja konkurentsimenetluses ei ole õigust tugineda enese mittesüüstamise privileegile, sest nende tõendite kasutamine süüteomenetluses on tagatud.

Seega tuvastamaks, kas pankrotiõiguses ja konkurentsioiguses saab tugineda enese mittesüüstamise privileegile, tuleks esmalt analüüsida, kehtivaid sunnivahendeid ning ka seda, kas neid saab käsitleda ebakohaseks sunniks eelnimetatud EIK lahendi valguses. Pankrotimenetluses on võimalik kohaldada sanktsioone, milleks on trahv, maksimummääraga 3200 eurot ja arest, kuni kolmeks kuuks¹⁶¹ ning konkurentsimenetluses, kus on võimalik määrata sunniraha füüsilisele isikule 6400 eurot ja juriidilisele isikule 9600 eurot¹⁶².

Seadusandja on sätestanud, et sunniraha ei ole karistuslik meede (ATSS § 3 lg 2)¹⁶³ ning erialakirjanduses on sunniraha iseloomustatud kui isikule pandud kohustuste täitmise tagamise meetmena ning jõutud järeldusele, et sunniraha ei ole karistus vaid sunnimeede isikut täitma talle korraldusega pandud kohustusi.¹⁶⁴ Kõrgem kohus on märkinud, et arest on sunnivahendi kohaldamine¹⁶⁵. Mistahes mõttelaiendusi nimetatud lahendis tehtud ei ole. Arest oma üldises tähenduses on vabaduse võtmine, mis oma loomult on ühe põhilisema vabadusõiguse raske piiramine.¹⁶⁶ Küll aga on siinkirjutaja seisukohal, et vahet tuleb teha arestil, mis on kohaldatud karistusena süüteomenetluses ja arestiga, mida on kohaldatud sunnimeetmena pankrotimenetluses. Peamine erinevus kahe aresti puhul on see, et esimene (süüteomenetluses) määratud arest, ei sõltu

¹⁵⁹ *Ibid* § 55.

¹⁶⁰ RKKKo 4-16-6037, p 19.

¹⁶¹ PankrS, RT I, RT I, 26.06.2017, 29

¹⁶² Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7

¹⁶³ Asendustäitmise ja sunniraha seadus, RT I, 12.07.2014, 29

¹⁶⁴ Jäätma, J. (2015). Sunniraha kui kohustatud isiku sundimise vahend ja sunnivahend. Tartu. *Juridica* Nr 10, lk 720-734.

¹⁶⁵ RKKKo 2-14-50251, p19 ja 21

¹⁶⁶ *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 265*

enam aresti kandja tahtest. Nimelt PankrS kohaldatav arest lõppeb koheselt, kui isik täidab nõutud kohustuse (PankrS § 89 lg 3)¹⁶⁷. Seega on võlgnikul otsustusvabadus, kas ta täidab korraldusi või kannab aresti. Samasisulise paralleeli võib tõmmata sunniraha rakendamisel. Menetlussubjektile tehakse teatavaks, kui ta nõutud kohustust ei täida võidakse tema suhtes rakendada sunniraha, seega on menetlussubjektile valik, kas ta täidab korralduse või saab rahalise meetme, mis peaks mõjutama teda edaspidi nõutud teavet esitama. Autorile ei ole teada ühtegi teadaolevat kohtuvaidlust, küsimuses, kas arest on sunnivahend või karistus. Lähtuvalt eeltoodud Autori mõttekäigust saab asuda seisukohale, et PanrS sätestatud arest ei ole karistusliku iseloomuga vaid tegemist on sundimis meetmega, midagi teha. Lisaks sunnirahale ja arestile on võimalik pankrotimenetluses kohaldada trahvi (TsMS § 46 lg 1 koosmõjus ParS § 89 lg 1) ning Konkurentsiasjades (KarS § 280 lg 1).

Nimelt võib kohus määrata rahatrahvi, mille ülemmääraks on 3200 eurot.¹⁶⁸ Kui analüüsida trahvi määramise eeldusi, siis saab öelda, et TsMS määratud karistused on suhteliselt sarnased sunniraha olemusega. Nimelt eeldab trahvi määramine esmalt seda, et trahvi adressaati teavitatakse (trahvihoiatus). Teiseks ei vabasta määratud trahv kohustuse täitmisest ning kolmandaks trahvi võib määrata uuesti, kui kohustust ei täideta. Seega on siinkirjutaja seisukohal, et TsMS'is sätestatud trahv ei ole mitte trahv süüteomenetluse aspektist vaid on suunatud soorituskohustusele, teatud tegu kohtu nõudmisel tegema.

Viimaseks vahendiks (sunniks) tuleb nimetada KarS § 280 kvalifitseeritav väärtegu, mis asendab sõsarkooseise eelnevalt kehtinud haruseadustes¹⁶⁹. Nimetatut võib lugeda loetletutest kõige raskemaks tagajärjeks, kuna tagajärjeks on isiku süüdimõistmine koos rahalise karistusega. KarS § 280 eesmärk on karistada neid isikuid, kes jätaavad andmed esitamata või esitavad valeandmeid haldusorganile. Nimetatud süütegu laieneb olukorras, kus konkurentisameti nõuab isikult teavet, kuid ta ei täida ametiasutuse poolt antud korraldust. Kuna tegemist on süüteomenetlusega ning tegevusele järgneb karistus võiks väita, et tegemist on ebakohase sunnivahendiga. Riigikohus on andnud sisulise seisukoha, et liikluseaduse § 236 ähvardav karistus ei ole sellise raskusega, millega saaks õigustada teatamiskohustuse täitmata jätmist. Karistus, millest riigikohus räägib on ülemmääraga 300 trahviühikut ehk trahvi suurus jääb samale tasemele, mis KarS §280 sätestatud

¹⁶⁷ PankrS, RT I, RT I, 26.06.2017, 29

¹⁶⁸ Pankrotiseadus RT I, 26.06.2017, 29.

¹⁶⁹ *Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE seletuskiri.* (2014), lk 74. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad>, 20. märts .2018.

füüsilise isiku karistus. Seega ei erine eelnimetatud väärteokvalifikatsioonide sanktsioonid suures plaanis üksteisest. Tuleb järeldada, et Konkurentsimenetluses ja Pankrotimenetluses sätestatud sunnivahendid ning KarS § 280 ette nähtud karistus, ei ole sellise intensiivsusega, mis tooks kaasa Konventsiooni artikkel 6 rikkumise.

Teiseks oluliseks kriteeriumiks tõid kohtud välja menetluslikud garantiid. Nimelt oleks vaja tuvastada, kas siseriiklikus õiguses on olemas reeglid, mis kaitsevad menetlussubjekti kaasaitamiskohustuse täitmisel väljaantud tõendite kasutamist süüteomenetluses. Asjakohased sätted antud küsimuses on KrMS § 64, mis sätestab tõendite kogumise üldtingimused, KrMS § 399, mis sätestab loetelu asjaoludest, millal saab öelda, et kriminaalmenetluse rikkumine on olnud oluline, mis päädib jaatava vastuse andmisel sellega, et kohtuotsus tühistatakse. Kõige olulisem antud teema kontekstis on p 12, mille kohaselt tuleb kohtuotsus tühistada, kui kohtulikul arutamisel on ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtteid rikutud. Lisaks sellele on asjassepuutuvad sätted veel KrMS § 7 lg 2, mis sisuliselt dubleerib PS § 22 lg 3 sätestatud privileegi mõtet. Viimaseks asjassepuutuv säte on PS tulenev täidesaatva võimu kohustus tagada õiguste ja vabaduste kaitse.

Esmalt tuleb siinkirjutaja arvates jaatada asjaolu, et mõningatel juhtudel võib pankrotimenetluses kogutud tõendusteave jõuda uurimisasutusele või prokurörile, kuna lähtuvalt PankrS § 28 lg 1¹⁷⁰ tulenevalt on halduril või kohtul teavitamiskohustus prokurörile või politseile kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks. Otsustamine saab tugineda menetluses kogutud infole sh. infole, mis on võlgniku kaasaitamise teel pankrotimenetluses teatavaks tulnud. Samasisuline info liikumine võib toimuda ka konkurentsiametniku puhul, kuna Konkurentsiamet teostab haldusmenetluslikku järelevalvet, viib läbi kohtueelset uurimist ning väärteomenetluses osaleb kohtuvälise menetleja rollis¹⁷¹. Seega tõendite nõ ristikasutamine on äärmiselt tõenäoline. Samas peab süüteomenetlust läbiviiv menetleja endale teadvustama, et süüteomenetluses kehtib erinev tõendamisstandard, mh seda et menetlussubjekt ei pea enda süüdi mõistmisele kaasa aitama või tõendama oma süü puudumist¹⁷².

¹⁷⁰ Pankrotiseadus RT I, 26.06.2017, 29.

¹⁷¹ Konkurentsiameti põhimäärus RT I, 15.11.2017, 2.

¹⁷² RKÜKo 3-1-1-120-03, p 16.

Õiguskantsler on oma analüüsis järeldanud, et olukorras, kus isikul on kaasaaitamiskohustus ning selle käigus toimub tõendite välja andmine, alludes seega tsiviil- või haldusmenetluses kaasaaitamiskohustele, ning hiljem alanud süüteomenetluses kasutab privileegist tulenevat õigust mitte välja anda enda kohta tõendeid, ei või süüdistuses tugineda tõenditele, mis on saadud kaasaaitamise teel väljaspool kriminaalmenetlust.¹⁷³

Riigikohus on tuvastanud, et täidesaatev võim peab tagama PS § 14 nimetatud õiguste ja vabaduste tagamise kohustuse. Lisaks sellele on täidesaatev võim kohustatud arvestama ka PS § 22 lg-ga 3¹⁷⁴ Eeltulenevast lähtuvalt peavad süüteomenetlust läbiviivad ametnikud ning prokuratuur, hindama kas kaasaaitamise teel kogutud tõendit on süüteomenetluses lubatud tõendid. Eitava vastuse korral tuleb need tõendid jätta kõrvale ning järeldada, et need ei ole lubatavad tõendid süüteomenetluses.¹⁷⁵ Olukorras kus täidesaatev võim ei teosta eelnimetatud kontrolli tõendi lubatavuse osas või on teinud seda puudulikult on menetlussubjektil endal õigus ennast kohtumenetluses aktiivselt kaitsta. Seda, kas süüdistusaktis nimetatud tõend on lubatav või mitte reguleerib KrMS § 64 ning tõendi vaidlustamise alus tuleneb KrMS § 339. Kuigi eelnimetatud sätte käsitleb aususe põhimõtte rikkumist kohtumenetluses, pole sätte rakendusala, arvestades süüteomenetluse terviklikkust ainult kohtulikult arutamisel aset leidnud rikkumistes. Ka kohtueelses ja –välises menetluses toimunud menetlusõiguse rikkumised võivad moodustada ausa ja õiglase kohtumenetluse rikkumise¹⁷⁶. Tõendi lubatavuse hindamise osas on erialakirjanduses enim viidatud lahendile, milles kohus tuvastas, et menetlusõiguse normide rikkumisega kogutud tõendid võivad teatud juhtudel avalikust menetlushuvist lähtuvalt olla aktsepteeritud. Kohus järeldas, et tulenevalt eeltoodud põhimõttest ei tähenda menetlusnormi rikkumine ilmingimata konventsiooni rikkumist ning ka seda, et rikkumisega saadud tõend võib mõningal juhul olla käsitletav lubatud tõendina. Menetlusnormi rikkumisega saadud tõend võib olla käsitletav lubatud tõendina, kaaludes vaidlusaluse rikkumise olulisust ja avalikku menetlushuvi.¹⁷⁷ Siinkirjutaja on seisukohal, et sellise käsitlus ei ole niivõrd selge, sest selgusetuks jääb, mis on avalik menetlushuvi, teatavasti on tegemist määratlemata õigusmõistega, mille sisustamine jääb kohtu diskretsiooniks. Samas arvestades käesoleva magistr töö teemat, mis puudutab konkurents- ja

¹⁷³ Õiguskantsler, *supra nota* 3, lk 12.

¹⁷⁴ RKPJKm 3-4-1-3-10, p 16.

¹⁷⁵ Õiguskantsler, *supra nota* 3, lk 13.

¹⁷⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. (2012). /Koost. E. Kergandberg, P. Pikamäe. Tallinn: Kirjastus juura, lk 790.

¹⁷⁷ RKKKo 3-1-1-114-04, p 12

pankrotimenetlust saab tugineda EIK seisukohale, milles järeldatakse, et keerulistes finants- ja majanduskuritegude menetlustes ei saa tugineda avalikule menetlushuvile rikkumaks ausa menetluse põhimõtteid¹⁷⁸. Seega tuleks asuda seisukohale, et avalik menetlushuvi teatud juhtudel ei tohiks olla kriteeriumiks otsustamiseks tõendi lubatavuse üle.

Selline kahetasandiline kontroll, mis algab täidesaatvast võimust ning lõppastmes päädib tõendite kasutamise lubatavuse kohtuliku kontrolli võimalikkusega, tagab selle, et paralleelmenetluses lausuv kaasaaitamiskohustuse teel välja antud tõendite kasutamine ei sea ohtu menetlussubjekti õigusele tugineda PS § 22 lõikes 3 tulenevale privileegile¹⁷⁹. Võib järeldada, et kehtiv kohtupraktika tõendi lubatavuse osas on ähmane kuna selge ei ole see, mis on avalik menetlushuvi. Jaatada võib seda, et selline kahetasandiline kontroll on EIK praktika kohaselt piisav tagamaks menetluslikud garantiid, selleks et kaasaaitamiskohustuse teel väljaantud tõendi kasutamist süüteomenetluses või vähemalt selle tõendi lubatavuse küsimus tõstatada kohtumenetluses.

Viimaseks kriteeriumiks on kohtud sedastanud seda, kuidas kaasaaitamiskohustuse teel välja antud tõendeid kasutati. Seega tuleks analüüsida, kas ja kuidas kaasaitamiskohustust täites tõendeid isiku vastu kasutati. Seda aga saab teha vaid tagantjäreli, kui on selge, et isiku suhtes on alustatud süüteomenetlus ning seda, kas kaasaaitamis teel antud selgitusi või dokumente on kasutatud tema süü tõendamisel. Seega oleks privileegi kasutamise õiguse andmine nõ etteulatavalt ebavajalik, kuna teada pole, kas kaasaaitamise teel väljaantud tõendeid kasutatakse süüteomenetluses tema vastu või mitte.¹⁸⁰

Tuleb järeldada, et konkurentsimenetluses ja pankrotimenetluses sätestatud sunnivahendid ning KarS § 280 ette nähtud karistus, ei ole sellise intensiivsusega, mis tooks kaasa Konventsiooni artikkel 6 rikkumise. Samuti tuleb järeldada, et seadusandja on ette näinud garantiid selleks, et kaasaaitamiskohustust täites välja antud tõendid ei jõuaks süüteomenetlusse. Olukorras kus tõendid on avaliku menetlushuvi tõttu süüteomenetluses lubatud saab hinnata, kuidas tõendeid isiku suhtes kasutati mh analüüsid, kas see kasutamine on olnud intensiivne või mitte. Menetlussubjekt ei tohiks saada otsustada selle üle, kas nõutud teave teda süüstab või mitte. Privileegi etteulatava õiguse andmine pankroti- või konkurentsimenetluses viiks olukorrani, kus menetlussubjekt saaks oma suva järeli otsustada, kas temalt nõutav info süüstab teda või mitte -

¹⁷⁸ Saunders v. the United Kingdom, judgment of 17 December 1996, § 74, Reports 1996-VI.

¹⁷⁹ TrtRnKo 2-09-44858, p 15.4.

¹⁸⁰ Õiguskantsler, *supra nota* 3, lk 13.

see tooks kaasa endaga olukorra, kus nimetatud menetlused kaotaksid oma mõtte, kuna menetlussubjekti edastatav teave ja selgitused mängivad olulist rolli mõlemas menetluses. Lisaks oleks keeruline tõendada, kas väidetavad süüstavad tõendid ka tegelikult isikut süüstavad ning keeruline või lausa võimatu oleks tuvastada, kas tal privileegile tuginemise õigus üldse on. Kohtupraktika kohaselt ei saa privileegile tuginemine olla ülekuulatava suvaotsus ning põhimõtteliselt peaks see olema kuidagi kontrollitav, kuid kehtiv menetlusõigus sellist kontrollmehhanismi ei sisalda¹⁸¹. Riigikohus on leidnud, et kontrollimaks, kas tunnistajal oli õigus tugineda privileegile ja ütlustest keelduda, tuleks alustada uus kriminaalmenetlus tunnistaja osas, selgitamaks välja, kas ütluste andmisest keeldunut tuleb KarS § 318 alusel karistada või mitte.¹⁸² Sarnase analoogia kohaldamine haldus- ja tsiviilmenetluses oleks asjakohatu ja ebaproportsionaalne (eeldusel, et eksisteeriks vastav süüteo koosseis). Lõppkokkuvõttes tuleb järeldada, et privileegi etteulatava õiguse kasutamine konkurentsi- ja pankrotimenetluses, eelnimetatud kolmest kriteeriumist lähtuvalt ei ole põhjendatud, kuna esinevad menetluslikud tagatised välistamaks kaasaaitamise teel väljaantud tõendite kasutamist süüteomenetluses. Sellegipoolest võib privileegile tuginemise õigus tuleneda seetõttu, et siseriiklikus õiguses käsitletud haldus- või kohtumenetlus on oma loomult sarnane süüteomenetlusele. Nimelt järgnevas peatükis analüüsitakse seda, kas pankroti- või konkurentsimenetluses esineb “karistuslikke” tagajärgi EIK tähenduses.

2.2.1. Kas kehtivas pankrotimenetluses ja konkurentsi asjades esineb “karistuslikku” sanktsiooni EIK tähenduses?

Traditsiooniliselt on enese mittesüüstamise privileegist aru saadud kui õigusest mitte anda inkrimineerivaid ütlusi, mis võib kaasa tuua kriminaalmenetluse. USA põhiseadus konkretiseerib, et privileegile saab tugineda kriminaalasjades. Siinkohal ei ole tähtsust, millises menetluses ütlusi antakse vaid asjaolu, kas ütluste andmine toimub süüteomenetluses.¹⁸³ EIÕK kasutab mõistet „kuritegu“, mis seostub süüteomenetlusega, kuid konventsioonis endas pole täpsustatud, mida sõna “kuritegu” tähendab. Küll aga täpsustab seda EIK praktika, nimelt võib siseriikliku õiguses eksisteerida menetlus, mis siseriikliku õiguse kohaselt ei kvalifitseeru süüteomenetluseks, kuid EIÕK tähenduses võib menetlus siiski olla lähedane süüteomenetlusele, kuna oma loomult ja

¹⁸¹ RKKKo 3-1-1-25-02 p 13

¹⁸² RKKKo 3-1-1-90-14 p 52

¹⁸³ Berger (2006), *supra nota* 105, Lk 346

sanktsiooni määra poolest on rikkumine lähedane pigem süüteomenetlusele.¹⁸⁴ Nimelt asjas *Öztürk vs Saksamaa* vaagis EIK olukorda, kus karistatud isikule ei tagatud tõlgi õigust. Saksamaa oli seisukohal, et nende liiklusalased rikkumised ei ole süüteod, kuna nad dekriminaliseerisid liiklusalased süüteod nõu haldusrikkumisteks ning EIÕK artikkel 6 (3) ei kuulu kohaldamisele, kuna kõnealune rikkumine ei ole enam süütegu. Kohtul tekkis küsimus, kas selline klassifitseerimine on peamine alus määramaks, kas artikkel 6 kuulub kohaldamisele või mitte.¹⁸⁵ Hindamaks, kas tegemist on karistusega artikkel 6 tähenduses, tuleb hinnata *Engeli* kriteeriume. Esmalt tuleks *Engeli* kriteeriumist lähtuvalt tuvastada, kas siseriikliku õiguse kohaselt klassifitseeritakse õigusnorm karistusõiguse normiks. Seda peetakse käsitluse lähtepunktiks. Teise kriteeriumi raames uurib EIK adressaatide ringi, kellele määratakse teatava ülesastumise eest karistus. Kui õigusakt on adresseeritud kõigile, siis viitab see süüteomenetluse olemusele. Lisaks uuritakse sanktsiooni eesmärki, kui see on eripreventiivne ja ennetava iseloomuga on tegemist süüteomenetlusliku sanktsiooniga. Viimaseks tuvastatakse seda, kas karistusega kaitstakse teatavat õigushüve. Eelnimetatud elemente tuleb hinnata koos. Kolmas kriteerium puudutab kohaldatava karistuse laadi ja raskusastet.¹⁸⁶

Konkreetsel juhul tuvastas EIK, et Artikkel 6 on kohaldatav, kuna teo tagajärg nägi ette sanktsiooni, mis väljendus trahvis või arestis ning nendel sanktsioonidel on eripreventiivne eesmärk. Samuti asjaolu, et teistes liikmesriikides nähti sellises käitumises ette pigem süüteomenetluslikke tagajärgi.¹⁸⁷ Berger järeltas *Öztürki* kaasuse pinnalt, et mõningad haldusmenetluslikud sanktsioonid on oma loomult karistused, seega on nendes menetlustes EIÕK artikkel 6 sisalduvad garantiid kohaldatavad seal hulgas enese mittesüüstamise privileeg.¹⁸⁸

Autorile teadaolevalt ei ole EIK oma praktikas konkurentsiasju käesoleva teema kontekstis vägavalju lahendanud. *M ja Co* lahendis tuvastas EIK, et tõenäoliselt oleksid konkurentsiasjades määratud sanktsioonid karistusliku tähendusega¹⁸⁹. *Menarini Diagnostics S.R.L* tehtud otsuses leidis EIK *Engeli* kriteeriumite järgi hinnates, esiteks seda, et kaebajat ei sanktsioneeritud kriminaalmenetluses vaid Itaalia konkurentsimenetluses, mida viidi läbi haldusmenetluses. Teiseks tuvastas, EIK et haldusmenetluses määratavad trahvid teenisid avalikku huvi, tagades

¹⁸⁴ Õiguskantsler, *supra nota* 3, lk 3.

¹⁸⁵ *ÖZTÜRK v. GERMANY*, judgement of 21 February 1984, §48, Series A no. 73.

¹⁸⁶ Kohtujuristi ettepanek, 15.12.2011, Bonda, C-489/10, ECLI:EU:C:2011:845, punktid 47-49.

¹⁸⁷ Berger (2006), *supra nota* 105, lk 347.

¹⁸⁸ *Ibid.*, lk 348

¹⁸⁹ *M. & Co. v. the FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY*, no. 13258/87, Commission decision of 9 February 1990, Decisions and Reports 64, p. 138.

toimivat konkurentsikliimat. Lisaks analüüsis kohus, millises menetluses tavaliselt konkurentsialaseid rikkumis lahendatakse, ning leidis, et tavaliselt sellist õigushüve kaitstakse kriminaalmenetluses. Viimaseks analüüsis kohus karistust ning leidis, et see oli määratud selleks, et näidata turuosalistele, et selline käitumine ei ole aktsepteeritav, seega omas karistus üldpreventiivset mõju. Arvesse tuli võtta ka karistuse suurust, mida nimetatud lahendis loeti karistuslikuks sanktsiooniks. Eeltulenevast asus Kohus seisukohale, et Itaalia konkurentsiameti poolt määratud karistus oli Artikkel 6 tähenduses karistus ning isikule laienevad Konventsioonis tulenevad õigused.¹⁹⁰

Sarnasele järelduseni jõudis EIK lahendis Jussila v Soome, kus analüüsiti, kas 10% lisamaks (kokku summas 7,374.92 eurot) käibemaksudeklaratsioonis deklareeritud valeandmete eest on karistusliku iseloomuga ja kuulub sellisel juhul EIÕK Artikkel 6 kaitsealasse. EIK leidis, et selline ~7000 euro suurune lisakohustus on karistusliku iseloomuga. Autor peab vajalikuks märkida, et siin kontekstis ei ole tähtis konkreetne trahvi protsent, kuna asjas Morel v Prantsusmaa leidis EIK, et 10% (678 euro) lisamaks ei olnud nii suur kohustus ning seda sanktsiooni ei saa pidada karistuseks.¹⁹¹ Seega hindamaks, kas tegemist on EIK mõttes „karistusega“ ei saa lähtekohaks võtta sanktsiooni protsendi määra.

Seega hindamaks, kas kriminaalmenetluse väline menetlus on EIK mõttes kriminaalmenetlus tuleks hinnata määratavaid sanktsioone. Eelnevalt peatükis 2.2 tuvastati, et pankrotimenetluses kohaldatavad trahvid ja määratav arest ning konkurentsimenetluses määratav sunniraha on käsitletavat sunnimeetmetena, sundimaks või tagamaks isiku kohustust esitada nõutud teavet. Seega kehtivas pankroti ja konkurentsiseaduses rakendatavad sanktsioonid, ei ole karistusliku iseloomuga vaid käsitletavat sunnimeetmetena. Seega ei ole need menetlused EIÕK artikkel 6 tähenduses „kuriteod“. Seega ei ole nimetatud menetlustes õigus tugineda konventsiooni art 6 ette nähtud menetlusgarantiidele, kuna „karistust“ EIK tähenduses ei määrata.

Karistusliku iseloomuga sanktsioonist saaksime rääkida Euroopa Komisjoni poolt määratud karistustest. Konkurentsiamet teostab Euroopa Komisjonile abi konkurentsialase järelevalve ja

¹⁹⁰ Mario Siragusa, M. Balestra, F. M. Setari, A. (2012). The ECtHR Judgment in Case A Menarini Diagnostics Srl v Italy and its Implications for Private Enforcement of EU Competition Law. *Sweet & Maxwell Global Competition Litigation Review* Volume 5 Issue 4, lk 130. Kättesaadav:

http://www.academia.edu/10504361/The_ECtHR_Judgment_in_Case_A_Menarini_Diagnostics_S.r.l._v._Italy_and_its_Implications_for_Private_Enforcement_of_EU_Competition_Law , 20. märts. 2018

¹⁹¹ JUSSILA v. FINLAND [GC], no, 73053/01, §§ 34-39, ECHR 2006-XIV

kohapealse kontrolli teostamisel. Nimelt on Konkurentsiamet asutus, kes vastutab Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 kohaldamise eest EL Nõukogu määruse 1/2003/EÜ asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta (ELT L 1, 04.01.2003, lk 1–25) artikli 35 tähenduses (KonkS § 56 lg 1). Samuti viib teise liikmesriigi konkurentsiasutuse põhjendatud taotluse alusel läbi menetlustoimingud ning kohaldab korrakaitseasutuses sätestatud riikliku järelevalve meetmeid.¹⁹² Nimelt võib komisjon oma otsusega määrata ettevõttele trahvi, mille ülemmääraks on 10% ettevõtte eelmise aasta majandusaasta kogukäibest.¹⁹³ Trahvi määramisel võetakse arvesse rikkumise raskust kui ka rikkumise kestvust (art. 23 p 3): Samuti arvestatakse seda, kas rikkumine on toime pandud tahtlikult või ettevaatamatusest (art. 23 p 2).¹⁹⁴ Kui EIK lahendite analüüsist selgus, et konkurentsimenetluses kohaldatavad haldustrahvid on “karistused” EIÕK autonoomses tähenduses peaksid sellisel juhul kohalduma artikkel 6 sätestatud õigused sh. privileegi. Euroopa Komisjon on mõneti teisel lähenemisel, Nõukogu määruses artikli 23 kohaselt ei ole Euroopa komisjoni läbiviidud konkurentsimeetlus kriminaalmenetlus.¹⁹⁵ Eelnimetatust tulenevalt tekib konflikt EIK kohtupraktika ja Euroopa Komisjoni praktika vahel.

Üks enim viidatud lahend on *Orkem vs Komisjon* lahend, mis küll viitas sellele, et menetlussubjekt võib tugineda Konventsiooni artikkel 6-le, kuid andis mõnevõrra teise seisukoha, kui EIK. Nimelt ei pea menetlussubjekt komisjonile andma otseselt selliseid tõendeid või teavet, mis teda otseselt süüstavad – rikkumise olemasolu tõendamine on Komisjoni tõendada. Samas selgitas komisjon, et tal on õigus kasutada oma volitusi, koguda faktilisi tõendeid menetlussubjekti käest sh nõuda dokumente ja teavet menetlussubjektilt endalt. Samas ei saa komisjon nõuda, et menetlussubjekt vastaks küsimustele, mis sisuliselt viitaks rikkumisele.¹⁹⁶

Samasisulist olukorda kinnitati lahendis *Aperinox*’i lahendis, kus komisjon rõhutas, et ta ei saa ettevõtjat sundida tunnistama, seda kas ta on rikkumises osalenud. Kui ettevõtja on seda tunnistanud võib see olla kergendav asjaolu ning ülestunnistust saab arvesse võtta trahvisumma

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Craig, P. Burca, G. (2011). *EU Law, Text, Cases and Materials*, Fifth edition. New York: Oxford University press, lk 1056.

¹⁹⁴ Nõukogu määrus (EÜ) nr 1/2003, 16. detsember 2002, asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta, ELT L001, 04.01.2003, art 23 p 2 ja 3

¹⁹⁵ *Ibid.* Art 23 p 5.

¹⁹⁶ Garzaniti, L. Gudosky, J. Moffat, J. (2004). Dawn of a new era power of investigation and enforcement under regulation 1/2003. *Antitrust Law Journal* Vol 72, lk 204.

määramisel. Samuti pidas komisjon oluliseks rõhutada, et etteheidetud rikkumise omaksvõtmine on puhtalt asjaomase ettevõtja oma vaba tahe ning Komisjon ei sunni teda kartellikokkulepet tunnistama.¹⁹⁷ MacCulloch on kokkuvõtlikult lahendite *Orkem*, *Solvay* ja *Societe Generale* pinnalt järeldanud, et efektiivse konkurentsimenetluse tagamiseks, peab Komisjonil olema õigus kohustada ettevõtjat andma vajalikku teavet, mis on vajalik konkreetse asja lahendamiseks. Olukorras, kus kohus tunnistas absoluutset vaikimisõigust, ületaks see põhjendamatult ettevõtja kaitseõigust ning takistas põhjendamatult komisjonile pandud kohustuste täitmist.¹⁹⁸

MacCulloch lisab, et Komisjon ei tohi asjaomaselt ettevõtjalt küsida otseselt süüstavaid tõendeid nt kokkusaamise eesmärki ning kokkusaamisel tehtud otsust. Arvestades, et Komisjonil oli selge kahtlus, et nende kokkusaamiste eesmärk oli saavutada kokkulepe müügihindades, mis oma loomult piiravad või moonutavad konkurentsi. Sellise info otsene küsimine viitab sellele, et ettevõtja peab andma välja infot, mis otseselt viitab konkurentsireeglite rikkumisele. Sisuliselt ei tohi komisjon küsida küsimusi, mis on süüstava iseloomuga ning millele vastamine viitab otseselt rikkumisele. Komisjon ei tohiks piltlikult öeldes küsida: “millal sa lõpetasid oma naise peksmise” vaid komisjonil on õigus hoolikalt uurida naise kehal tekkinud verevalumeid ja rusikale tekkinud marrastusi või seotud vahendeid.¹⁹⁹ Dokumentide osas on samuti praktikas tehtud erisus. Nimelt on Komisjonil õigus nõuda ettevõtjalt dokumente, erandina, ei tohi komisjon küsida neid dokumente, mis otseselt viitavad sellele, mida kokkusaamisel räägiti ja mida otsustati, sisuliselt siis kõik need dokumendid mis otseselt näitavad rikkumise toimepanemist. Küllaga võib neutraalsetest ning otseselt mitte süüstavatest dokumentidest teha süüstavaid järeldusi. Samas ei saa ettevõtja jätta komisjonile dokumente esitamata põhjusel, et dokumentide esitamisel võiks isik ennast inkrimineerida. Seega ei saa ettevõtja dokumentide andmata jätmisel tugineda privileegile.²⁰⁰

Kokkuvõtlikult võib järelda, et Euroopa Komisjoni poolt läbiviidavas konkurentsimenetluses, on privileegi tunduvalt rohkem kitsendatud, kui seda on tehtud EIK praktikas. Piirdudes ainult nende tõenditega, mis otseselt süüstavad ettevõtjat konkurentsialases rikkumises. Küll aga võib komisjon

¹⁹⁷ Kohtuotsus, 14.06.2005, *Acerinox*, C-57/02, ECLI:EU:C:2005:453, punktid 87-89.

¹⁹⁸ MacCulloch, A. (2006). The Privilege against Self-Incrimination in Competition Investigations: Theoretical Foundations and Practical Implications. *Legal Studies, The Journal of the Society of Legal Scholar*, vol 26, issue 2, lk 224.

¹⁹⁹ *Ibid.*, lk 224.

²⁰⁰ Veenbrink, *supra nota* 130, lk 133.

nõuda neid dokumente, mis küll otseselt ei viita rikkumisele, kuid, millest saab teha järeldusi. Autori on seisukohal, et sellise erandi tegemine on siutühi, sest esitatud teave kogumis ning nendest järelduste tegemisel saab isikule ikkagi rikkumist ette heita. Nimetatud olukord sarnaneb jooke tuvastamisele EIK praktikas²⁰¹ (analüüsitud eelpool), kus vereproovi iseenesest ei ole kaitstud privileegiga, kuna seda tuleb eelnevalt analüüsida ning seejärel saab isiku süü osas järeldusi teha. M. Veenbrink on arvamisel, et Euroopa Kohus ning EIK üritavad enese mittesüüstamise privileegi küsimuses leida ühist lähenemist õiglase menetluse temaatikas, vältimaks sootuks erinevaid lahendeid.²⁰²

Seda väidet ilmestab EIK lahendis Jussila vs Soome kus kohus leidis, et eristada tuleb kriminaalõiguse tuumikusse kuuluvaid süütegusid (ing keeles *hard core of criminal law*) ja tegusid, mis klassifitseeruvad EIÕK artikkel 6 kohaselt rikkumisteks, kuid mis traditsiooniliselt ei kuulu rangete kriminaalsüütegude kategooriasse. Konkurentsialaste rikkumiste menetlemine, mida teostab Euroopa Komisjon ei kuulu selle lähenemise järgi kriminaalsüütegude tuumikusse vaid teise kategooriasse. Kohtu seisukohalt ei peaks EIÕK artikkel 6 täieulatuslikult kohalduma nendele menetlustele, mis kuuluvad teise kategooriasse.²⁰³ Sellekõrval ei analüüsitud kahjuks seda, mida tähendab artikkel 6 täieulatuslik kohaldumine. Sarnase lähenemise on omaks võtnud ka Euroopa Komisjon. Nimelt viitas apellant, EIK-i Menarini Diagnostics S.R.L lahendile ning järeldas, et keelatud kokkuleppeid puudutavate õigusnormide alusel toimuvad trahvimenetlused on oma olemuselt karistusõiguslikud ning sellest tulenevalt peaks kohalduma EIÕK artikkel 6 sätestatud kõrgendatud menetluslikud garantiid. Komisjon oli seevastu seisukohal, et Euroopa Komisjoni poolt läbiviidavad menetlused ei kuulu karistusõiguse tuumikusse, seega ei ole põhjendatud karistusõiguse menetluslike garantiide täie ulatuslik kohaldamine.²⁰⁴

Eelnimetatud näite puhul saab M.Veenbriki väitele jaatavalt vastata, et suundumus harmoniseerimisele käib kuid samas ei saa väita nagu Euroopa Kohus või – Komisjon võtaks EIK praktikat täiel määral üle. Pigem on Euroopa Kohtu ja EIK praktika EIÕK artikkel 6 osas pigem vastuoluline ning suures osas ei ole Euroopa Kohus EIK praktikat privileegi kohaldamise osas üle

²⁰¹ O'HALLORAN AND FRANCIS v. THE UNITED KINGDOM [GC], no. 15809/02; 25624/02, ECHR 2007-III

²⁰² Veenbrink, *supra nota* 130, lk 131

²⁰³ Wils, W. (2011). EU Anti-Trust Enforcement Powers and Procedural Rights and Guarantees: The Interplay between EU Law, National Law, the Charter of Fundamental Rights of the EU and the European Convention on Human Rights. *World Competition* Vol. 34, no. 2, lk 205.

²⁰⁴ Kohtujuristi ettepanek, 21.05.2015, AC-Treuhand, C-194/14 P, ECLI:EU:C:2015:350, punktid 16 ja 24

võtnud. Erialakirjanduses kõige konfliktsemaks lahendiks nimetatakse *Funke* ja *Orkemi* lahendit, kuna EIÕK artikkel 6 kohaselt on menetlussubjektil õigus vaikida ja mitte anda enda kohta süüstavaid tõendeid. Siis *Orkemi* lahendis välistas Euroopa Kohus Artikkel 6 kohalduva põhimõtte ennast mitte süüstada.²⁰⁵ Nimetatud lahendid ilmestavad hästi seda, kui erinevad suunad on EIK ja Euroopa Kohus tegelikult võtnud. Õiguskirjanduses on küll viidatud, et EIK on ülimuslik kohtu instants²⁰⁶ ning sedagi, et *Orkemi* kaasust ei saa pidada heaks lahendiks *Funki* kõrval²⁰⁷. Vastukaaluks on Euroopa Kohus lahendis *Åklagaren*²⁰⁸ väljendanud seisukohta, et tal ei ole kohustust EIÕK ja EIK praktikaga arvestada, kuna Konventsioon ei kujuta endast liidu õiguses formaalselt tähtsust, kuna liit ei ole konventsiooniga ühinenud. Konventsioon ei määra kindlaks, milliseid järeldusi peab liikmesriigi kohus tegema olukorras, kus siseriiklik õigusnorm on vastuolus konventsiooniga tagatud õigustega. Eeltulenevast peab järeldama, et Konkurentsiameti poolt läbiviidavad Euroopa Komisjoni menetlused ei allu Konventsiooni kohtupraktikale ning sõltumata sellest, et konventsiooni tähenduses tuleb Euroopa Komisjoni poolt määratavaid trahve konkurentsiasjades pidada “karistuseks” ei kehti nendes menetlustes privileeg sellises ulatuses nagu see kehtib EIK praktikas.

Õiguskirjanduses on viidatud olukorrale, kus siseriiklikus õiguses on konkurentsialaste rikkumiste eest ette nähtud karistusõiguslik vastutus ning Euroopa Komisjoni menetluses kogutud tõendeid või infot (isegi kui see ei kajastu tõendite loetelus) kasutatakse süüteomenetluses menetlussubjekti vastu peab privileeg EIÕK kaitse tähenduses kohalduma ka Euroopa Komisjoni poolt läbiviidavas menetluses.²⁰⁹ Autor ei saa sellise käsitlusega nõustuda, kuna tegelikult ei ole privileegi andmine nendel põhjustel Eesti õigusruumis põhjendatud. Nimelt sai jube eelnevas peatükis järeldatud, et haldus- ja tsiviilmenetluses kogutud tõendeid üldjoontes ei saa kasutada süüteomenetluses isiku süü tuvastamiseks. Seega olenemata sellest, et Eestis on konkurentsialased rikkumised karistatavad süüteomenetluses ei ole menetlussubjektil Euroopa Komisjoni läbiviidavates menetlustes õigus tugineda privileegile ning jätta oma kaasaitamiskohustus täitmata, seetõttu, et ettevõtja suhtes on alustatud konkurentsialane süüteomenetlus.

²⁰⁵ Craig. Burca. *Supra nota* 193, lk 380.

²⁰⁶ *Ibid.* lk 90

²⁰⁷ MacCulloch, *supra nota* 198, lk 224.

²⁰⁸ Kohtuotsus, 26.02.2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, punkt 44.

²⁰⁹ Garzaniti, L. Gudosky, J. Moffat, J. *Supra nota* 196, lk 206.

2.3. Enese mittesüüstamise privileeg vs kaasaaitamiskohustus paralleelmenetluses praktilised probleemkohad

Autor ei analüüsi probleemi, mis on seotud paralleelmenetluses tekkida võiva olukorraga, kus eri menetlustes (süüteoamenetlus vs haldusmenetlus või tsiviilmenetlus vs süüteoamenetlus) antakse samale juriidilisele faktile erinev hinnang, kuna seda probleemi on erialakirjanduses juba käsitletud²¹⁰. Faktiline erinev hinnang tuleb üldjoontes sellest, et menetluse tõendamiskoormised on, kas väiksemad (haldusmenetlus) või suuremad (süüteoamenetlus). Antud alajaotises annab autor vastuse küsimusele, kas süüteoamenetluse alustamise võimalikkus võiks olla argument, et vabastada menetlussubjekt kaasaaitamiskohustusest. Käesoleva peatüki viimases peatükis käsitleb autor privileegiga kaitstud info liikumist, eelkõige soovitakse uurida, kas kaasaaitamise teel välja antud info liikumine süüteoamenetlusesse on võimalik nõu tõendi legaliseerimise teel. Legaliseerimise all mõistab autor seda, kui kaasaaitamise teel välja antud tõenditest selgub, et menetlussubjekt on toime pannud rikkumise ning saadud teavet kasutatakse süüteoamenetluses tõendite õngitsemiseks. Lisaks uuritakse, kas kehtivas menetlusõiguses eksisteerivad reeglid, mis kaitseksid menetlussubjekti eelnimetatud tegevuse eest.

2.3.1. Süüteoamenetluse alustamise printsiip ehk legaliteedi põhimõttest tulenev konflikt paralleelmenetluses.

Paralleelmenetluse eelduseks on, et mõlemad menetlused kulgevad üheaegselt ja ühe või sarnase faktilise asjaolu osas (st mingis osas peaks menetlus kattuma, periood, küsitav teave jne). Praktikas on tõstatunud küsimus, kas ja kui võrd tohib varasemalt järelevalvemenetluses (kaasaaitamiskohustust täites) antud ütlusi süüteoamenetluses kasutada. Sarnast kaasust on Riigikohus nõu obiter dictum korras vaagunud kohtuotsuses nr 3-1-1-57-07. Selles lahendis kasutati kriminaalmenetluses maksumenetluses antud selgitusi. Riigikohtu arvates oli siin tegemist seletustega, mille kasutamine tõendina kriminaalmenetluses isiku vastu oli selges vastuolus PS § 22 lg-st 3 ja KrMS § 34 lg 1 p-st 1 tuleneva süüdistatava õigusega mitte olla sunnitud aitama kaasa enda poolt toime pandud kuriteo tõendamisele.²¹¹ Selles kriminaalasjas ei olnud Riigikohtul kahtlust, et prokurör taotles avaldada isiku maksumenetluses antud seletused eesmärgil

²¹⁰ Sarv, J. (2005). Mõningatest haldus(kohtu)menetluse ja süüteoamenetluse paralleelsusega seotud probleemidest. *Juridica* Nr 5, lk 308-320; Palm, K. (2008). Paralleelmenetlus maksuõigusnormide rikkumise korral. *EML ajakiri MaksuMaksja* Nr 8. Kättesaadav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=785> , 16. Jaanuar. 2018.

²¹¹ RKKKo 3-1-1-57-07, p 14.

nõrgendada isiku kaitsepositsiooni. Seega rikuti maksumenetluses kaasaaitamiskohustuse raames antud seletuste avaldamisega isiku õigust mitte anda ennast süüstavaid ütlusi.²¹² Antud seisukohast tulenevalt saab järeldada, et kaasaaitamiskohustuse teel haldusmenetluse käigus kogutud tõendeid süüteoamenetluses kasutada ei saa. Siinkohal tekib küsimus, kas neidsamu tõendeid saab kasutada süüteoamenetluse alustamiseks. Kas sellisel juhul on tegemist privileegi rikkumisega? Hetkel kehtiv Eesti kohtupraktika otsesest vastust küsimusele ei anna. Autori arvates on tegemist probleemküsimusega, mis on otseselt seotud magistritöö teemaga, kui eelnevalt sai tõendatud, et kehtivad teatud menetlusgarantiid välistamaks kaasaaitamise teel välja antud teabe kasutamist süüteoamenetluses siis, kas menetlussubjekt saaks privileegile tugineda põhjusel, et nõutava teabe andmisega algatatakse tema suhtes süüteoamenetlus.

Nimelt sätestab KrMS § 6 kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte.²¹³ Arvestades asjaolu, et Konkurentsiameti pädevuses on läbi viia järelevalve menetlust ja lisaks on Konkurentsiamet KonkS § 735–738 sätestatud väärtegade kohtuväline menetleja ning lähtuvalt kriminaalmenetluse seadustiku § 212 lg 2 p 5 toimetab Konkurentsiamet kohtueelses menetluses konkurentsialaseid kuritegusid, on seadusandja Konkurentsiametile andnud täidesaatva võimu ning kohtuvõimu teostaja rolli. Konkurentsiamet on pädev teostama kõiki konkurentsiseaduse alusel temale pandud toiminguid ja võtma tarvitusele meetmeid konkurentsi kaitsmiseks.²¹⁴ Meetmete all tuleb silmas pidada asjaolu, et konkurentsiamet võib kasutusele võtta erinevaid menetlusi nii süüteoamenetlusliku kui haldusmenetluslikku või toimetada neid paralleelselt. Samuti on pankrotihalduril ja kohtul kohustus teavitada politseid või prokuröri, kui ilmneb, et võlgnik on seoses maksejõuetuse tekitamisega pannud toime kuriteo tunnustega teo.²¹⁵

Iseenesest on õiguslik probleem juba selles, kas selline pädevuste meelevaldne jagamine täitevvõimule on kooskõlas võimude lahususe põhimõttega, sest sisuliselt Konkurentsiamet, kes teostab täidesaatvat võimu on süüteoamenetlust läbi viies kohtuvõimu teostaja. Tõstatub küsimus, kas on rikutud fusiooni keeldu - s.o põhimõte, mis keelab ühitada ameteid kahes erinevas riigivõimu harus²¹⁶. Vastukaaluks võib siin rääkida ökonoomsuse printsüübist, kuid see ei ole hetkel töö teema ja sellest võiks tõenäoliselt terve uurimustöö kirjutada.

²¹² *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne, supra nota 1, lk 300- 301*

²¹³ KrMS, RT I, 05.12.2017, 8

²¹⁴ KonkS, RT I, 20.12.2017, 7

²¹⁵ PankrS, RT I, 26.06.2017, 29

²¹⁶ Maruste, *supra nota* 95, lk 120.

Kriminaalmenetluse kohustuslikkus tuleneb KrMS § 6, mille kohaselt on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus lõpetada kriminaalmenetlus.²¹⁷ Kehtiva kohtupraktika kohaselt tuleb kriminaalmenetluse seadustiku §-s 6 sätestatu kohaselt kuriteotunnuste ilmnemisel lähtuda kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest. Vastavalt VTMS §-le 2 tuleb menetluse kohustuslikkuse põhimõttest lähtuda ka väärteomenetluses, kui väärteomenetluse seadustikus ei ole otseselt sätestatud teisiti.²¹⁸ Alates 2015 aasta algusest on kohtuväline menetleja väärteo tunnuste ilmnemisel kohustatud alustama ja läbi viima väärteomenetluse va olukorras, kus tegu on vähetähtis või esinevad VTMS § 29 esinevad väärteomenetlust välistavad asjaolud.²¹⁹ Seega tuleb asuda seisukohale, et konkurentsialased väärteoasjades kehtib sarnane põhimõte, mis kriminaalmenetluses va olukorras, kus kohtuvälise menetleja veendumuse kohaselt on tegemist vähetähtsa süüteoga. Sarnast alustamata jätmise alust kehtiv kriminaalmenetluse seadustik ette ei näe. Küll aga sooviti loobuda senisest inkvisitsioonilisest kohtueelsest uurimismudelist ning legaliteediprintsiibist eemalduda (eelnõu SE 295), kuid seda eelnõud seaduse kujul vastu ei võetud.²²⁰

Süüteomenetluse (nii väärteoasjade, kui kriminaalasjades) alustamise otsustamisel tuleb lähtuda in dubio pro duriore põhimõttest. Vastupidiselt In dubio pro reo põhimõttele, millest lähtuvalt tõlgendatakse kahtlused süüdistatava kasuks, tuleb in dubio pro duriore põhimõttest lähtuval iga kuriteokahtlus tõlgendada süüteomenetluse alustamise kasuks.²²¹ Teine oluline põhimõte on oportuuniteedi põhimõte, mille kohaselt võib teatud kaalutlustel süüteomenetluse lõpetada, kuid tuleb tähele panna, et opornuuniteedi põhimõttele tuginevalt on võimalik süüteomenetlus lõpetada, kuid mitte jätta alustamata²²².

Kohustuslikkuse põhimõttega käib käsikäes süüteomenetluse ajend ja alus (KrMS § 194). Nimelt, et süüteomenetlust alustada peab selleks olema ka ajend ja alus. Ajend on kuriteoteate (sh

²¹⁷ KrMS, RT I, 05.12.2017, 8

²¹⁸ RKKKo 3-1-1-118-06 p 18.

²¹⁹ Väärteomenetluse seadustik RT I, 01.03.2017, 5

²²⁰ Nimmo, M. (2015). Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest eemaldumise poolt- ja vastuargumente kriminaalmenetluse alustamise kontekstis. *Juridica* Nr 7, lk 499.

²²¹ RKKKo 3-1-1-129-13 p 7

²²² Ibid.

väärteoteate) või süüteoale viitav muu teave, mis saab teatavaks uurimisasutusele (sh kohtuvälisele menetlejale). Seega, kui konkurentsiametnik tuvastab haldusmenetluse raames konkurentsialase rikkumise, peaks ta alustama, kas väärteo või kriminaalmenetluse. Kriminaalmenetluse alus on kuriteo tunnuste sedastamine kriminaalmenetluse ajendis ehk uurimisasutusele teatavaks saanud teabes. Kriminaalmenetluse aluse ja ajendi esinemisel on kriminaalmenetluse alustamine legaliteediprintsiibist (§ 6) tulenevalt kohustuslik. Kriminaalmenetluse alustamise situatsioonis toimib kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte reservatsioonideta.²²³ Kriminaalmenetluse alustamine seevastu, ei tähenda seda, et ajendi ja aluseks olevale teole antakse lõplik õiguslik hinnang. Seda võib pidada põhjendatuks üldjuhul vaid siis, kui kriminaalmenetluse alustamise ajendis esitatud faktilised asjaolud ei anna üldse alust kriminaalmenetlust alustada.²²⁴

Kuriteo tunnuste sedastamine tähendab kriminaalasja alustamiseks pädeva ametniku seisukohta, et toime võib olla pandud kuritegu ning, et ei esine kriminaalmenetlust välistavaid asjaolusid. Sealjuures tuleb arvestada kolmeastmelisest kuriteomõistest ja hinnata, kas esineb nii koosseisupärasus, õigusvastasus kui ka süü.²²⁵ Kehtiva kohtupraktika kohaselt ei pea kriminaalmenetluse alustamisel otsustama koheselt isiku süü osa või andma lõpliku õiguslikku hinnangut, seda tehakse järgnevatel etappidel. Lõpliku õigusliku hinnangu andmine on põhjendatud juhul, kui kriminaalmenetluse aluseks olevad faktid ei anna üldse alust menetlust alustada. Kui aga õigusvastasust välistavad asjaolud puuduvad ning järelevalve käigus selgub, et toime võib olla pandud konkurentsialane süütegu, peaks legaliteedi põhimõttest tulenevalt Konkurentsiamet alustama samaaegselt süüteomenetlusega. Samasugune käsitlus kehtib ka pankrotimenetluses, kui haldurile või kohtule on teatavaks saanud faktilised asjaolud, mis viitavad kuriteole ning puuduvad õigusvastasust välistavad asjaolud, peaksid uurimisasutus ja prokuratuur alustama menetlust.

Iseenesest ei ole õiguslikku probleemi juhul, kui süüteomenetluse faktilised asjaolud on ilmsiks tulnud menetluse käigus kogutud tõendite pinnalt, milles ei ole kasutatud kaasaaitamise teel saadud tõendusmaterjale. Probleemaatiliseks tõstatub küsimus siis, kui Konkurentsiamet või pankrotihaldur on teabe või dokumendid saanud menetlussubjektilt, kelle üle järelevalve menetlust teostatakse ning nende tõendite pinnalt algatatakse süüteomenetlus. Kas sellisel juhul saame rääkida privileegi rikkumisest?

²²³ *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, supra nota 172, lk 463*

²²⁴ RKKKo 3-1-1-129-13 p 7

²²⁵ *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, supra nota 172, lk 463.*

Kohtunik Walsh'i *Saundersi* lahendi eriarvamuse kohaselt ei tohiks enese mittesüüstamise privileeg olla kohtumenetluse privileeg vaid kohalduma ka kohtumenetlusest väljaspool ning vältima peaks olukorda, kus inkrimineerivad ütlused võiksid viia süüteomenetluse alustamiseni.²²⁶

Saundersi lahendist tulenes järeldus, mille kohaselt menetlused, mis on suunatud puhtalt faktiliste asjaolude kogumisele, kus menetluse eesmärk on kindlaks teha ja koguda tõendeid ja fakte, mis lõppkokkuvõttes võiksid olla aluseks mõne teise menetluse alustamiseks (distsiplinaar-, seadusandlik-, või süüteomenetlus). Nimetatud järgnevad menetlused ei saa kaitstud olla Konventsiooni artikkel 6-ga, kuna selline käsitlus praktikas takistaks põhjendamatult finants ja majandussektoris tegutsevate isikute järelevalvet. *Saundersi* kaasuse pinnalt saab järeldada, et haldusmenetluses või kohtuvälises menetluses kogutud tõendid võiksid olla aluseks süüteomenetluse alustamiseks. Kohtunik Morenilla täpsustab oma eriarvamuses, et eelnimetatud kohtu järeldusse tuleb suhtuda eriti ettevaatlikult, eriti mis puudutab mõne järgneva süüteomenetluse alustamist. Nimelt on ta nõus, et süüteomenetluses väljaspool kogutud tõendeid võiks kasutada süüteomenetluse alustamiseks. See aga ei tähenda seda, et neid tõendeid, võiks käsitleda tõenditena järgnevas süüteomenetluses.²²⁷ Seega *Saundersi* kaasuse pinnalt tuleks Autori hinnangul väita, et haldus- või tsiviilmenetluses. kaasaaitamise teel kogutud tõendeid saab kasutada süüteomenetluse alustamiseks, küll aga ei saa neid tõendeid kasutada süüteomenetluses isiku vastu.

Riigikohtu praktika tundub toetavat sarnast käsitlust. Nimelt 2008 aasta korraldas Kaitsepolitsei amet koos teiste riigiametitega lõhkematerjali asukohast teavitamise kampaania. Avalikult teatati, et nimetatud ajavahemikul lõhkeaine vabatahtlikul loovutamisel või lõhkematerjalist teavitamisel kriminaalmenetlust ei alustata kriminaalmenetluse ajendi puudumise tõttu. Esiteks selgitas kohus, et selline vabatahtlik loovutamine või lõhkematerjalist teavitamine ei ole paigutatav KrMS § 199 sätestatud kriminaalmenetlus välistavate asjaolude loetellu, mis võimaldaks lõhkematerjali väljaandja suhtes jätta kriminaalmenetlus automaatselt alustamata. Kohus järeldas, et ka kampaania käigus ilmnevate kuriteo asjaolude puhul on vältimatu kriminaalmenetluse alustamine.²²⁸ Sisuliselt järeldas kohus seda, et isiku osas, kes annab välja ennast süüstava asitõendi (käesoleval juhul keelatud esemelise asja), ei ole alust

²²⁶ *Saunders v. the United Kingdom*, judgment of 17 December 1996, page 27, Reports 1996-VI.

²²⁷ *Saunders v. the United Kingdom*, judgment of 17 December 1996, page 31, Reports 1996-VI.

²²⁸ RKKKo 3-1-1-19-10, p 9.

kriminaalmenetlust jätta alustamata. Lähtudes eeltulenevast tuleb asuda seisukohale, et menetlussubjekt ei saa jätta teavet esitamata põhjusel, et tema esitatud tõendite pinnalt võib alustada süüteomenetlust. Lähtuvalt EIK ja Riigikohtu praktikast võib haldus- ning kohtueelses menetluses kogutud tõendeid kasutada selleks, et uurimisasutusele näidata rikkumise olemust. Samas peab meeles pidama, et kaasaaitamise teel saadud tõendeid, ei tohi kasutada tulevases süüteomenetluses isiku süüdi tunnistamisel. Õigupoolest ei tohiks menetlussubjekti antud teavet kasutada ka selleks, et tõendeid nõ legaliseerida süüteomenetluses. Järgnevas peatükis analüüsib autor, kuidas kaitsta menetlussubjekti välja antud tõendeid ning nende jõudmist süüteomenetlusesse.

2.3.2. Info lekke võimalikkus paralleelmenetluses ning võimalikud kaitse mehhanismid

Ametite vaheline info liikumine ja nendevaheline koostöö on tervitatav nähtus. Näiteks soovis finantsinspeksioon oma strateegias jätkata koostööd Politsei ameti ja Prokuratuuriga finantssektoris toimunud turukuritarvitamiste menetlemise tõhusust²²⁹. Selletaoline koostöö on hädavajalik ja tähtis meede tänapäeva kiiresti arenevas infoühiskonnas. Nimetatud koostöö vorm on teretulnud meede niikaua, kui seda koostööd ei hakata ära kasutama. Nimelt on kõrgeim kohus samuti jaatanud, et info vahetamine ei ole kahe astmelises menetlustes välistatud.²³⁰ Järgnev probleemkoht, mida autor soovib analüüsida on olukord, kus kaasaaitamiskohustust täitnud isiku antud teave liigub ametisisese või ametivahelise info vahetusega süüteomenetlusesse. Nimelt võib toimuda info vahetus järelevalve menetleja ja süütemenetlust uuriva menetleja vahel. Samasugune olukord ei ole välistatud ka pankrotihalduri ja maksejõuetust uuriva ametniku vahel. Lisaks sellele võib info jõuda uurimisasutusele kuriteo- või väärteoteates, mis iseenesest ei ole keelatud. Keelatud on isiku esitatud teabe kasutamine tema vastu. Seega peaks uurimisorgan jõudma õigusliku järelduseni ilma menetlussubjekti välja antud tõenditeta. Vastasel juhul on rikutud enese mittesüüstamise privileegi. Kuna info võimalik kasutamine saab toimunud tagantjärele st. tuvastamaks, kas infot on kuidagi kasutatud isiku süüdimõistmiseks, ei saa menetlussubjekt tugineda privileegile haldus- või kohtueelses menetluses, kuna sellele hetkel ei ole teada, kas tõendeid kasutatakse isiku vastu või mitte.

Esimeses peatükis käsitleti Konkurentsiameti struktuuri, millest nähtus, et Konkurentsiamet jaguneb struktuurilt kaheks: regulatsiooniteenistus ja konkurentsiteenistus. Viimane toimetab

²²⁹ *Finantsinspeksiooni strateegia*. (2017) Kättesaadav: <http://www.fi.ee/index.php?id=19378> , 01. märts .2017.

²³⁰ RKPJKm 3-4-1-15-10, p 27.

kohtueelset menetlust kriminaalasjas, viib läbi väärteomenetlust ning teostab järelevalve funktsiooni. Konkurentsiameti konkurentsiteenistuse järelevalveosakonna nõuniku ametijuhend punkt 2 määratleb nõuniku teenistusülesanded. Alapunktist 2.2 nähtub, et nõuniku ülesandeks on muuhulgas haldusmenetluse läbiviimine, Konkurentsiameti pädevuse piires konkurentsialaste väärtegude kohtuväline ja kuritegude kohtueelne menetlemine.²³¹ Eelnimetatu ilmestab seda, et Konkurentsiameti ühel ja samal ametnikul on õigus viia läbi nii järelevalve menetlust kui ka süüteomenetlust – sellise lähenemise korrektsus, arvestades fusiooni keeldu pole käesoleva magistr töö analüüsida. Küll aga on reaalne oht, et järelevalve menetluses teatavaks saanud informatsiooni kasutatakse süüteomenetluse tõendite kogumise eesmärgil. Samuti ei tohi haldus või tsiviilkohtumenetlus jääda nõ “kalastusmenetluseks”, kus menetlust viiakse läbi eesmärgiga koguda tõendeid süüteomenetluse jaoks. Kus järelevalve menetluses saadud info ja tõendid legaliseeritakse süüteomenetluses tõenditeks ning antakse neile süüteo mõttes tõenduslik väärtus. Nimetatu ei kvalifitseeru kindlasti menetluse kavaluse valdkonda vaid otseselt õiglase kohtumenetluse rikkumiseks. Eeltulenevast tekib praktiline probleem, kuidas peaks olema kaitstud kaasaaitamiskohustust täites teatavaks saanud tõendite liikumine süüteomenetlusesse. Erialakirjanduses on viidatud asjaolule, et isegi, kui tõendeid otse süüteomenetlusesse üle võtta ei saa, saavad tõendid olla kaudselt abiks info õngitsemiseks²³².

Praktikas eristatakse kahte lähenemist privileegiga välja antud info kaitsmiseks, esimest tuntakse “use-immunity” nime all ning teist “derivative-use immunity”. Esimene sarnaneb Eestis kehtivale käsitlusele, et kaasaaitamise teel välja antud teavet ei tohi isiku vastu kasutada. Sisuliselt tähendab see seda, et menetlussubjekt, kes on kaasaaitamiskohustust täites teatavaks teinud faktiliselt süüstavad asjaolud võiks mõistlikult eeldada, et neid tõendeid ei kasutata tema süü tõendamiseks.²³³ Sarnane lähenemine on tulnud *Saundersi* lahendist, kuid kohus ei analüüsinud ega toonud lahendust sellele, kuidas lõppastmes kaitsta tõendi sattumist süüteomenetlusesse.²³⁴ Use-immunity korral ei saa välistada seda, et uurimisasutus kasutab teavet selleks, et teatud tõendeid legaliseerida või koguta teavet muu abistava info õngitsemiseks. Seega puudub use-immunity-l

²³¹ KONKURENTSIAMETI KONKURENTSITEENISTUSE JÄRELEVALVEOSAKONNA NÕUNIKU AMETIJUHEND. (2017). Kättesaadav: http://www.konkurentsiamet.ee/public/ametijuhendid/JVO_nouniku_ametijuhend_09_2008_1339501721_92.pdf, 01. märts .2017.

²³² Choo, *supra nota* 96, lk 35.

²³³ *Ibid.* lk 35.

²³⁴ Jonathan, C. (2001). The Coming of Derivative Use Immunity. *Journal of Criminal Law* Vol. 65, no. 4, lk 273.

tagatis selleks, et väita, et esitatud tõendeid kaudselt ei kasutataks menetlussubjekti süü tuvastamisel.

Derivative-use immunity, seda võiks tõlkida tuletis-immuunsuseks või absoluutseks immuniteediks. Erialakirjanduses on väidetud, et sellist immuniteedi nagu *derivative-use immunity* ei eksisteeri EIÕK praktikas ega Ühendkuningriikides, sellekohase põhimõtte on üle võtnud Kanada, Lõuna-Aafrika, Ameerika ja Austraalia.²³⁵ Oma põhimõttelt sarnaneb see use-immunity'le, kuid annab menetlussubjektile tagatise, et tema välja antud infot või teavet ei saa üldse süüteomenetluses tema vastu kasutada. Sellist lähenemist tuntakse Kanadas, kus privileegiga kaitstud teavet ei saa kasutada isiku suhtes ning lisaks sellele, ei saa kasutada tema vastu tõendeid, mis on seotud antud teabe või selgitustega. Kanada kohus on siiski konkriseerinud kaks eeldust, millal saab öelda, et isikut peaks kaitsma tuletis-immuunsusega. Esimeseks on asjaolu, et muul viisil ei oleks saanud seda tõendit koguda või oleks tõend kogutud viisil, mis kehtiva õiguse kohaselt ei oleks lubatud (ebaseaduslik). Samas Kanada kohtul on alati kaalutusõigus otsustamaks, kas tõend peaks kuuluma eelnimetatud immuniteedi või use-immunity alla.²³⁶ Lõuna-Aafrikas (LAV) on lähenemine mõnevõrra erinev Kanda praktikast, kui eelnevalt kehtis LAV'is samuti tuletis-immuunsus sarnaselt Kanadale, kus kohtul oli diskretsiooniõigusest tulenevalt õigus otsustada, kas tõend liigitub tuletis-immuunsuse alla või mitte siis seadusemuudatusega muudeti tuletis-immuunsus sisuliselt absoluutseks. Nimelt kehtib LAV-is eeldus, et võlgnik ei või pankrotimenetluses jätta esitamata teavet või dokumente, mis võiks teda süüstada. LAV-is on selleks ette nähtud eraldi selgituste andmise kord, kus võlgnik selgitab asjaolusid ja esitab ametivõimudele tõendeid volitatud ametnikule, kes konsulteerib prokuröriga, kuid konsultatsioon toimub selle eesmärgiga, et välistada nende tõendite kogumist, mis on juba pankrotimenetluses välja antud, kuna neid tõendeid, mis on volitatud ametnikule pankrotimenetluses välja antud ei saa kasutada enam kriminaalmenetluses isiku vastu.²³⁷ Autori arvates on selline lähenemine liialt menetlussubjekti poole kaldu, kuna sellise käsitluse puhul saaks menetlussubjekt paralleelmenetluse algfaasis varustada ametnikke kõikvõimalike tõenditega, mis võivad vähegi süüstavad olla. Välistada süüteomenetluses tõendite kogumise üldse ning lõppastmes vältida süüdistuse esitamist sootuks. Austraalias tuntakse samuti tuletis-

²³⁵ *Ibid.* lk 274

²³⁶ Choo, *supra nota* 96, lk 36.

²³⁷ Stayn, L. (2005). Insolvency enquiries and the right against self-incrimination: divergent approaches in South Africa and other jurisdictions. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* Vol. 38, No. 3, lk 425-426.

immuunsust ja use-immunity't.²³⁸ Nimelt võib tunnistajale anda garantii, et välja antud informatsiooni ja dokumente ei saa kasutada tema vastu kriminaalmenetluses, samas on kohtul kaalutusõigus, kas anda isikule selline absoluutne immunitet või mitte.²³⁹

Autori arvates on kohtulik diskretsiooniõigus tervitav nähtus antud küsimuses. Ühendkuningriikide lahendites on tabavalt mõtestatud, et kaitstud ei saa olla need tõendid, mille kogumine ja leidmine on suure tõenäosusega süüteomenetluses võimalik, tõenditele, mille olemasolu on menetlussubjekti tahtest sõltumata olemas ning tõenditele millele on olemas ligipääs.²⁴⁰ Seega kohane oleks kohtu voli otsustada, milline tõend liigitub immunitedi alla ja milline mitte.

Mõistetavalt võiks siin oponeerida, et sellise käsitluse puhul avaneb uurivale menetlejale infopagas, kus mida otsida, ning info lekke võimalikkus on siiski olemas. Seda, kas kasutatud kaasaaitamise teel saadud infot on ebakohaselt kasutatud, saab tuvastada kaasus kaasuse pinnalt kohtumenetluses ning seda rolli peab täitma kohus. Hindamaks, kas tõendi saamisel on järgitud KrMS § 339 sätteid või mitte. Samuti on kohtul kohustus tuvastada, kas tõendi liikumine on jälgitav²⁴¹, sisuliselt peab kohus tuvastama kuidas asitõend jõudis selle avastamise hetkest kohtusaali ning analüüsima, kas tõendi teekond on olnud loogiline ning usutav. Seejärel tegema järelduse, kas menetlussubjektile peaks andma tuletis-immuunsuse teatud tõenditele, mis on kaasaaitamiskohustust täites teatavaks tehtud või mitte.

Autori arvates peaks kehtivat regulatsiooni mõnevõrra täiendada, tagamaks, et haldus- ja tsiviilmenetluses välja antud tõendeid oleks lihtsam tuvastada juhul kui neid tõendeid on käimasolevas või tulevases süüteomenetluses isiku vastu kasutatud. Küll aga ei ole autor Autorollo kaasuses järeldustega üdini päri. Nimelt sedastas Riigikohus järgmist: “/.../ Pankrotimenetluses sõltub võimalus enesesüstamise keelule tuginedes teabe andmisest keelduda sellest, kas on olemas seadusesäte, mis selgelt keelab pankrotimenetluses saadud teabe kasutamise tõendina kriminaalmenetluses. /.../”²⁴². Sellist selget (kirjapandud) keelavat teabe kasutamise normi, meil

²³⁸ Cotton, J. (1996). Australia: The Privilege Against Self-incrimination in Australian Civil Proceedings — The Decision in Reid v Howard. *Journal of Financial Crime*, Vol. 3 Iss 4 pp, lk 402.

²³⁹ Choo, *supra nota* 96, lk 36.

²⁴⁰ Stayn, *supra nota* 237, lk 431

²⁴¹ Kangur, A. (2005). Märkus seoses võistleva menetluse rakendamise ja kriminaalkohtupidamisega. *Juridica*, Nr 3, lk 183.

²⁴² RKTkm 3-2-1-103-15 p 15

kehtivas meentlusõiguses ei eksisteeri. Autor on nõus osaliselt sellega, et õigusnormina peaks olema fikseeritud, et haldus- ja tsiviilmenetluses kaasaaitamiskohustust täitnud isiku ütlusi ei tohi kasutada tema vastu süüteomenetluses va juhul, kui isik on esitanud valeandmeid. Dokumentide ja muude teabe andmise osas ei tohiks eksisteerida absoluutset immuniteti tõendi kasutamisel süüteomenetluses (selline käsitlus sarnaneks LAV'is kehtivale süsteemile), kuna tõendite kogumine on võimalik süüteomenetluses olenemata infost, mis pärineb menetlussubjektilt kaasaaitamiskohustust täites. Sellist absoluutset immuniteti ei toeta ka õiguskirjandus, väites et absoluutse immunitedi küsimuse lahendus peaks peituma kohtu diskretsioonis²⁴³. Absoluutse immunitedi korral jääks efektiivne õigushüvede kaitse tahaplaanile²⁴⁴ ning ühiskonnale ei anta selget sõnumit, et sellised majandusalased süüteod ei ole aktsepteeritavad ning kahjustavad majanduskeskkonda tervikuna. Autori arvates võiks erandjuhtudeks olla tõendid, mida nagunii ei oleks saanud süüteomenetluses koguda (nt krüpteeritud kaitstud info).

Autor on arvamusel, et kehtivat kohtu võistlevuse põhimõtet peaks paralleelsetes menetlustes mõneti muutma. Kehtiva põhimõtte kohaselt on süüdistuse ja kaitsefunktsioon ning kriminaalasja lahendamine kriminaalmenetluses lahutatud. Tõendite esitamine on samuti süüdistajal ja kaitsjal, kohtu ülesandeks jääb üldjuhul otsuse tegemine talle esitatud tõendite pinnalt. Kohtu aktiivne tõendi kogumise faas algab juhul, kui kohus soovib kohtumenetluse pooltele selgitada, milliseid täiendavaid tõendeid oleks vaja kohtule asja tõendamiseks esitada.²⁴⁵ Seega on üldjoontes süüdistaja ja kaitsja võrdses positsioonis, mõlemad saavad esitada oma tõendeid ning kohus on poolte esitatud tõendeid üldjoontes kohustatud uurima. Erand võiks peituda nendes menetlustes, mida on viidud läbi paralleelselt ning menetlussubjekt on kaasaaitamiskohustust täites esitanud ennast süüstavaid tõendeid. Kui süüteomenetluses on kasutatud sarnase iseloomuga tõendeid peaks süüdistajal ehk Riigil lausuma kõrgendatud tõenduskoormus tõendamaks tõendi legaalsust ja päritolu. Olukorras, kus menetlussubjekt on teavitanud kohust, et sarnase sisuga tõendusmaterjal on kaasaaitamiskohustust täites välja antud, peaks kohus omal algatusel koguma fakte ja tõendeid kinnitamaks, kas õiglase kohtumenetluse põhimõtet on rikutud või mitte (kohtu nõ täiendav uurimiskohustus). Erisus peaks olema ka tõendi lubatavuse küsimuses, kui hetkel kehtiva kohtupraktika kohaselt hinnatakse tõendi lubatavust kaalumise tulemina, arvestades rikkumise olulisust, süüteo raskust ning sellest tulenevat avalikku menetlushuvi²⁴⁶, siis paralleelsete

²⁴³ Choo, *supra nota* 96, lk 37.

²⁴⁴ Stayn, *supra nota* 237, lk 428.

²⁴⁵ RKKKo 3-1-1-67-06, p 7.1.

²⁴⁶ RKKKo 3-1-1-31-11, p 15.

menetluste puhul peaks kohus lugema tõendi koheselt lubamatuks, kui kohtunikul tekib põhjendatud kahtlus, et tõend on haldus- või tsiviilmenetlusest üle võetud. Sellise käsitluse puhul garanteeritakse menetlussubjektile pankroti- ja konkurentsimenetluses privileegi kaitse, efektiivne haldus- ja tsiviilmenetlus ning samuti saame rääkida süüteomenetluslikest järelmitest, selliselt, et menetlussubjektile oleks tagatud aus ja õiglane kohtumenetlus mh õigus enese mittesüüstamise privileegile.

KOKKUVÕTE

Magistritöö teema eesmärk oli uurida, kas võlgnikul või ettevõtjal on paralleelsetes menetlustes õigus tugineda enese mittesüüstamise privileegile. Eelkõige seda, kas menetlussubjekt, kelle osas käib pankroti- või konkurentsimenetlus on kohustatud esitama kaasaaitamiskohustust täites sellist infot, mis võiks teda süüstada. Seega tekib küsimus, kumb prevaleerib, kas isiku kohustus täita oma kaasaaitamiskohust või isiku õigust tugineda enese mittesüüstamise privileegile ning jätta oma kaasaaitamiskohustus täitmata. Lähtuvalt eeltoodust püstitas autor hüpoteesi: enese mittesüüstamise privileegile tuginedes on võimalik vabaneda kaasaaitamiskohustusest paralleelmenetlustes.

Esmalt soovis autor analüüsida, millist rolli mängib kaasaaitamiskohustus paralleelsetes menetlustes, kas nimetatud kohustus on tähtsal kohal või saab pankroti- või konkurentsimenetlust efektiivselt läbi viia ilma menetlussubjektide osavõtuta. Tuvastamist leidis, et kaasaaitamiskohustuse täitmine on pankrotimenetluses üks olulisemaid kohustusi, eduka ja efektiivse pankrotimenetluse läbiviimiseks. Samuti tooks pankrotivõlgniku kaasaaitamiskohustuse välistamine kaasa olukorra, kus pankrotimenetlus oma loomult muutuks sisutühjaks. Sisutühi pankrotimenetlus kahjustaks ärikeskkonna arengut ning võlausaldajate kaitset. Sarnaselt pankrotimenetlusega on konkurentsimenetluses kehtiv kaasaaitamiskohustus vajalik instrument tagamaks efektiivne konkurentsimenetlus. Kuna konkurentsimenetlust iseloomustab rikkumiste tuvastamise keerukus, saab teatud juhtudel, näiteks hinnakokkulepete rikkumistes tõendi allikaks olla ainult ettevõtja ise või tema töötajad. Konkurentsioigus terviklikuna teenib vaba ettevõtluse tagamist ja tarbijate kaitset. Olukorras, kus me absolutiseerime äriühingu vaikimisõiguse jääb meil tuvastamata asjaolud, mis pikas perspektiivis pärsivad Eesti majandust ning seega riigi toimimist tervikuna.

Magistritöö hüpoteesi uurimisel selgus esmalt, et privileeg ei ole süüteomenetluses absoluutne õigus. Nimelt EIK ja siseriikliku kohtupraktika analüüsimisel selgus, et süüteomenetluses tuleb teatud juhtudel privileegi kasutamist piirata. Esmalt võib vaikimisõigusele tuginenud isiku suhtes teha negatiivseid järeldusi, kui asjaolud eeldavad isiku selgitusi, kuid neid ei anta. Teiseks juhuks

võib pidada olukord, kus esitatakse kaitseargument. Kehtib eeldus, et kaitseargument peab iseenesest olema kontrollitav, menetlussubjekt peab looma ametnikule ettekujutuse, mida oleks võimalik menetluse jooksul kontrollida. Kui seda ettekujutust ei looda ning väide osutub kontrollimatuks, võib sellest teha negatiivseid järeldusi. Viimaseks võib teatud juhtudel mõni teine põhiõiguslik õigushüve või õigushüvede kompleks olla tähtsam, kui indiviidi õigus privileegile. Kohtupraktikas enim tähelepanu saanud temaatika on liikluskaamerate trahvid ning sõidukiomaniku teavituskohustus, kes konkreetsel ajal ja kohas sõidukit kasutas. Kohtud järeldasid, et ohutu liiklus, millega tagatakse inimeste- ning vara kaitse tuleb seada esikohale ning sõiduki omaniku teavituskohust ei saa kaitsta privileegiga.

Kesksel kohal oli küsimus, kas enese mittesüüstamise privileeg on füüsilise isiku Põhiseadusest tulenev õigus või laieneb privileegile tuginemise õigus ka juriidilistele isikutele, eitava vastuse korral ei tekiks pankrotimenetluses ja konkurentsimenetluses kaasaaitamiskohustuse täitmise osas probleemi, kuna menetlusalusteks isikuteks on üldjuhul juriidilised isikud ning sellise käsitluse puhul tuleks menetlussubjektidel oma kaasaaitamiskohustust tsiviil- ja haldusmenetluses nagunii täita. Analüüsides kehtivat kohtupraktikat ning EIK praktikat asuti seisukohale, et juriidilised isikud võivad tugineda enese mittesüüstamise privileegile ning pole vahet, kas tegemist on ühemehefirma või suurkorporatsiooniga.

Samas peatükis analüüsitakse süüteomenetluse tõendeid, mis jäävad privileegi kaitsealasse ning millised mitte. Hindamaks, kas tõend on privileegiga kaitstud tuleb esmalt hinnata, kas materjal on eksisteerib isiku tahtest sõltumata, kas tõend on süüteomenetluslikus mõttes neutraalne tõend või otseselt inkrimineeriv ning viimaseks, kas tõendi saamiseks on vajalik menetlussubjekti kaasabi. Olukorras kus tõend on otseselt inkrimineeriv on tegemist materjaliga, mis langeb privileegi kaitsealasse. Olukorras, kus tõend on isiku tahtest sõltumata olemas, tõend oma loomult ei ole otseselt inkrimineeriva sisuga ning menetlussubjekt ei pea osutama kaasabi tõendi välja andmiseks võib tegemist olla materjaliga, mis ei ole privileegiga kaitstud. Lähtuvalt eeltoodu analüüsist järeldas Autor, et KorS-i alusel läbiviidavad valduse läbivaatusel kogutud tõendid võiksid teoreetiliselt kasutatavad olla tulevases süüteomenetluses.

Samas peatükis peatutakse krüptovõtme temaatikal, nimelt analüüsitakse, kas krüptovõti on kaitstud enese mittesüüstamise privileegiga või mitte. Eelkõige tuginetakse Ühendkuningriikide praktikale ning koosmõjus EIK praktikaga järeldati, et krüptovõti iseenesest ei ole kaitstud privileegiga, vaid selles sisalduv informatsioon on kaitstud privileegiga.

Magistritöö hüpoteesist lähtuvalt vajas vastus küsimusele, kas pankroti- ja konkurentsimenetluses on menetlussubjektil õigus tugineda enese mittesüüstamise privileegile ning seetõttu jätta oma kaasaaitamiskohustus täitmata? Kehtiva Riigikohtu ja EIK praktikast tulenevalt peab tuvastama, kas sunni meede on olnud proportsionaalne, ning kas esinevad menetluslikud garantiid, mis kaitsevad kaasaaitamise teel välja antud tõendite ja selgituste kasutamist süüteomenetluses. Esmalt analüüsis autor pankroti ja konkurentsimenetluses kohaldatavaid sunnivahendeid ning järeldas, et nimetatud sunnivahendid on proportsionaalsed ning on suunatud puhtalt selleks, et isik täidaks oma kaasaaitamiskohustust. Seega tuli analüüsida, kas kehtivas menetlusõiguses esineb reegleid, mis kaitseksid haldus- ning konkurentsimenetluses kogutud tõendite kasutamist süüteomenetluses. Jaatada võib, et kehtivas regulatsioonis on tagatiseid, vältimaks kaasaaitamise teel välja antud tõendite kasutamist süüteomenetluses. Tagatise esimeses etapis on süüteomenetlust läbiviival ametnikul kohustus kontrollida, kas teatavaks saanud teavet võib kasutada süüteomenetluses. Kui ametnik vastavat kontrolli teinud ei ole, on menetlussubjektil endal õigus vaidlustada tõendi lubatavus, tuginedes KrMS § 339 lg 1 p 12 ning öelda, et tõendi kogumisel on rikutud ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet. Seega tuleb asuda seisukohale, et magistritöös püstitatud hüpotees ei saanud kinnitust, kehtivas menetluses esinevad garantiid, välistades kaasaaitamiskohustuse täitmise teatavaks saanud tõendi kasutamise süüteomenetluses. Tuvastamist leidis, et menetlussubjektil puudub õigus tugineda enese mittesüüstamise privileegile konkurents- ja pankrotimenetluses, kuna nendes menetlustes ei otsustata isiku süü küsimust.

Töö käigus ilmnis, et mõningad haldusmenetluse sanktsioonid võivad EIK käsitluse kohaselt olla karistused. Analüüsides kehtivaid sanktsioone jõuti järeldusele, et Euroopa Komisjon poolt läbiviidavates menetlustes kohaldatav sanktsioon on EIK tähenduses karistus ning sellest tulenevalt peaksid kohalduma ka Konventsioonis sätestatud õigused mh õigus enese mittesüüstamise privileegile. Kuna EIK praktika pole Euroopa Komisjonile otsekohalduv ning Euroopa Kohtul on otsustuspädevus, millal EIK praktikat kohaldada ja millal mitte, ei ole privileeg Euroopa Kohtu praktika kohaselt kohalduv selliselt nagu seda tuntakse EIK praktikas. Euroopa Komisjoni poolt läbiviidavates menetlustes jaatatakse privileegi, kuid privileeg kohaldub ainult nendele tõenditele, mis otseselt viitab rikkumisele. Ettevõtjal on kohustus esitada andmeid, mille analüüsimisel saab teha süüstavaid järeldusi.

Kahes viimasel teemalokis analüüsisin, kas isik saab enese mittesüüstamise privileegile tugineda seetõttu, et süüstavate andmete esitamisega riskiks isik sellega, et tema suhtes algatatakse

süüteo menetlus nõ legaliteedi põhimõttest tulenev konflikt. Vastus on eitav, isik ei saa privileegile tugineda ning peab arvestama sellega, et süüteo menetlus alustamine on võimalik, küll aga ei tohi järgnevas süüteo menetluses kasutada kaasaaitamise teel teatavaks saanud tõendeid.

Viimases alapeatükis käsitleti tõendi legaliseerimise temaatikat, teisisõnu kuidas kaitsta menetlussubjekti välja antud tõendeid ning nende jõudmist süüteo menetlusse. Kehtiva kohtupraktika kohaselt ei ole kaheastmeliste menetlustes puhul info vahetus keelatud. Võib tekkida olukord, kus kaasaaitamiskohustust täitnud menetlusaluse isiku antud teave liigub ametisese või ametivahelise info vahetusega süüteo menetlusse. Enese mittesüüstamise privileegi üks põhieesmärkidest on, et uurimisorgan jõuaks õigusliku järelduseni ilma menetlussubjekti välja antud tõenditeta. Samuti ei tohiks süüteo menetluses õigusliku hinnangu andmine muutuda lihtsamaks seepärast, et kaasaaitamise teel on teatavaks tulnud taustinfo.

Tõendamist leidis, et tegelikult kehtivad menetlusnormid ja riigikohtu tõlgendused ei anna menetlussubjektile täit kindlust (*derivative-use immunity*), et välja antud tõendid ei jõuaks süüteo menetlust uuriva menetleja kaudu kohtusaali. Autori arvates vajaks hetkel kehtiv regulatsioon täiendust. Esiteks peaks õigusnormina olema fikseeritud, et haldus- ja tsiviilmenetluses kaasaaitamiskohustust täitnud isiku ütusi ei tohi kasutada tema vastu süüteo menetluses. Lisaks sellel peaks kohalduma absoluutne immuniteet tõenditele, mida ei oleks saanud süüteo menetluses koguda (nt krüpteeritud info). Kinnitust leidis, et kehtivat võistlevuse põhimõtet peaks paralleelsete menetlustes muutma. Nimelt peaks süüdistajal lausuma kõrgendatud tõendamiskoormus tõendamaks tõendi legaalsust ning päritolu. Lisaks peaks kohtul olema kohustus koguda omal algatusel fakte ja tõendeid, kinnitamaks kas õiglase kohtumenetluse põhimõtet on rikutud või mitte. Viimaseks peaks paralleelsete menetluste puhul kohus lugema tõendi koheselt lubamatuks, kui tekib põhjendatud kahtlus, et kaasaaitamise teel välja antud tõend on süüteo menetlusse üle võetud.

SUMMARY

OBLIGATION TO CO-OPERATE AND SELF-INCRIMINATION IN PARALLEL PROCEEDINGS

Kristjan Lill

The aim of the Master's thesis is to investigate whether the subject to proceedings has the right to rely on the privilege against self-incrimination in parallel proceedings. That is, essentially, whether a subject to proceedings, who is the subject of ongoing bankruptcy or competition proceedings, is required to provide, in the form of the obligation to co-operate, information that might incriminate him. No one may be compelled to testify against himself or herself, or against those closest to him or her. Namely, the § 22 (3) of the Constitution provides for the right of silence, according to which persons do not need to contribute to the adjudication of the issue of their guilt. The right to remain silent is in contrast to the obligation to co-operate known in civil and administrative proceedings. The essence of which is that the subject to proceedings co-operates to the determination of the facts relating to the criminal offence. Thus the question that arises is which of the two prevails: the obligation of the person to fulfil his or her obligation to co-operate, or the right of a person to rely on the privilege against self-incrimination and not to fulfil his obligation to co-operate. Based on the foregoing, the author has set the hypothesis: based on the privilege against self-incrimination, it is possible to be exempt from the obligation to co-operate in parallel proceedings.

One of the important principles of the offence proceedings is that the proceedings of the offence have to be fair. A prerequisite for a fair trial is a situation where punishment of a person and the proving of guilt are incumbent upon the state as the sanctioning party. In the opposite view, it would be a presumption of guilt, in which the person himself or herself should prove his innocence. This, in turn, would lead to a situation where the person has to face the apparatus of state power alone and in this kind of situation it is actually impossible to prove his or her innocence. The privilege against self-incrimination is one of the measures to ensure that the state has to make efforts to prove the guilt of a person and to punish a person in offence proceedings.

The topicality of the issue lies mainly in the fact that in the bankruptcy proceedings, the exclusion of the obligation to co-operate of the bankrupt would lead to a situation in which the bankruptcy proceeding would by nature become meaningless. A meaningless bankruptcy proceeding would not in any way serve to the development of a sound business environment and to the protection of creditors. Enforcement of free entrepreneurship and the protection of consumers are an integral part of competition law. In a situation where we absolutize the company's right of silence, we do not identify the circumstances that, in the long run, hinder the economy of Estonia and thus the functioning of the State as a whole.

In the study of the hypothesis of the thesis, it first became clear that, the privilege against self-incrimination is generally known in offence proceedings as an absolute right, then analyzing the case-law of the *ECtHR* and the national case-law revealed that also in offence proceedings, it is possible to limit the privilege. First, such a situation may arise where circumstances so require; the principle that the negative can not be proved and the subject of the proceeding must create an impression that could be verified during the proceeding as valid. Similarly, in certain cases, the protection of another legal right may be more important than the right of an individual to an absolute privilege, such as a dangerous situation in traffic; which guarantees the protection of human life and property.

The central issue was whether right to rely on the privilege against self-incrimination is a constitutional right of a natural person, or does this legal right specified in the Constitution extend also to legal persons; in the absence of a negative answer, there would be no problem in the bankruptcy proceedings and in the competition proceedings as to the fulfilment of the obligation to co-operate, as the persons subject to proceedings are usually legal persons and the subjects to proceedings should, in any case, comply with their obligation to co-operate in civil and administrative proceedings. By analyzing the existing case law and the case-law of the *ECtHR*, one had to take the view that legal persons should have the privilege in the same way as natural persons do, and it is not a matter of whether it is a single-member company or a large corporation.

In the same chapter, I analyzed the evidence that remains in the protection area of the privilege and the one that did not. In order to assess whether an evidence is privilege protected, it must first be assessed whether the material has previously existed and whether the evidence is procedurally neutral or directly incriminating. In a situation where the evidence is directly incriminating, it is a

material that falls within the scope of privilege. If the evidence was previously available and is not directly incriminating, it may be material that is not protected by the privilege. In this chapter, I also dealt with the practices of the United Kingdom regarding the issuance of encrypted keys, and in conjunction with the case-law of the *ECtHR*, it was concluded that the encryption key itself was not an incriminating evidence, but the proving information contained therein is. Therefore, granting an encryption key itself is not protected by a privilege, but it is the information contained therein.

The central question became whether, in bankruptcy and competition proceedings, whether the subject to proceedings has the right to rely on the privilege against self-incrimination. and, therefore, not to fulfil the obligation to co-operate. According to the current practice of the Supreme Court of Estonia and the *ECtHR*, it has to be established whether the coercive measure has been proportionate and whether there are procedural guarantees protecting the use of evidence and explanations issued in co-operating in proceedings. First, the author analyzed the coercive measures applicable to bankruptcy and competition proceedings and concluded that these coercive measures were proportionate and aimed purely at fulfilling their obligation to co-operate. Consequently, it was necessary to analyze whether the applicable procedural law applied rules to protect the evidence collected in administrative and competition proceedings in the context of an offence proceeding. It may be argued that the current regulation contains safeguards to avoid the use of evidence issued through co operating in proceedings. First of all, the official is obliged to check whether the information received may be used in the offence proceeding; if he has not done so, the subject to proceedings is entitled to contest the admissibility of the evidence on the basis of § 339 (1) 12) of the Code of Criminal Procedure and to state that by the collection of evidence the principle of fair trial has been violated.

In the course of the research, it turned out that administrative procedures may also be punishments according to the meaning given by the *ECtHR*. The European Commission will carry out a procedure with the Competition Authority, which will result in the imposition of a fine. This fine is a punishment in the meaning given by the *ECtHR*, and therefore the rights set forth in the Convention, including the right to the privilege against self-incrimination, should apply. The author came to the conclusion that, since the *ECtHR* practice is not applicable to the European Commission, the practice of the *ECtHR* can not be used in this jurisdiction. Consequently, the privilege is not applicable in the competition matters carried out by the European Commission.

In the last two thematic blocks, I analyzed whether a person can rely on the privilege against self-incrimination because of the fact that by providing information that might incriminate him or her, the person would be at risk of initiating an offence proceedings against him or her. The answer is negative: the person can not rely on the privilege, and must take into account the fact that it is possible to initiate the offence proceedings, however, the prosecutor may not use the evidence that has become known in the way of co-operating. Another problem was the legalization of information and the possible collection of information through civil and administrative proceedings. For the solution, the author proposed that the state, or the prosecutor, should have a heightened standard of evidence in order to demonstrate how the evidence was transferred into his or her possession, and the court would immediately recognize the evidence as inadmissible if there was doubt as to how the evidence reached the courtroom.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Teadusraamatud

1. Choo, A. (2013). *The Privilege Against Self-incrimination and Criminal Justice*. Oxford: Hart Publishing.
2. *Competition Law Handbook for the EU and Nordic-Baltic area*. (2007). Helsinki: WS Bookwell.
3. Craig, P. Burca, G. (2011). *EU Law, Text, Cases and Materials*, Fifth edition. New York: Oxford University press
4. *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 3. Täiendatud väljaanne*. (2012) /Toim. Ü. Madise, R. Narits, P. Vinkel, Jt. Tallinn: Kirjastus Juura.
5. Ginter, C., Eichhorn, K. H. (2007). *Euroopa Liidu ja Eesti konkurentsioigus*. Tallinn, Brüssel: Kirjastus Juura
6. *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne 4. Täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. (2015) /Koost. J. Sootak, P. Pikamäe. Tallinn: Kirjastus Juura.
7. *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. (2012). /Koost. E. Kergandberg, P. Pikamäe. Tallinn: Kirjastus juura.
8. Lõhmus, U. (2014). *Põhiõigused Kriminaalmenetluses*. Tallinn: Kirjastus Juura
9. Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduse kaitse*. Tallinn: Kirjastus Juura.
10. Schultz, J. Josph, S. Castan, M. (2000). *The International Covenant on Civil and Political Rights – Cases, Materials, and Commentary*. Oxford: Oxford University Press.
11. Sootak, J. (2003). *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Kirjastus Juura
12. Trechsel, S. (2005). *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press;

13. *Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.* (2010). /Koost. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tallinn: Kirjastus Juura.

Teadusartiklid

14. Berger, M. (2006). Europeanizing Self-Incrimination: The Right to Remain Silent in the European Court of Human Rights. *Columbia Journal of European Law* Vol 12, lk 340-362.
15. Berger, M. (2007) Self-Incrimination and the European Court of Human Rights: Procedural Issues in the Enforcement of the Right to Silence. *European Human Rights Law Review*, lk 514- 533.
16. Breslin, J. (1996). Self-incrimination: Recent Developments. *Journal of Financial Crime*, Vol. 4, lk 47-51.
17. Cotton, J. (1996). Australia: The Privilege Against Self-incrimination in Australian Civil Proceedings — The Decision in Reid v Howard. *Journal of Financial Crime*, Vol. 3 Iss 4 pp, lk 400 – 402.
18. Garzaniti, L. Gudosky, J. Moffat, J.(2004). Dawn of a new era power of investigation and enforcement under regulation 1/2003. *Antitrust Law Journal* Vol 72, lk 159-207.
19. Havansi, E. (2008). Tagasivõitmine ja teised võlausaldajate kaitsevahendid maksejõuetusõiguses – Soome vaatepunkt. *Juridica nr 6*, lk 406-414.
20. Jonathan, C. (2001). The Coming of Derivative Use Immunity. *Journal of Criminal Law* Vol. 65, no. 4, lk 273-274.
21. Jäätma, J. (2015). Sunniraha kui kohustatud isiku sundimise vahend ja sunnivahend. Tartu. *Juridica* Nr 10, lk 720-734.
22. Kangur, A. (2005). Märkus seoses võistleva menetluse rakendamisega kriminaalkohtupidamises. *Juridica*, Nr 3, lk 176 -186.
23. Kerstna-Vaks, K. (2005). Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluse eesmärkidega. *Juridica* Nr 4, lk 655- 666.
24. Lõhmus, U. (1994) Pankrotihaldur. *Juridica* Nr 1, lk 13-16.
25. MacCulloch, A. (2006). The Privilege against Self-Incrimination in Competition Investigations: Theoretical Foundations and Practical Implications. *Legal Studies, The Journal of the Society of Legal Scholar*, vol 26, issue 2, lk 211-237.
26. Mario Siragusa, M. Balestra, F. M. Setari, A. (2012). The ECtHR Judgment in Case A Menarini Diagnostics Srl v Italy and its Implications for Private Enforcement of EU

Competition Law. *Sweet & Maxwell Global Competition Litigation Review* Volume 5 Issue 4, lk 129 - 135.

27. Nimmo, M. (2015). Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest eemaldumise poolt- ja vastuargumente kriminaalmenetluse alustamise kontekstis. *Juridica* Nr 7, 498-507.
28. Pilving, I. (2002). Riigikohtu 2001.a praktika haldusmenetluse valdkonnas. *Juridica* Nr 2, lk 139-147.
29. Saarma, T. (2008). Pankrotimenetluse põhimõtted, *Juridica* Nr 6, lk 351-358.
30. Sarv, J. (2005). Mõningatest haldus(kohtu)menetluse ja süüteomenetluse paralleelsusega seotud probleemidest. *Juridica* Nr 5, lk 308-320.
31. Stayn, L. (2005). Insolvency enquiries and the right against self-incrimination: divergent approaches in South Africa and other jurisdictions. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* Vol. 38, No. 3, lk 415-434.
32. Sutt, M. (2000). Tagasivõitmine pankrotimenetluses. *Juridica* Nr 10, lk 645-653.
33. V.Kempen, H. (2010). Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR. *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 14.3, lk 1- 34.
34. Varul, P. (1994). Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. *Juridica* Nr 1, 1994, lk 2-13.
35. Varul, P. (2003). Võlgniku vastutus pankroti korral. *Juridica* Nr 7, lk 449-456.
36. Veenbrink, M. (2015). The Privilege against Self-incrimination in EU Competition Law: A Deafening Silence? *Legal Issues of Economic Integration* 42, nr 2. The Netherlands: Kluwer Law International, lk 119-142.
37. Wils, W. (2003) Self-Incrimination in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis. *World Competition* vol 26, No 4, 2003 lk 567-588.
38. Wils, W. (2011). EU Anti-Trust Enforcement Powers and Procedural Rights and Guarantees: The Interplay between EU Law, National Law, the Charter of Fundamental Rights of the EU and the European Convention on Human Rights. *World Competition* Vol. 34, no. 2, lk 189- 213.

Eesti õigusaktid

39. Asendustäitmise ja sunniraha seadus, RT I, 12.07.2014, 29
40. Eesti Vabariigi Põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.

41. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11
42. Konkurentsiameti põhimäärus RT I, 15.11.2017, 2
43. Konkurentsiseadus RT I, 20.12.2017, 7
44. Korrakaitseadus RT I, 02.12.2016, 6
45. Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 05.12.2017, 8
46. Maksukorralduse seadus RT I, 03.04.2018, 6
47. Pankrotiseadus RT I, 26.06.2017, 29
48. Raamatupidamise seadus, RT I, 09.05.2017, 30
49. Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 04.07.2017, 31
50. Vabariigi Valitsuse seadus RT I, 28.12.2017, 19
51. Väärteomenetluse seadustik, RT I, 30.12.2017, 22.

EL'i rahvusvahelised õigusaktid

52. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV (EL) 2016/343, 9. märts 2016, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul, OJ L 65, 11.3.2016, p. 1–11.
53. Nõukogu määrus (EÜ) nr 1/2003, 16. detsember 2002, asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta, ELT L001, 04.01.2003

Eesti kohtulahendid

54. RKPJKo, 3-4-1-1-99
55. RKPJKo, 3-4-1-1-02

56. RKKKo 3-1-1-25-02
57. RKTko 3-2-1-120-02
58. RKÜKo 3-1-3-13-03
59. RKHKm 3-3-1-32-03
60. RKÜKo 3-1-1-120-03
61. RKKKo 3-1-1-39-05
62. RKKKo 3-1-1-120-05
63. RKPJKo, 3-4-1-14-06
64. RKKKo 3-1-1-67-06
65. RKKKo, 3-1-1-118-06
66. RKKKo 3-1-1-11-07
67. RKKKo 3-1-1-57-07
68. RKKKo 3-1-1-60-07
69. RKTko, 3-2-1-59-08
70. RKPJKm 3-4-1-3-10
71. RKPJKm 3-4-1-15-10
72. RKKKo, 3-1-1-19-10
73. RKKKo 3-1-1-85-10
74. RKKKo 3-1-1-31-11
75. RKKKo 3-1-1-129-13
76. RKKKo 3-1-1-90-14
77. RKKKo 3-1-1-114-04
78. RKTkm, 3-2-1-103-15
79. TrtRnKo 2-09-44858
80. RKTko, 3-2-1-27-16

81. RKTko, 3-2-1-145-16
82. RKKKo 2-14-50251
83. RKKKo 4-16-6037

Muud kohtulahendid

84. CORIGLIANO v. ITALY, judgment of 10 December 1982, Series A no. 57.
85. ÖZTÜRK v. GERMANY, judgement of 21 February 1984, Series A no. 73.
86. M. & Co. v. the FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY, no. 13258/87, Commission decision of 9 February 1990, Decisions and Reports 64, p. 138.
87. Kohtuotsus, 23.04.1991, Höfner ja Elser vs. Macrotron, C-41/90, ECLI:EU:C:1991:161
88. Funke v. France, judgment of 25 February 1993, Series A no. 256-A.
89. Saunders v. the United Kingdom, judgment of 17 December 1996, Reports 1996-VI.
90. J.B. v. SWITZERLAND, no. 31827/96, 2001-III
91. FORTUM OIL AND GAS OY, no. 32559/96, 2002.
92. Weh v. Austria, no. 38544/97, 2004.
93. RIEG v. AUSTRIA, no. 63207/00, 2005.
94. JUSSILA v. FINLAND [GC], no. 73053/01, ECHR 2006-XIV
95. Kohtuotsus, 21.06.2006, Danzer vs. nõukogu, T-47/02, ECLI:EU:T:2006:167.
96. O'HALLORAN AND FRANCIS v. THE UNITED KINGDOM [GC], no. 15809/02; 25624/02, ECHR 2007-III.
97. LÜCKHOF and SPANNER v. AUSTRIA, no. 58452/00; 61920/00, 2008.
98. Kohtujuristi ettepanek, 15.12.2011, Bonda, C-489/10, ECLI:EU:C:2011:845
99. Kohtuotsus, 26.02.2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105
100. Kohtujuristi ettepanek, 21.05.2015, AC-Treuhand, C-194/14 P, ECLI:EU:C:2015:350

Muud allikad

101. Aaremäe, H. (2014). Maksukohustuslase enese mittesüüstamise privileegi ulatus maksuõigusnormi rikkumisel paralleelmenetluses. (Magistritöö). TÜ Õigusteaduskond. Tartu.
102. Aedmaa, A. Lopman E. Jt. (2004) *Haldusmenetluse Käsiiraamat*, Tartu: Kirjastus Tartu Ülikool.
103. Aida, A. (2016). Isiku kaasaaitamiskohustus ja enese mittesüüstamise privileeg maksumenetluses. (Magistritöö). TÜ Õigusteaduskond 2016. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/53015/aida_ma_2016.pdf.jpg?sequence=4&isAllowed=y , 20. märts. 2018.
104. Alaxy, R. (2001). *Põhiõigused Eesti Põhiseaduses*. Tallinn: Iuridicum
105. Alekand, A. (2004). *Sundtäitmis ja pankrotiõigus*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia
106. *Finantsinspeksiooni strateegia*. (2017) Kättesaadav: <http://www.fi.ee/index.php?id=19378> , 01. märts .2017.
107. *Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE seletuskiri*. (2014). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> , 20. märts .2018.
108. Kask, A. (2010). Võlausaldajate võrde kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. (Magistritöö). TÜ Õigusteaduskond. Tartu.
109. KONKURENTSIAMETI KONKURENTSITEENISTUSE JÄRELEVALVEOSAKONNA NÕUNIKU AMETIJUHEND. (2017). Kättesaadav: http://www.konkurentsiamet.ee/public/ametijuhendid/JVO_nouniku_ametijuhend_09_20_08_1339501721_92.pdf , 01. märts .2017.
110. *Konkurentsiseaduse 591 SE eelnõu seletuskiri* (1998). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/eaee79f4-1179-36a2-a150-cb711823baf6/Konkurentsiseadus> , 15. jaanuar. 2018
111. *Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 386 SE eelnõu seletuskiri*. (2017). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7355c673-7b94-4538-a1f5-baf20e7bbbce> , 20. veebruar. 2018.
112. *Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 321 SE eelnõu seletuskiri*. (2013), lk 20 Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2bd7069c-c7ed-4e76-928f-0f096bbc02bf/Konkurentsiseaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> , 10. jaanuar. 2018.

113. Konkurentsiseaduse nr 174 SE eelnõu seletuskiri. (1993). Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/02e34dd5-1e52-3a5f-bfc7-80eb95e6d76b/Konkurentsiseadus> , 04. jaanuar 2018.
114. Kruusamäe, M. (2012). *Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas, analüüs*. Kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf> , 15. detsember. 2017.
115. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/53015/aida_ma_2016.pdf.jpg?sequence=4&isAllowed=y , 20. märts. 2018.
116. Kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/42854> , 20. märts. 2017.
117. Lõhmus, U. (2003). *Inimõigused ja nende kaitse Euroopas*. Tallinn: Iuridicum Sihtasutus.
118. Palm, K. (2008). Paralleelmenetlus maksuõigusnormide rikkumise korral. *EML ajakiri MaksuMaksja* Nr 8. Kättesaadav: <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=785> , 16. Jaanuar. 2018.
119. Piiraja, M. (2009). *Pankrot*. Tallinn: Kirjastus agitaator;
120. Õiguskantsler. (2013). *Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta: Isiku kaasaaitamiskohustus ja enese mittesüüistamise õigus maksumenetluses*. Kättesaadav: http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamine_isiku_kaasaaitamiskohustus_ja_enese_mittesuustamise_oigus_maksumenetluses_0.pdf , 20